

Antun Gustav Matoš

Umorne priče

(1909.)

Sadržaj

O tebi i o meni, kao predgovor	3
Moć štampe	7
Ugasnulo svjetlo	9
Bura u tišini	14
Duševni čovjek	18
Lijepa Jelena	21
On	28
Poštenje	36
Balkon	40
Jesenska idila	48
Prijatelj	68
Ministarsko tijesto	70
Vrabac	76
Osveta ogledala	80
Ubio!	82
Put u ništa	86
Cvijet sa raskršća	97
Sjena	102
Rječnik	103

O tebi i o meni

Kao predgovor

I.

Izašao sam iz mraka, tapam u mraku i gubim se u mraku. Sunce obasjavaše moj mrak, mjesec i planeti sjahu mojim sjenama. — Gdje mi je izvor, kamo tečem, u koje mutne okeane, tko sam i čiji sam? — vapim, i oblak mi veli: ti si kaplja, kamen mi veli: ti si zemlja, plamen mi veli: ti si žižak, nebo mi veli: ti si uzduh.

O, sve, sve sam ja, sve je puno mene i mojih teških kaosa. Ja sam pitanje svih pitanja, pepeo svih zgarišta, križ svih putova, knjiga svih neznanja, suza svih bolova, žuč svih jedova, žarište svih pomrčina. Ja sam živa laž, i moja sestra Priroda je luda obmana, strahovita jeka vlastitog mog grla. Planeti, životinje, bilje, metali, o, mi se znamo. Ja sam vaša, vi ste moja bol. Vi mrzite mene, ja mrzim vas. O, kako je mučno bježati od sebe!

Ima ih što su mi slični. Njihove mirijade su milijarde mojih muka. Milijuni izlaze iz mraka, idu po mraku i odlaze u mrak. Rugaju, muče se, kolju, ubijaju. Obeščastiše šumu, more, planinu i tišinu. Uplašiše rude, bilje i životinje, braću svoju. Majmun im je otac, zmija kum, gavran sluga, tigar prijatelj. Ljubav im je mržnja. Bog im je strah. Car im je glad, a strast carica. Boluju i s kletvom umiru, kao s kletvom što se rodiše. Živu da jedu, a siti obigravaju oko zlatnog trbuha. Oteše mi kuću, zemlju i proljeće. Baciše me u tiraniju zakona, opljačkaše me do golotinje, i kad prosim kruha, kod svakog kusa odsijeku mi po krišku moje duše. Sramotan lutam tuđim cestama i bludnice se deru: — Evo trgovca vlastitih golotinja, evo brata našega! — Djeca me zovu djetetom i luđaci mi kažu luda.

O, kako je mučno čovjeku bježati od čovjeka!

Jer tražim Njega, i nema ga.

Jer tražim dušu, i nema je.

Jer tražim zakon, i nema ga.

Jer tražim pravdu, i nema je.

Jer tražim istinu, i nema je.

Jer bježim od ljudi i hvatam čovjeka.

Jer bježim od sebe i obrćem se na peti oko svoje proklete osi.

Jer idem iz mraka, tapam u mraku i umirem u mraku. Mračna staza mraka u mrakove.

II.

Ja sam put vječnosti u vječnost. Ja sam kruna ovog svijeta. Planeti, sunca i zemlje su slika mojih očiju. Gledam se u vodi kao boginja u ogledalu. Ja sam gospodar zemlje, ban bilja i životinja, kralj svjetla i car vidljivosti. Bog može stanovati samo u mojim grudima. Ja sam teži od zlata, burniji od mora, hitriji od munje, vreliji od ognja. Ja sam gigant i zemlja mi, strepeći, tutnji pod nogama. Sruših sve bogove i sam sebe udarih na krst savladavši bol. Ja sam heroj i ja sam pobjednik Sotona. Moj dolazak čekaju nade novih Jordana.

Jer ja sam rad, narod i sloboda. Nauka i umjetnost. Sijem zmajске zube¹ i pomladujem svijet purpurnom crvenog krsta. Kod mog imena strepe mandarini, bramani i kraljevi. Ja sam buna, ja sam vulkan revolucije. Već sam savladao bolest, vjeru, more i kopno. Osvajam eter i na putu sam u zvijezde. Desnicom kidam lance, ljevicom nosim istinu novog sunca. Ja sam rad, pokret, duh, sila, zvijezda kaosa, ja sam Atena, Rim i Pariz. I smrt ću osuditi na smrt kao posljednjeg tiranina.

Jer ja sam ljubav. Moje je srce plamen svih simpatija. Rosa rosi, dažd kvasi mojim znojem, krv moja je trzaj ovog divnog svijeta, vječnog, proljetnog i pravilnog. I kada htjedoh zagrliti divotu ovog jedinog i istinskog svijeta, našla mi se na grudima krasna žena.

Živote, ti si harmonija.

Svijete, ti si ljubav i mladost.

Prirodo, ti si žena.

I zagrlivši majku, digoh uvis mog sina, i dok mu luči nebeske griju dušicu i otvaraju zadivljene očice, zemlja, voda i visina podrhtava, a zvijeri zemaljske i ptice nebeske slave mog Prometejevića,² svog kneza.

O, moja misao je veća od svijeta, a ljubav moja veća je od moje misli. Jer ja sam svjetlo, idem u svjetlo i tonem u svjetlu.

Cvjetajte, jabuke! Dodite, majevi! Hosanajte, uskrsi!

III.

Koje se rodih godine, neću ti reći. I ja sam od onih što svake treće godine slave svoj rođendan. Kako uđoh u svijet, glavačke ili stojećke, četveronoške ili drukčije, ne bih vam znala kazati, ali znam da prvi moji koraci u život bijahu glatki (kao i našem malom psu Takerlu) i da mi bješe vrlo zima. Nisam imala pristojne toalete i bila sam crvena kao rakovica (rakova kći, ne Rakovica). Osjetivši ljutu glad, našem se kao na toplom, mekanom

¹ Aluzija na mit o Kadmu i osnutku grada Tebe: jedan je zmaj požderao Kadmove drugove, ali ih ovaj osveti ubivši neman i posijavši njezine zube, iz kojih izniknu potpuno naoružani ljudi; ovi se međusobno poubijaju, osim petorice koji pomognu junaku pri izgradnji novoga grada.

² Deukalion, sin Prometejev, kralj Ftije u Tesaliji; po mitologiji jedini je sa ženom Pirom preživio potop spasivši se na planini Parnasu. Oni su zatim iznova napučili svijet bacajući kamenje sebi iza leđa: od Deukalionova su kamenja postali muškarci, a od Pirina žene.

humku i u ustašca mi poteče nješto slatko kao majčino mlijeko. Oko mene galama, gužva, žurnjava.

— Je li taj čvarak unuk ili unučica? — duva jedan Golijat i otrgne me od slatkog vrtuka.
— Piha! Cura! — drekne ljutito i malo te me ne zaguši dimom što mu kulja kao zmaju iz glave. — Ja se nado unučiću, a mjesto pjetlića knedla od djevojčice! — zagrmi i srdito izađe. Prestravim se, udarim cviliti i obisnem oko bolesnice, koja me gladila i milovala drhtavom i slabom, slabom i drhtavom rukom.

— Zoro, Zorice moja, je l' istina... Jesi l' mi živa? — nahrupi drugi div, sličan prvome, samo što bijaše crn ko đavo. — O, Bože, Bože moj, i opet te gledam i hvala ti na tvom daru! — stane basirati, a ja bogme udri u plač.

— Marko, dragi Marko, koliko muke, koliko sreće! Debela je i teška kao bundeva. Da sam umrla, ne bih marila, samo da mi ovo... ovo živi! — govoraše mliječni, slatki moj izvor, a došljak, divljak, uzme me kao pahuljicu, zamota u mekano, otrči kao nizbrdo, nađe onoga zadimljenoga i bijeloga i svu me poliže.

— Tata, zar nije glupo da nemamo novaca? — reče.

— Pha... pljuc pljuc pljuc... pha, ono tako i jeste, ali da je oroz, a ne kokica, kao tu lulu srebrom bih je okovao. Badava, žensko: tu uvik, znaš, nješto ev' ovolicko fali. Ja sam ti, moj sinko, ko car. Volim dečka i soldata.

Tu pružim prama njemu ručice, lula mu na zemlju, i bijeli me stane svojim obrazima bockati po licu kao četkom, tepajući:

— Ako si i cura, moja si, naša si fajta. I Marija Terezija je bila žena, pa šta joj fali? O dugmence, o mačence didino, taaa-ko, ti mene po nosu, pa brk-brk-brkove; alaj je zla, ko pokojna Marta! E, pa nisam ja rozmarin da me prvog zalivaš, o žgančiću, o rotkvice didina, haj, haj, haj! Zar meni ćušku? O princezice, o kraljice, o dodolice, o bebice moja!

A onaj drugi pleo se i meo, skočio je i preko klupe, sipao mi licem latice od ruža, plakao je i smijao se, smijao se i plakao.

— Je l' odista žensko? Daj da vidim! — reče bijeli. — Jest, ženska, bula, pašinica, tane joj gosino! Bruka! Kako ćemo je udati? Današnji mladi ljudi su sebični bečari, svinje i pijanice, lole i huncuti.

Tri-četir godine iza toga padoh sa police dok je u kuhinji moja čuvarica zobala zabranjeno voće sa svojim soldatom. Zbog te ljubavi sam danas ja gurava. Gurava!

Gurava seoska učiteljica, ljubeći djecu, cvijeće, knjige i mladost.

O, čovjek je komedija, počinjući u šali, živući u smiješnosti i umirući u lakrdiji.

*

Čovjek je odista trojstvo.

Život je odista čudna stvar.

Trokut u periferiji kruga. Čudan, za priču čudan. Ja ga volim kao sve ljepšu i sve luđu bajku. Njenog svršetka niko još nije napisao i niko neće napisati. Mi smo, Čitaoče, roman bez glave, posljednje glave. Živjeti nije uvijek ugodno, ali je uvijek zanimljivo. Aferim, ako je i smrt tako zabavna.

Čitaoče, ti si trokut. Preko tebe ide »magareći most«,³ kao i preko mene. Ali kamo, kamo? U Rim, kao svi drumovi, u Hrvatsku, kao moji putovi, ili čak u raj lijepe Šeherezade i mudrih kalifa, kamo vodi mudrost putene Koranove ćuprije?⁴

Hrvatska smotra, 1908.

³ Most na jedan strmi luk, u stilu orijentalne arhitekture; također i naziv za Pitagorin teorem.

⁴ Aluzija na Sirat ćupriju iz Kurana, most preko kojega muslimani prelaze u dženet (raj).

Moć štampe

Jovan Petrović izgubi službu i postane novinar. Bio je iskren. Imao je dakle mnogo neprijatelja. Pošto su glupani i podlaci svagdje u većini, statističkoj i parlamentarnoj, Petrović bijaše u manjini, gotovo osamljen.

Jednoga dana izađe bilješka u »Beogradskom žurnalu« da je Jovan Petrović — špijun.

Oklevetani se tek sažalno osmjehnuo i, nemajući novaca za taksu, nije tužio. Prezirući, nije odgovarao.

Ali svijet, mnogi čitaoci »Beogradskog žurnala«, ne poznavajući oklevetanoga, povjerovahu. U klevetu je najzad povjerovao i pisac bilješke.

Jedared se Jovan Petrović s njime sastao i u kafani porječkao. Urednik, pijana ljudeskara, jak kao vô, vikne mu pred svjedocima da je funjara i doušnik! Petrović, slab, ironičan i škrofulozan — šta će, očuta uvredu. Htjede tužiti, ali niko da posvjedoči protiv urednika, svoga i ministarskoga načelnoga prijatelja.

I Jovan Petrović doživi da je izjutra, dok je još bio u krevetu, banuo k njemu policijski pisar i pronjuškao njegove hartije. Nekoliko pisama iz Austrije bijahu organu vlasti sumnjivima. Uveče izađe u »Beogradskom žurnalu«:

Jutros je našla policija u pismima poznatoga špijuna Jovana Petrovića — »Špire« — stvari koje ga teško terete. Nadamo se da će vlast poslati na robiju toga žutoga, reakcionarnoga vucibatinu, harambašu naše mafije i beogradskoga lumpenproletarijata. A ti, nepokvareni građanine, pljuni uli na gubavu njokalicu.

Kada je, drugi dan, Jovan Petrović došao u svoju redakciju, urednik, iako neprijatelj »Beogradskog žurnala«, trljao je ruke, gledao u cipele, silom se smješkao, hvalio Petrovićev talenat i najzad ga otpustio. Čovjek — na ulici!

Čuo je gdje za njim šapuću:

— Da, to je on — špijun.

Tražio je posla, pokucnuo na jedna, pa na druga tvrda vrata. Svuda ga odbiše kao čeljade sumnjivo, kompromitovano. Poslao je radove u dvije-tri redakcije; nijesu ih štampali. Otrcao se, gladovao, uplašio se. Tražio je uzrok tolikih nesreća i nije mogao povjerovati da ga je mogao upropastiti glupan i cijelomu svijetu poznati klevetnik.

I postane sumnjiv sam sebi!

Držao je da, na kraju krajeva, mora biti nješto istina kada ga cio svijet nogom gura u blato.

Najzad povjeruje i on.

I postade špijun.

Srpska zastava, 1904.
Knut, Mitrovica, 1905.

Ugasnulo svjetlo

Ne sjećam se kako bijah pozvan na vrlo otmjen soirée. Nenaikao u posljednje vrijeme društvu, toliko sam se zbunio da predah kartu ne pogledavši je. Malo te se ne vratih kući, kada ugojeni, sjajni Švajcar⁵ viknu u salon noseći na poslužavniku posjetnicu:

— Gospodin doktor Jäger, arheolog.

Domaćin, sjedobrad, visok, jednostavan plemić, i domaćica čisto dotrče preda me i uvedu me u veliku dvornicu gdje se već razasuše povjerljive gomilice i zujaše razgovor, uzbuđujući živce kao čaša šampanjca. Povedu me i prikažu crnoj hrpi, i tu upoznam nekoliko akademika poznatih mi sa raznih slika. Počeše me ispitivati o posljednjem arheološkom kongresu, na kojemu sudjelovaše moj nepoznati znanac dr. Jäger, a jedan mali, bucmasti, sa zlatnim naočarima, vlažnom bradom i nabranim, zgužvanim, otečenim pri koljenima hlačama stao me kao kolega ispitivati o našem drugu Mommsenu,⁶ o etrurskim vazama, čestitajući učiteljici Germaniji na tako mladim i spremnim učenjacima. Bijah nijem kao knjiga sa sedam pečata. Srećom mi ta gospoda, utrkujući se da pokažu neiscrpljivu učenost, ne dadoše doći do riječi. Spasu me dvije gospođe, i moram im pričati o njemačkoj književnosti, o mom universitetu, o njemačkoj vjernosti i o njemačkoj ljubavi.

— Vi odista ne nalikujete njemačkom učenjaku — rekne mi mlađa, ljepša, domahujući mi lepezom opojni miris sa razgolićenog vrata i sa bijele dojke. — Da ste jurist, hajde de, ali arheolog, ô mon Dieu!

— Vi nas, njemačke profesore, jamačno sudite kao »Fliegende Blätter«⁷ — rekne i malo te ne prasne u smijeh. — Vjerujte: ja još nikada ne zaboravih u krčmi novčarku, ženu, kišobran ili svoju glavu.

— Zar ste već oženjeni? Tako mladi?

— Nisam, nisam. Zbog studija ne dospjeh urediti tu delikatnu stvar. Naći ženu je i u mojoj domovini teže nego naći rukopis Arhiloha⁸ ili kostur vjerne i dosjetljive Penelope. Ženit ću se kada postanem tajni savjetnik.

⁵ Vrtar ili lakaj bogataške kuće, s odorom sličnom uniformi švicarskih plaćenika.

⁶ Theodor Mommsen (1817-1903), njemački pravnik, povjesničar i političar; autor monumentalnog djela o rimskoj povijesti *Römische Geschichte* (1854-1885) za koje je dobio Nobelovu nagradu za književnost 1902. godine.

⁷ Njemački ilustrirani humoristični i satirični tjednik, izlazio u Münchenu 1845-1944.

⁸ Arhiloh (680-640. pr. n. e.), grčki pjesnik s otoka Para, smatra ga se najstarijim liričarom europske književnosti; živio je u siromaštvu i bio profesionalni vojnik. Pjesme su mu sačuvane samo u fragmentima.

I poče koncerat kontesa T... sa neizdanim pjesmama Auguste Holmès.⁹ Tako stajaše kraj glasovira da svaki mogaše vidjeti e nije plaćena pjevačica. Iza nje sviraše D'Albert,¹⁰ na prolazu za London. Vincent d'Indy¹¹ sudjelovaoše u kvartetu koji je sam komponovao. Glumac De Max¹² deklamovaoše Baudelairea i Rollinata,¹³ a za njim se svi pogledi ukočiše spram kamina gdje je ustao ovisok gospodin, sa modrim rukopisom u nervoznoj ruci. Bijaše kao obična, pomno obrijana čeljad sa monocleom po cercleima i kosmopolitskim select-barovima, ali nješto nješto... Držao se kao da je ovamo zabasao, pao, kao da je nekoga — svoju sjenu ili svog — kako Nijemci vele — Doppelgängera poslao u taj banalni, konvencionalni krug. Najprije mi bilo kao da gledam čovjeka kako pred mojim očima muči teške muke, iako se on smješkao tankim smiješkom, tako tananim da to možda i ne bijaše smijeh.¹⁴

Ovo me čekanje zaboljelo. Čuo sam o ljudima koji magnetizuju svoju okolinu, o ženama koje cjelivaju ruke i javno padaju u nesvijest pred pjesnicima. Rođenim sam očima vidio kako aristokratske dame i bijesna ženskadija cjeliva kao moći svetačke crne repove na kaputima kojekakih glumčina i pustih, napudranih i dugokosih glasovirskih nabijača, ali tako što ne vidjeh nikada. Od njega nešto strujaše, nješto neugodno, hladno, kao od ledenog čelika. Gospođe preda mnoom blijede, blijede usne ispod bijelog praška. Srca im se oladila. Opazim sebe u ogromnom empire-zrcalu: i ja blijed i još blijedi kada to vidim. Nješto mi leže na slijepe oči i na prsi, teško i zagušljivo.

— Uskrsnuće Lazarevo — rekne onaj pored kamina, baci nemarno hartije u džep, zabaci glavu kao da mu dotežala, i počne mirno, tiho, malne jednolično pričati što Lazar vidje na drugom svijetu. Jezero od suza, nad jezerom oblaci od uzdaha, a u oblacima kao prikovana orlušina — kriljata ljudska nada. Gromovnik Ilija i crv u prijestolu Jehovinom. Bolovi Kajinovi, te daju vatru našem životu i sjaj našim zvijezdama. More, more bez obala, bez bure i bez dna, more koje hrani mutna rijeka Smrt i bijela voda Život. Vječni, srebrni, čisti liljan sa crvenim korijenjem u trulim grudima zemaljskih djevice. Izabrane duše koje dršću u sjajnoj pjesmi kao zlatne žice na zlatnoj stostrunoj liri, a skladna pjesma se penje spram blaženih proroka kao Abelov dim u mekano nebo.

⁹ Augusta Mary Anne Holmès (1847-1903), francuska skladateljica irskog porijekla, autorica solo pjesama, opera i oratorija.

¹⁰ Eugen d'Albert (1864-1932), njemački pijanist, dirigent i skladatelj porijeklom iz Škotske; pravim imenom Eugène Francis Charles. Skladao je veliki broj različitih kompozicija, najviše klavirskih, te čak 21 operu, od kojih je najpoznatija Tiedland (1903.).

¹¹ Vincent d'Indy (1851-1931), slavni francuski skladatelj i glazbeni pedagog.

¹² Édouard-Alexandre de Max (1860-1924), francuski kazališni, kasnije i filmski glumac, porijeklom iz Rumunjske. Jedan od najslavnijih i najboljih glumaca svoga doba.

¹³ Maurice Rollinat (1846-1903), francuski pjesnik; debitirao kao pjesnik životnog elana i rustikalnih motiva; najpoznatiji po zbirci dekadentne i morbidne inspiracije Neuroze; također i glazbenik koji je nastupao u poznatom kabaretu Le Chat Noir, izvodeći vlastite pjesme, te se time proslavio. Prijatelj G. Sand, sljedbenik Baudelairea.

¹⁴ Zbog ove je pripovijetke Matoš imao problema s cenzurom. Na ovom je mjestu izbačen ulomak: »Za tren zavlada tišina kao u crkvi kada popovi dižu nad masne tonzure parče žutog, blijedog tijesta, blijedog i žutog kao komadić mrtvačke kože.«

Blago onome ko umre, reče Martin brat¹⁵ i vidje žutog crva koji mu s oživjelog jezika pade pred stopala. Blago si ga pokojnicima, jer oni vide i živu. Al teško, teško tebi, Rabi, teško tebi, Nazarenče! Teško meni, jer si me probudio! Jer zaista, zaista vam kažem: onaj koji daje život rdaviji je od onoga koji daje smrt. — A učitelj, postideš, pokrije lice pešem od svog prašnog plašta...

Ne znam kako dugo nas tištaše muk iza njegovog neopisivog pričanja. Posmatrao sam ga kako stoji, svršivši čudnovatu priču, nalakćen o mramor, motreći uzdušljivu, omađijanu okolinu više sažalno nego prezrivo. Sjetih se na modernog Sotonu, kako ga zamišljaju Heine i Fel. Rops,¹⁶ ali — ne, ne: on je bio nješto drugo. Zamrzio sam ga, kao da i mene omami jakim otrovom iz egzotičnog bouqueta. Kada ga posluži sluga pićem i kada ga opkoliše frakovi, rascvjetalo meso na sjajnim ženskim šijama, nakiti, cvijeće, žagor, odlutam u nekom trpkom mamurluku kroz sobu za pušenje u predsoblje, što li, osvjetljeno zelenom japanskom lampom, nakrcano cvijećem i nagomilanim bez ukusa slikama. Sjednem u kut, u sjenu, pod cvijeće od manjolije i kroz širom zinula vrata slušam kako granje u parku šuška i šapuće oko golog balkona. Nema ljepše muzike od ovog drhtanja, disanja, buđenja, šaputanja — što li je. Kao da bi bilje htjelo besjediti, ali šapat umire na mirišljavim, rosnim, nepoznatim usnama, iščezava u mjesečinastim sjenama i noćnim jekama, a dah, jeka noćne tajne prođe mekanim, mekanijim od vazduha prstima preko ljudske umorne glave. Kosa za tren oživi, čelo i grud protrnu, a dušom se prostre tuga, laka, mekana i nježna kao prašak stresen sa krila šuških, surih noćnih metulja, tamnih i nestašnih lutalaca, kao što je nestašna i besciljna čežnja u ljetnim pospanim sobama kada šuška i šapuće park, kada se u mjesečini gube licemjerni, frivolni, nejasni glasovi. Cigareteta mi se ugasnula i pala. Mišljah na lijepe žene koje plaču bez razloga, nesrećne od sreće. Postadoh arhimilijunar. Tiha biblioteka, vjerna žena, iznenađenja... Mi smo uvijek djetinjasti sebičnjaci, pa i u neegoističnom snu i najsamotnijim, najsjetnijim, ironijskim časovima. I osjetih čeznutljivi ritam one čudne pjesme, one tužne i ugodne pjesme bez sadržaja. Prenu me koraci: eto njega, Uskrsnulog Lazara, da ga tako nazovem. Sio na tabouret ispod lampe spram balkona i dao se u maštanja, slična — kako mišljah — mojima. Začas dođe i sjedne pored njega krasna, zrela gospođa u bijeloj haljini i čipkama, sa nizovima krupnog biserja oko vrata i dijamantnim krinom ušivenim naljevo, pod srcem.

— Vi ste i opet tužni, Andrijo? Vi me i opet izbjegavate? — rekne mu glasom mutnim od ljubavi i uze njegovu žutu ruku među dlanove.

— Tako je, Matildo. I opet me boli. Sve, sve me boli. I vi, Matildo, i vi me bolite. Boli me dan, boli me noć. Boli me svjetlo, boli me pomrčina. Boli me ova koža u koju sam uvezan kao rdava knjiga ili kao vaši rdavi republikanci. Sve me boli, sve, sve. To je stara pjesma, velite mi vi, jel'te, stara, pesimistička pjesma, a mi smo moderni, novi ljudi, željni originalnosti. Lijepo. I glavobolja je stara, vulgarna bolest, ali boli, boli, šta ćete! Jesam li ja kriv da je moja bolest obična, banalna? Sve, sve me boli, Matildo, sve, sve. I vi me bolite, i vi.

¹⁵ Biblijski Lazar, kojega je Krist uskrisio, imao je dvije sestre: Martu i Mariju.

¹⁶ Heinrich Heine (1797-1856), njemački pjesnik, jedan od najistaknutijih romantičara. Félicien Rops (1833-1898), belgijski simbolistički grafičar i slikar; živio u Parizu, radio serije grafičkih mapa s erotskim i morbidnim prizorima iz pariškog polusvijeta. Ilustrirao je brojne knjige francuskih pjesnika (Baudelaire, Mallarmé i drugi).

— Vi ste razmaženi, bolesni od besciljnosti, bezvoljnosti, i to je sve. Što ne šampate svojih krasnih fantazija? Što nijeste književnik, kada vas već odbija sport, filantropija, politika?

— I žene, htjedoste zar reći, nije l' tako? Da pišem knjigu o boksanju kao marquis Queensberry,¹⁷ da šampam stihove kao Montesquiou?¹⁸ Vi — oprostite mi! — umijete kao novine. Vi ste nepravedni, jer me, možda, volite i jer me radi toga ne poznate. A ja — o Bože, koliko ja vas ljubim! Vas, ono što je najdublje, najcrnje, najdivnije u vama, Matildo! Već nekoliko dana leži vaš lik od žutog, mekanog, kao svježeg mrtvog mesa mlakog voska u mom salonu, u mom svetištu, crnom i spokojnom kao samoća. Dođite samo sutra, pa da vidite! Ironijsku, melanholijsku, nemoćnu, čistu i potajnu ljubav svoju zavij u mrak, u crno, u tišinu, u gluho pjesmu, u pjesmu bez melodije i bez glasa, u vidljiv i mračan ponoćni akord. Sve je u odaji moje ljubavi crno, sve: pod, zidovi, strop, sve je zastrto debelim, tmastim, mrkim baršunom. A vi — vaša ljepota, bijela, nježna i nepomična, sjaji u tom crnom hramu blijedom, mlakom, grobničkom svjetlošću, počivajući na visokom, kadifastom odru kao na djevičanskoj bijeloj postelji. Crna, baršunasta, dugačka haljina se leluja niz crne abonos-stepenice u kraljevskim, tragičnim naborima: mrtav, taman, žalostan arpedio! Na vašoj smeđoj kosi se crni crni vijenac od crnih, baršunastih, mrtvih, bezmirisnih ruža sa gvozdanim trnjem. Oči vam pritvorene kao ono kada se sva preobraziste i zaboraviste na sebe u času prve naše ljubavi. Obasjava vas tek sutonsko, sumračno svjetlo iz crnog vječnog kandila, a osim mene gleda vas tek crna svinga tvrdim, sudbinskim očima od crnog korala. Mjesto banalnog križa držite u sklopljenim, nepomičnim prstima uveli stručak od rezeda, te mirišu kao duša vaša. Kada me nema pored vas, čuva vas ćuk, kobna ptica. Da vam ne skvrne ljepote noćnom zjenicom, ispalih mu oči, i on vas podsjeća na mučnu, slijepu i krilatu moju ljubav, bijući bolnim grudima o crne zidove, parajući vam crnim krilima drago čelo, čupajući vam slabo srce u gnjevnom posrtanju, ključujući vam slatke, modre oči u očajnom lutanju. Dođite sutra da vidite moju ljubav! Dođite, pa da vas imam i živu i mrtvu.

Ona mu se smješkaše, plašljivo i razdragano, kao okrutnom dječarcu, pritisnuvši toplo njegovu žutu ruku na grudi gole, ustalasane.

— Doći ću, doći ću, Andrijo. A što vam je, što ti je večeras? Sav strepiš!

— Nješto leti kroz noć, daleko... Osjećam na čelu vjetar sa pustih, crnih krila. Ili da to ne ropće zemlja, u dubini? Potres... Ležim, živ ležim, a grdan mi kamen na smrvljenim rebrima. Uh: i ti, i ti imaš rebra, crijeva, crijeva, uh, Bože!

Zagledao se uvis, u mrak, daleko. Uto negdje daleko, daleko zajauče vjetar i iznenada zahuji, duhnuvši preko golog balkona, tresnuvši prozorima i ugasnuvši lampu. Tišina. Vjetar zajaukne i opet, daleko, daleko. Tišina. Odjedared stao Andrija buncati uzdrhtalim, promijenjenim glasom, sve slabije i slabije:

— Ja se bojim, bojim...

¹⁷ John Sholto Douglas (1844-1900), deveti markiz od Queensberrya, škotski plemić, boksački entuzijast; jedan od osnivača Amaterskoga atletskog kluba (1866), koji je 1867. objavio pravilnik za boksačke mečeve na kojemu se temelji i današnji boks; pojam je sportskog duha i fair-playa.

¹⁸ Robert de Montesquiou-Fézensac (1855-1921), francuski simbolistički pjesnik, aristokrat, esteta, bonvivan, dandy koji se družio s poznatim parižanima svoga doba (Daudet, braća Goncourt, Sarah Bernhardt, d'Annunzio, Coucteau, Barrès...); inspiracija Proustu za lik baruna de Charlusa u ciklusu U traganju za izgubljenim vremenom. Književna mu djela nisu na osobitoj cijeni.

— Andrijo, dragi Andrijo — ah, Bože — ja sam uz tebe...

Odem u drugu sobu. I opet — tišina, teška, sparna, zagušljiva tišina.

— Ja se bojim! — zaori, prodre, zakrvavi kroz pomrčinu blesast, nemušti glas i nješto bubne o zemlju, nemoćno, nijemo, tupo, šuplje.

Gosti se uzvrpolje, zagrajaju, nagrnu. Dotrče sluge sa svjetlom. Nesrećnik porebarke na podu, miran kao mrtav predmet, a prste turio djetinjski u usta. Matilde ne bijaše. Ne primijetih kako iščeznu. Opazim ju na pragu, u gužvi znatiželjnika.

— Podignite gospodina! — zapovjedi dostojanstveno i istakne se u gomili.

Kada ga podignuše, bijednik zakorači, zaljulja se kao na tuđim stegnima i nanovo se stropošta kao panj, bubnuvši o tle lubanjom kao praznom bocom. Poniješe ga kao mrtca. Na čelu grašak od znoja, prsti još uvijek u ustima.

— Gledajte: u oku mu još monocle. Vrhunac chica!

— Ne smijte se, gospodo! — šapne neko usred teškog, mučnog, potmulog smijeha, a Matilda rekne resko, suznim glasom i suhim očima:

— Smijači imaju vazda pravo, najviše kada nemaju. Htjede zaustiti još nješto i nasloni se o ruku visokog stranog diplomate, punog odličja. Iza nekoliko koračaja se stane povoditi i plesti nogama kao krijući nenadanu ranu.

— Ja se bojim, bojim — stenjaše nesrećnik sve slabije i nerazgovjetnije kada su ga nosili niz široke stube. Prsti mu oglodani i krvavi. Ruke vise i ljuljaju se kao prazni rukavi. Usta zinula. Po atlasnom prsluku i po bijeloj košuljici cijedi se krvava slina.

— To je prst Božji! — reče neki salonski opat, mirišući malo na mošus. — Stigla ga Božja pedepsa kao Nabukodonosora.

— Šteta što se tu gubi pravo na priziv¹⁹ — šane jedan radikalni zastupnik. — Ako nisam rdavo obaviješten, grof Andrija G. ostavi onomadne kod svog notara oporučno sav svoj veliki imetak Crkvi. Dabogme: kome se najviše rugamo, najviše ga volimo.

Mlada Hrvatska, 1902.

¹⁹ U necenzuriranoj verziji priče ovdje stoji: »Taj njegov bog pokazao se i ovaj put velik nezahvalnik.«

Bura u tišini

Un jour, une actrice fameuse
Me contait les fureurs de son premier amant.
Moitié riante, moitié rêveuse,
Elle me dit ce mot charmant:
»Ah! c'était le bon temps, j'étais bien malheureuse.«²⁰

Rulhière

Uzaman dakle tražah, draga Nino, ovu dugo čekanu i često snivanu nevjesticu, čistu odabranicu nespokojnih noći. Uzalud je tražah sedam godina, preko sedam mora i sedam carevina. Najzad je našoh. Slučajno. U širokoj miriji²¹ dičnih mi otaca. Bijaše na sajmu, hraneći pjesmom i igrom slijepa oca, ostarjelu majku i troje braće Cigančadi, nejačadi. Mitila tek petnaestu i obezumila me sa petnaest svojih pramaljeća kao sa petnaest vrčeva petnaestgodišnjaka vina.

— Dođi, oj Dobro i Nevinko moja, dođi, crno zlato moje! Ljubim zelenu tvoju mladost kao sijedu pjesmu. Pođi na moj carski čardak i budi mi vjerna ljuba...

Pogledala u mene, pogledala nice, pobijelila kao ruža pod koprenom tije mjesečine i napustila troje braće nejačadi, slijepca oca, ostarjelu majku i dahire sa praporcima zlatoglasnijem. Obodem konja i krenem bijelom dvoru pjevajući, srećući, cjelivajući joj kosu, punu najžeženijeg arapskog zlata i tamjanskiju od svih mirodija sabajskih.

Otkinuvši prvi san na latinskim²² dušecima, gasim plamen ljubavi mirisom mladine kože kao melemskom hladovinom proljetnog jezera i strepim kao vlat na sunašcu, osjećajući srce kako nadbrojava njeno, brojenišući srećne, nijeme ko sreća časove.

Odjednom mi stane nješto šaporiti iz busije:

— Iako ti je na nabreknoj desnoj mišici, iako kao nevinašce sniva na arslanskom ti srcu, iako te miluje, ona ipak nije tvoja i nikad tvojom biti neće. — Ko da mi se savila ledena guja oko toplijeh bedara!

— Divna li je, m re, ta tvoja prijestonica — veli garavo zlato, pustivši rosni pogled sa davori-prozora i zadrijemavši slatko od z ke potajnih poljubaca koji sipe iz tisućgrlog,

²⁰ Strofa francuskog pjesnika i povjesničara Claudea-Carlomana de Rulhièrea (1735-1791):

Jednog dana, neka slavna glumica
Pričaše mi o strasti svog prvog dragana.
Napol se smijući, napol sanjareći,
Reče mi ona ovu riječ dražesnu:
»Ah, bješe to lijepo doba, bijah jako nesretna.«

²¹ Mirija = država. (A. G. M.)

²² Finim, gospodskim.

rumenog od ljubavne želje žamora varošskog na njene uši i usta kao medene kapljice iz zujnih rojeva... Pred okom mi zatitralo, a uveče nije trebalo našoj visokoj ložnici znojnih buktinja i zlatnih žižaka, jer grad mojih predaka izgaraše, padaše u prah do temelja. Kravavo nebo paljaše noću moju ljubav kao usijano željezo, a na uranku se, zadimljeno i crno, survalo na nas kao pokrov pohabao, tavan, crn, mrtvački.

— Čili momci, ti tvoji mrki perjanici! — veli suđenica, a kada je probudi prvo sunce, prosu po zelenom perju drevnog drvoreda obilate suze i krvave, jer opazi među lipovim žutim cvijećem uveli, crni cvijet cijele moćne carevine. Kao crni netopiri po bijednim tavan-skim gredama — ljuljahu se pod platnima moje gospodske kule nametljivi dvorani, oblaporni vrtirepci, laskavi dvorski lale i ponosni sojlije, konjušari i vatreni binjedžije, hitri ulaci i spretni sokolari, rizničari, čelnici, peharnici i tisuć mojih vjernih oklopnika i plahovitih, mrkih perjanika.

— Što mi, m re, nema babajka, ostarjele majke i troje braće garavaca ispod dalekog i gladnog čadora? — roni moja kobnica suze od očiju. Dodijala mi... dodijala... i jedne ponoći ugasi jeftina krvca ognjište na pustom raskršću, pod čergom neke Jeđupčadi...

— Lijepa li oka i junačke li desnice u tvog grlatog dželata! — zbori nesrećnica — ubilo je moje uzdisanje! — a moja ljuta krivošija rasiječe utoma jakog krvnika, pošljednju mi podaničku uzdanicu.

— Prem ti je rajsko Ciganče na naduloj desnoj mišici, prem drijema kao spokojno nevinašce na lavljem ti srcu, prem te miluje, ipak nije tvoja i nikad... nikada tvoja biti neće! — čemeri me iz potajka otrovom zavodničkog gmizavca, dok crno moje grle cjeliva ljubaznijem pogledom urvine drevnog, potavnjelog dvora, a iz njega tako zavodnički žubori usahnuo istočnik bujnog života.

Naopako!

I moj krvožedni mač dvorezac zakolje sve živo: pošljednje sluškinje, vjerne hrtove i zagare, sive sokolove, paune sa stookim repovima. Burno vino, od ljubavi postadoh gorkim sirćetom. Očajanje malo te mi ne savi vladarska leđa, olovna se tuga sorila na viteške grudi, i da ne gledam iskopane kuće pradjedovske, jučer još najstojnijeg doma pod lijepim Božjim sunašcem, povedem moju zlovajnu pustošnicu u pustinju, u jučer još najstočniju i žutom varicom pšenicom²³ najrodniju moju županiju.

— Hoj, sad ću opet moći ciganski ljubiti toplu prigrevicu, pjesmu vjetrova, blijedi melem jesenje mjesečine i ples zvjezdica, sićanih udovica — govori kobnica puna milošte, kao začarana čarolijom potajnog, ljubljenog čarovnjaka. Bol, tinjajući kao drhtava vatra na ugarku, bukne i opet požarom, pa pošto sam uzalud kidisao zavodljivim zjenicama jednookog Dana i podmukle Noći, pisnuše mojoj nesrećnici čarne oči na zelenu travu, da više ne motre kletog silnika — sunca, i mjeseca, blijedog lažova...

Izgarasmo na ljubavi kao lepiri na večernjoj svjetiljci.

Pokle je jedared poslužih u našoj pešteri najprozirnijim saćem, najkrupnijim kupinama i mesom najrogatijeg jelena, ne vrati mi strašna sljepica običajnog cjelova. Pitoma i garava joj se lica zarumenjela, uvehle usnice procvjetale, a ja, vajmeh! — opazih da miluje, da ljubi, više nego mene, te klete ptičice koje joj sa našeg strmog griča hihoću ljubavne vragolije — zamijetih da miluje, da ljubi, više nego mene, zelenu paprad i šapatljivo cvijeće, ledeni naš vrutak i taj kleti uzduh, koji joj eto dan i noć mazi baršunastu kožu i galiče predugačku kosu, tu bijednu, tu bolnu kosu, koju sarevnjiva moja ljubav ispreplete sre-

²³ Pšenica koja se po narodnom običaju kuha na dan sv. Barbare (Varvare, Vare), 4. prosinca.

brnijem nitima sinje skrbi i staračke brige. Mračan me vihor skovitlao u ljubomorne, memlave bezdane, i hladni telut svirepog mog handžara uništi, ubije mog posljednjeg takmaca: život, taj njen ljubavlju odviše puni život.

Rasparam svoj izlaptani carski plašt, probijem si uši, da ništa više ne slušaju, iskopam si oči, neka budu slijepa i krvava kao krvavi i slijepi taj trenutak... Vaseljena se nada mnogom zdušila i mrvila me takmačkom svojom težinom. Iz rane pod lijevom sisom moje dragane curkom curi slatka ljubav kao sok iz nagrizene naranče. Pritisnuh pepeljava usta mojoj pokojnoj nejačici na usne, hladane i mekane kao sanljivi, večernji cvijetak daninoć, naslonih preteško srce neka se na njenom živo raspadne. Izgaram bez plamena kao guba, čeznem da iščeznem za mrtvim mojim sunašcem. Već me ziba crno šestarenje hladnih razapetih krila, već me uspavljuje krvava uspavanka klepetavih kljunova. Već čujem crva, krotkog žreca, kako se — točeći — točeći — žuri mračnom žrtveniku mog vječitog vjenčanja, noseći u carsku moju krvcu kapljicu blagdanske trusovine.

O, kako je to slavno — ne ljubiti nikada, ne poznavati ljubavi, tog umiranja prije smrti!

— Prestanite, molim, prestanite! — probesjedi sva blijeda lijepa glumica Ninon Nikoli plemiću Orloviću,²⁴ a on putovaše incognito kao Catilina grof Nunquamabo.²⁵

— U vas su, draga Nino, živci kao puževe crnopiknjaste pipaljke. Šteta što nijesam Boccaccio...

Kratka pauza.

— A što htjedoste reći svojom fabulom? Da pravi ljubavnici moraju umirati, a vi da ste za taj posao odviše zdravi, odviše srećni, odviše živi?

— Ne znate li, draga moja — veli Orlović dokono — da je Don Juan, junak ljubavi, bez ljubavi; i da se varaju koji me drže Don Juanom...

Preko tamnog, bezbojnog ljubavnikovog lica zatitra sumnjičav smiješak, i lijepa Nini uzalud čitaše, griskajući nervozno lepezu, u strasnim i sumnjalačkim očima drskog uskočkog potomka. A on, jak i mekan kao svila, plandujući na sjedjeljci nihaljci, zapali bezbeli cigaretu i zadimi slasno, kao da želi u dimu popiti ugodan mir sitog zraka. Pritvori oči, smješkajući se regbi satirskim posmijehom.

Lijepa se Ninon stane na sebe samu ljutiti, te je tako lako zaplaši sfigoviti dragan svojom ludom pričom, šarenim mjehurom svoje bajke koji kao da se digao iz kužne močvara. Uto zazuje iz nedalekog kursalona zvuci siti, srećni, objiesni, pakosni.

— Unesrećio, ubio me! — pomisli, i da zagonetni rugalac ne opazi prvih njenih suza, lijepa Ninon pobježe dolje, u park, u samoću, da se sita naplače na klupi sa vidikom na tirolske bijele vrhunce.

Kroz salon proleti pokoja ćeretava lasta i kane spolja, sa vodoskoka, pokoja kapljica. U popodnevnom se uzduhu, modrušastom i toplom poput kuhanog mlijeka, koprcaju tusti golubovi, padajući sa surog tornja crkvenog, punog sunca, gukanja i golubica. Vjetrić ćepirka mirisom župnikovih liljana i golica kosu Orloviću, spokojnom poput blaženika.

²⁴ Za lik Orlovića, kao i u pripovijetki Put u ništa, inspiracija je književnik Fran Mažuranić (1859-1928).

²⁵ Latinski: nikada neću voljeti.

Raspahurio, razbašio se kao Đerzelez Alija²⁶ i tako slasno dimio kao da vuče u grudi sav taj ljetni sjaj, miris, muziku kupališnog orchestra i pospanu pjesmu šuških topola i javorova. Preko muževnog mu brka drhtne smiješak kao odsjev sa krila kraj prozora proletjele ptice, kao odsjev sa kreljuti utve zlatokrile.

— Ja sam zacijelo najsrećniji čovjek u ovoj idilskoj pastvi! — pomisli bez sjenke bojazni od take drzovite, gotovo uročljive misli i slatko zadrijema.

I u snu se smješkaše, kao da se smješka onom crvenom smješkanju crljene vrpce oko zelenog ružmarina, dike momačkog klobuka.

Nada, 1901.

²⁶ Nepobjedivi bošnjački junak iz epskih narodnih pjesama.

Duševni čovjek

Peštanskog univerziteta đak i pitomac Tekelijanuma,²⁷ dođe Stojan Vasić ujesen 188* u Pariz da se dotjera u francuskom jeziku i spremi tezu O Jevripidu i francuskoj tragediji. Prvo je vrijeme kuburio sa trideset forinata mjesečno. Nadao se da će mu oko Božića doći stipendij zaostao za nekoliko mjeseci, ali stipendija nema i nema, i Vasić legne u postelju, oslabio i omršavio od stradanja, živući o litri mlijeka i nješto hljeba dnevno. Na samu staru godinu, predveče, kucnu neko na vratima.

— Ko je?

— Pismonoša.

Vasić mal' ne viknu od radosti, nadajući se stalno amanetu.²⁸ Pismonoša mu pruži rekomandovano pismo i kalendar, čestitajući Novu godinu.

— Oprostite, oprostite, Monsieur le Facteur²⁹ — porumeni blijedo dače sve preko čela. — Ostavit ću vam bakšiš ovih dana kod vratara.

Otvorivši uzdrhtalim rukama službeno pismo, pade nemoćno na uzglavlje. Javljaju mu da ne može primiti stipendija na stranom univerzitetu! U mansardu, tako uzanu da se može u isto vrijeme zatvoriti vrata nogom i krovski prozor rukom, uvukao se žut, siv, maglovit, olovan mrak, a Vasić zuri, tupo i umorno, na prozorče, slušajući mučno štroptanje fijakera, omnibusa i dosadno jurenje pokojeg automobila. Odjedared đipi s golim nogama na hladni patos opeke, razdere na paramparčad pismo i pruži obadvije ruke nijemo, škripući zubima, uvis, u mrak, grčevići konvulzivno prste kao da želi zadaviti večernji uzduh. Onda se obuče, siđe stubama, klecajući pri svakom koraku kao pred vađenjem zuba, i zamoli, mucajući, hotelskog momka za nješto novaca, ostavivši mu u zalog sat sa lancem i prsten, debeo zlatan prsten: dar ujaka, pokojnog ...čkog prote Teofana.

U gostionici se vrlo čudio, te ne mogaše jesti unatoč silnoj gladi. Popivši nješto vina, osjetio se lak, regbi veseo. Na ulici dade prosjaku dva dinara, rekavši mu svojim strašnim, tuđinskim naglaskom:

— Evo vam, moj brate! Živjelo bratinstvo, živjela sloboda!

Premda bijaše već puna tri mjeseca u Parizu, gledaše na sve oko sebe kao da sniva, kao da živi u romanu. Budeći se noću u svojoj sirotinjskoj ćeliji, bijaše mu prva misao: Ej, ja sam u Parizu! I to ga je tješilo. Obilazio je muzeje, crkve, historijska mjesta. Poznavaše

²⁷ Zadužbina i dom srpskih studenata kojega je u Pešti 1838. godine utemeljio Sava Tekelija (1761-1842), s ciljem školovanja siromašnih srpskih đaka na sveučilištu u Pešti.

²⁸ Ovdje: pošiljka s označenom vrijednošću, preporučena pošiljka.

²⁹ Francuski: gospodine listonoša.

kuće gdje življahu Musset,³⁰ Hugo, Balzac, Taine,³¹ Renan.³² Vjerovaše tvrdo u konačnu pobjedu ideala, svoga ideala i u nepobjedivost naroda, mase. Posjećivaše socijalističke sastanke i predavanja. Mišljaše da je socijalizam još jedino što može spasti sve: ponižene narode i ponižene ljude. To mu je bilo više vjerovanje nego osvjedočenje, i zbog toga je bio pun oduševljenja bez cilja. Kao mnogo mladih ljudi, Vasić bijaše materijalista ne poznajući egzaktnih nauka, ekonom ne poznajući ekonomskih teorija, ukratko: nepozitivan pozitivista. Zakleo se sam sebi da će se žrtvovati, da će raditi za narod, a nije još znao kako, gdje, sa kime. Bijaše besplatni saradnik najnarodskih, najradikalnijih listova. Čekaše da mu život dâ velike, lijepe doživljaje, pa se spremaše i za ljubav ozbiljno, oduševljeno, asketski. U dvadeset petoj bijaše čist kao iskušenik, jer još ne vidje ljubavne pustolovine svojih drugova bez moralnih ili fizičkih bolesti. Bijaše nepovjerljiv, ćutalica, kao većina ponositijih, siromašnih i vrijednih instruktora puste i bogate dječurlije. Visok, crn kao gavran; dugokos, bradat i žut kao isposnik, izvrstan pjevač u uskom krugu. Seljački ga drugovi još uvijek zovu »Ciga«. Pariske je zemljake izbjegavao zbog stidne sirotinje. Tako se osamio i podivljao da je na punoj ulici često gestikulovao i razgovarao sam sa sobom.

Ostavivši dakle gostionicu, šetaše gotovo do ponoći Quartier-Latinom.³³ Pođe preko Seine, željan da čita novine u kojoj živoj kafani na velikim bulvarima. Već preko mjesec dana se ne zabavi novostima. Usred Pont-Neufa³⁴ zastane vedar, udobrovoljen i nješto umoran. Niz rijeku struji svjež, hladan, zdrav vjetar. Nebo je mutno, oblačno, ali puno svjetlosti što struji iz te rpe kuća i ulica, koja se čini neizmjerana, beskonačna, gubeći se, nestajući u magli šumnoj, bijeloj, žutoj, sjajnoj, crvenoj, crnoj. A rijeka — tiha, sjajna kao ogledalo u koje noćni Pariz nabaca sa svojih mostova i obala rubine, topaze, smaragde, biserje i dijamante: kao da pokupi i pobaca u svoju rijeku zvijezde sa svog mračnog, zamumljenog neba. »Zvijezde bi u toj varoši bile suviše da nema opservatorija«, pomisli Vasić i sjeti se svojih, banatskih zvijezda, koje brojaše kao čobanče, pred kućom, na dvorištu, zavijen u dedinu opakliju i zavijen u miris, u slatki miris od vune i od toplih ovaca iz tora. »I moj će Božić doskora. Mora se kući, nije fajde. Alaj ću da im pričam!«

Naslonio se na zid na mostu i zagledao u crne, kraljevske, nijeme zidove nedalekog Louvrea. Pored njega probruji pokoja kočija ili fijaker. Tek jedna žena stala baš preko puta, okrenula se oprezno uokolo pa se zagledala niz vodu. »I ova je došla ovamo jamačno da fantazira!«, pomisli i sav se ugrija, uznemiri, sjetivši se raznih romantičnih događaja i poznanstava, sjetivši se grizeta lijepih kao markize i markiza dobrodušnih kao grizete... Uto sav protrnu, jer ona žena potrbuške leže na zid. Dvije noge — lepršanje haljine u uzduhu — nestalo je.

Vasić zdere sa sebe kapute, baci škuljave cipele, pretrči most, vidje u rijeci bijeli, mjehu-

³⁰ Alfred de Musset (1810-1857), francuski pjesnik, dramatik i pripovjedač iz razdoblja romantizma.

³¹ Hippolyte Taine (1828-1893), francuski književni kritičar i povjesničar, glavni teoretičar naturalizma, pozitivističke estetike, zagovornik historicističke kritike, autor teorije o rasi, sredini i trenutku.

³² Ernest Renan (1823-1892), francuski filolog i povjesničar religije, hebraist i književnik; religiju istraživao racionalno, suvremenim historiografskim metodama.

³³ Latinska četvrt, dio Pariza na lijevoj obali Seine oko Sorbone, poznata studentska i boemska četvrt.

³⁴ Najstariji sačuvani pariški most, prelazi preko otoka Île de la Cité u središtu grada, između Louvrea i četvrti St. Germain-des-Prés.

rasti trag, rastrga prsluk i okovratnik i skoči strmoglavce, dobro se otisnuvši nogama da ne udari o kamenje oko stupova i da stigne nesrećnicu strujom zanesenu. Od bola je mislio poginuti, tako ga strahovito štreću od ledene vode. Svi ga zglobovi zabolješe, jedva se miču kao zamrznuti točkovi. Mozak se napregao kao da želi slomiti uzanu lubanju, a srce lupa po grudima kao težak gvozdin čekić. Taman kada ga voda diže na površinu, učini mu se da nesrećnica potonu po drugi put. Zaroni za njom, jedan, dva, tri puta, osjećajući svoje odijelo kao negve od olova. Napipa nješto živo, kosu! Zaboravivši na sve, na život, na smrt, na sebe, povuče svom snagom šaku te kose; i kada je izronio, osjeti na ruci silan bol, jer ga nesrećnica — ludakinja, kako mišljaše — stala grepsti kao mačka velikim i tankim noktima. Zgrabila ga za lijevu ruku i za tren turi mu u usta palac i prst kažiput, i zagriže ga bijesno, očajno kao u kamen, kao u menažerijsko gvožđe. Potonuše. Vasić jauknu od bola. Nasta mračna, očajna borba. Vasić zadrži dah, zabije ženi nokte, prste kroz meso sve do kostiju, stišće joj tanani, mekani vrat te osjeti kako mu sve puckara pod prstima. Ona pusti iz zuba njegove prste. Grudi, uši, glava da mu prsnu kao mjehuri, oči da izgore, a pred njima spirale, zelene i krvave, živi, ognjeni okruzi, a u njima plamti, gori i žeže crvena ruka, crvena, krvava kost, oglodana kost od ruke, koju nađoše na groblju njegova sela u jednom strahovitom, oživjelom grobu.

Vasić uhvati nesrećnicu obadvjema rukama za šiju, mahne posljednji put nogama i izroni. Pruživši ju preda se, zapliva polagano prema obali. Mišići ga u vratu i na rukama bodu, žegu kao rane pune soli i sirćeta. U lijevom nemoćnom stegnu osjeća grč. Blizu obale naiđe na njih lađica sa stanice za spasavanje.

Kad ih izvukoše, htjede Vasić govoriti, a odgovaraše tek glasnim, modrim, nemoćnim cvokotanjem. Zima se podvostručila, stala bosti hiljadama smrznutih žalaca. Zaviše ih u ćebeta, dadoše im konjaka.

Obala puna svijeta. Vasića spopala muka. Stao povraćati. Spasenica, odrpana neka babetina, pije, suče konjak i rum kao na patarici, i najzad se pusti u viku, u dreku, u cerekavo kriještanje, okrenuvši se svom spasiocu:

— Povrati, dušu i srce izbaci, sinja kukavico, te na staro ljetu nemaš drugog posla nego da smetaš nesrećnoj sirotinji u njenu poslu. Lijenčino, životinjo, vache d'une vache, nom d'une pipe!³⁵ Mene si zar, staru, slabu ženu odabrao, pa da dobiješ medalju za spasavanje i novaca, čapkune jedan! Skandal, gospodo moja i gospođe, te u Parizu ne daju raji ni da se ubija! Fi! Zut!³⁶ Hoću da živim, ne dadu mi. Eh bien! Hoću da mrijem, ne daju mi ova-ki bangalozi. I to se zove republika, tas de vaches!³⁷

Vasić ne ču dalje, jer se obeznanio usred općeg smijeha...

Za nekoliko dana umre u bolnici. Hotelski gazda držaše da je, po običaju, odmaglio nemajući novaca za kiriju.

Izložiše ga u Morgue³⁸ sa bezimenim lopovima i beskućnicima i najzad ga baciše u bezimen grob — kao psa.

Brankovo kolo, 1902.

³⁵ Francuski: kravasta kravo, za ime svega! (nom d'une pipe je francuska blaga psovka, riječ pipe, lula, koristi se umjesto Boga ili sl.).

³⁶ Francuski: Fuj! Dovraga!

³⁷ Francuski: hrpa krava.

³⁸ Pariška mrtvačnica u kojoj su se izlagala tijela neidentificiranih žrtava.

Lijepa Jelena

Kao drugi što se rađaju pjesnici, mutavci ili padavičavi, ja sam od rođenja ženskar. Ljubim žene, samo žene, otkako sam sebe pamtim, i ljubim ženu, samo ženu, i sada pošto me upropasti. Nikada ne bijah libertinac, običan Don Juan, a još manje Werther i René.³⁹ Meni žena ne bijaše ni zabava ni ideal, nego život, sav sadržaj života. Muškarac mi je toliko indiferentan da nikada nemah prijatelja. Mene samo žena u životu zanimaše. Ona mi bijaše vino, ideal, sve. Samo o ženama čitah, samo o njima snivah. Družio sam se samo sa djevojčicama, pa me kod kuće prozvaše »ženski Petko«. Od svih mladosti najviše volim djetinjstvo Ahilovo, okruženo djevojkama kao kipružama i narcisima. Sve — sve obožavah kod žena; njihove slabosti, njihov dječjački glas, nježnost i ćeretanje, a toliko me zanosila ljepota ženskog tijela da ju crtah već dječakom, osvjedočivši se kasnije da ni umjetnost ne može u meni zajaziti tu nezajažljivu strast. Odakle mi čežnja? Dolazi li otud što sam nezakonito dijete, sin ljubavi, grijeha i strasti? Je li to bolest ili sasvim nesavremeno zdravlje? Ne znam, ali nikada ne nađoh čovjeka kojemu je ta neodoljiva simpatija jedina strast, svrha i ideal života. — Žena, samo žena će ovoga noktaša⁴⁰ upropastiti! — govoraše mi stric, imućni slavonski ekonom, kod kojega bi provodili moje školske ferije.

Tamo, u H-cu, prvi put sam se zaljubio. Koncem kolovoza očekivasmo daljnu našu rođaku, i o njoj čuh takvih glasova da od uzbuđenja i očekivanja ne mogah više spavati. Zvala se Helena, i već to slavno, kobno, kraljevsko ime me očaravalo kao prastara, daleka bajka. U Zagrebu je zavaljela časnika, Graničara, poginulog u Bosni zagonetnom, romantičnom smrću: od kubure bosanskog bega. Od bola malo te nije presvisnula i poludjela, proboravivši nekoliko mjeseca u sanatoriju. Vrativši se sasvim izmijenjena u Zagreb, postane u cinizmu nesreće ljubavnica velikaša koji se u Beču, kamo je Helenu preselio, toliko zaboravljao da je prikazivao kao kontesu, pod svojim imenom, na užas dvorskim krugovima. Meni bijaše onda četrnaesta, i nitko od ukućana nije slutio da čekam Helenu kao život ili smrt.

Jednog predvečerja, izgubivši cio dan hvatanjem rakā u potoku i sanjarenjem pod vrba-ma, zakrenem u voćnjak sa vidikom na selo i na Savu i opazim na klupi pod orahom nju, Helenu! Nikad je ne vidjeh i odmah je upoznah — tako krasna bijaše! Od uzbuđenja naslonih se uz jabuku. Izdaše me koljena. A oko nje šuška orahovo lišće i treperi svilena,

³⁹ René je pripovijest francuskog književnika François-Renéa de Chateaubrianda iz 1802. godine, objavljena u sklopu njegovog poznatog obimnog djela Duh kršćanstva, u kojoj izražava tipično romantičarski osjećaj melankolije i »svjetske boli«. Zbog nezadovoljstva i očaja glavni lik, koji nosi isto ime kao i autor, sklanja se u Ameriku kod indijanskog plemena Nachez; priča je dijelom autobiografska jer je i Chateaubriand putovao svijetom i boravio među Indijancima. Pripovijetka je imala golem utjecaj na romantizam, usporediv s onim Goetheovog romana Patnje mladoga Werthera.

⁴⁰ Ženskar, »onaj koji pruža nokte prema tuđijem ženama, hoće da ih ljubi« (Akad. rječ.).

modra vrpca širokog slamnog Reynolds-šešira.⁴¹ Visoka, vitka, malo blijeda i umorna od puta, sa tragovima najviše elegancije, sa sibirskim hrtom pred nogama — i danas je gledam kao onda! Slična portretima Van Dycka i Gainsborougha.⁴² Veče joj davaše tamnu aureolu vidljive duše, kolorit Whistlera i Carrièrea,⁴³ a otmjena, plemenita pojava još se jače ističe u primitivnom okviru ladanjskog starog vrta. Kada me opazi blijedog i nijemog sa vrećicama na zemlji i racima na travi, zagrlji me i poljubi u čelo tako toplo da ostadoh uz nju naslonjen skoro bez svijesti, sve dok nas ne zovnuše u kuću. I danas još pamtim ambra-miris njenih haljina. Dok me smatraše fantastičnim, romantičnim podjevočarom, u meni se budio momak u potajnoj i srećnoj ljubavi. Uhodio sam svaki njezin korak. Prezirući cijelu okolicu, izbjegavajući posjete seoske gospode, Helena se samo sa mnom družila i zabavljala. Cijele bogovetne dane proboravimo u vinogradu, na šetnjama ili na potoku pod vodenicom, pecajući ribe. Nedjeljom bi se na kolima odvezli u obližnje trgovište B., zapanjujući palančane sjajem njene pojave i galantnom razdarušnošću. Nedjelju dana prije njenog odlaska obolim od tuge. Zvala me u Beč, htjela me školovati, ali moja zabrinuta majka nađe povoda za svađu i prekine s njom svaku svezu.

U takvim sanjarijama i neplodnim zanosima svršim minhensku slikarsku akademiju, doživim smrt majke i osvanem sa neznatnom baštinom u Parizu, gdje sam radio u Bonnatovom⁴⁴ atelijeru, mijenjajući ljubavnice kao košulje. Bijah sretan. Umjetnici mi laskahu da od drugova jedini znam slikati žensko meso i žensku dušu. Proricahu mi budućnost velikih ženskih slikara: Ropsa, Chaplina, Helleua i Duranda.⁴⁵ A ja — ja sam kao mahnitac, kao epikurejac na bijelom hljebu, kao tuberkulozan, na skorcu smrti odsuđen Don Ju-

⁴¹ Joshua Reynolds (1723-1792), utjecajni engleski slikar, dvorski slikar kralja Georgea III, portretist, osnivač i prvi predsjednik Royal Academy of Arts. Po njemu je nazvan Reynolds-šešir, vrsta ženskog šešira.

⁴² Anthonis Van Dyck (1599-1641), glasoviti flamanski barokni slikar, poznat po ženskim portretima i Madonama. Thomas Gainsborough (1727-1788), engleski slikar, pejzažist i portretist blizak rokokou, također dvorski slikar, autor brojnih portreta kraljevske obitelji i aristokracije.

⁴³ James Abbott McNeill Whistler (1834-1903), američko-engleski slikar; larpurlartist, slikao je pejzaže i portrete u duhu francuskog impresionizma i japanskog višebojnog drvoreza, s naglašenom dekorativnošću. Najpoznatije djelo: portret Whistler's Mother (1871.) Eugène Carrière (1849-1906), francuski grafičar i slikar simbolističkog usmjerenja, jedan od utemeljitelja art nouveaua. Radio intimističke slike s motivima iz obiteljskoga života (Materinstvo, 1889), portrete (P. Verlaine, 1891), te biblijske i alegorijske kompozicije.

⁴⁴ Léon Bonnat (1833-1922), francuski slikar i kolekcionar, profesor na École des Beaux-arts u Parizu, autor brojnih portreta poznatih ličnosti, u svoje vrijeme jedan od najcjenjenijih slikara. Njegova bogata zbirka starih majstora čuva se u Muzeju Bonnat u Bayonneu.

⁴⁵ Félicien Rops (1833-1898), belgijski simbolistički grafičar i slikar; živio u Parizu, radio serije grafičkih mapa s erotskim i morbidnim prizorima iz pariškog polusvijeta. Ilustrirao je brojne knjige francuskih pjesnika (Baudelaire, Mallarmé i drugi). Charles Joshua Chaplin (1825-1891), francuski slikar i graver engleskog podrijetla; portretist, pejzažist; stekao reputaciju intimnog slikara mladih žena; u Parizu otvorio 1866. jednu od prvih umjetničkih radionica za žene. Paul César Helleu (1859-1927), francuski slikar, postimpresionist, poznat po portretima lijepih i bogatih žena. Skromnog porijekla, nakon ženidbe za Alice Guérin, koju je portretirao, ulazi u najviše aristokratsko društvo i postaje slavan i iznimno bogat umjetnik. Prijatelj bonvivana i pjesnika Montequioua, Coco Chanel, te Prousta, kojemu je model za lik slikara Elstira iz ciklusa U traganju za izgubljenim vremenom. Autor je poznatog stropnog murala s motivom zodijaka na njujorškoj Grand Central Station. Asher Brown Durand (1796-1886), američki slikar i bakrorezac; slikao poetične krajolike i portrete, pripadnik Hudson River School.

an rajeval, ludovao, tonuo u svim uživanjima ženske ljepote koja je samo na Seni našla svoju modernu savršenost. Sve kaprise ženske mode, sve modelske oblike današnjeg ženskog svijeta, sve vrste ljubavi, od romantične pa do orgija opisanih u romanima libertinaca i marquisa de Sadea, osjetih temperamentom umjetnika i snagom čilog, snažnog polubarbara koji se dosele samo za ženu zanimalo, samo za misterij ženske ljepote. Kada dođoh prvi put u Louvre, ne zanimalo me toliko čuvena Meloska Venera,⁴⁶ ali pošto vidjeh božansku, na lakat naslonjenu Psihu, u ritmovima plašta kao u melodijama stroge strofe, padoh ničice i na čudo čuvara jecah i plakah, jer slabost suze imam samo u oduševljenju za ljepotu, za ženu.

I iza dvogodišnjih groznica, zanosa i orgija klonem. Ljepota žene umori mi tijelo, a nezasićeni duh lutaše iz bolnih ekstaza u umornost cinizma, ispoljavajući se u karikaturama prodavanim budzašto pornografskim izdavačima. U vrtoglavom zanosu za lijepe ženske oblike ne opažah isprva da su sve moje ljubavnice — većinom modeli i ljubavce od zanata — stvorovi ili bez pameti ili bez duše. Ne živi sve što je živo. Postadoh tužan, slab, apatičan i uvidjeh da puka ljepota oblika, pa bila ona i živa, nema sadržaja bez duše i da lahka atelijerska uživanja nisu ono što sam uvijek i bez prestanka želio.

I stadoh tražiti novu ljepotu, pravu ljepotu, gdje je oblik tek predgovor knjige o duši. Ljubav mi postade potrebom, jer osjećah da ću tek ljubavlju otkriti tajnu ljepote i pravi smisao života. I počeh tražiti ljubav kao drugi što traže kruh. Počeh tragati za ženom kao drugi što tragaju za srećom. Prolaktih se u najbolje društvo, protekcijom bivah pozivan i na zabave jednog poslanstva, nađoh žene, ali ne nađoh ženu. I zlovoljan, otrovan padah na ležište u mom visokom atelijeru navrh Ménilmontanta, dok zorom ne usnuh, snivajući o ženi sa licem divnim od duše i očima velikim od ljubavi. Moja joj glava na krilu, gledam je pod tamnim, zvijezdama posutim granama tako dugo, bolno i uporno da mi ona pokriva oči lijepom, grešnom, ljubavničkom rukom, tepajući: — Ah, što nisi stariji? Danas su pravi, rođeni ljubavnici tako rijetki da ih možda i nema. Danas se ne ljubi, a nas dvoje stvoreni smo samo, samo za ljubav. — Heleno, Heleno! — zapomažem suhim grlom, padajući u bolni bezdan od milošte, jer ljubav, prava ljubav boli kao prava sreća. Najzad se budim, nesretan, prozaičan i ironičan, a pred očima mi današnja tetka Jelena: naduvana, u tuđim vlasuljama i zubima, u nametljivosti toaleta starih cirkuskinja, udata za bivšeg velikaševog čibugdžiju, sada krčmara.

Jedne zimske večeri, pošto dobro unovčim nekoliko muzejskih kopija kod bogatog amateura, odlučim provesti noć kao milijunar. Moja melanholija, grozni nemiri, neprestano brujanje u ušima, nastupi lupanja srca, stezanja pod grlom, glavobolje i bezuzročna uzbuđivanja toliko učestaše te se uplaših za zdravlje mog mozga.

Odlučih započeti stari, veseli moj život, i pošto ne nađoh ništa zanimljivo na pokladnom plesu u Operi, uđem u ponajelegantniji noćni restaurant gdje stvori cijelu zabunu među dekoltovanim damama i frakovima ponoćnog soupera moja rapinska pojava u širokim, baršunastim hlačama, uskoj, do grla zakopčanoj bluzi sa širokim rukavima, u širokoj talijanskoj pelerini i mekanom crnom šeširu. Poručim najskuplje i, kako ne bijah gladan, zapovjedih glasno konobaru neka poularde truffée,⁴⁷ strazburške kolačiće i ostale kerefeke nosi dolje u kafanu mome psu i kočijašu. To razmetanje uozbilji okolne stolove, gdje obi-

⁴⁶ Milaska Venera, helenistički mramorni kip božice Afrodite (rimske Venere) iz II. st. pr. Kr. pronadjen 1820. na grčkom otoku Milosu, jedno od najpoznatijih umjetničkih djela antike; čuva se u pariškom Louvreu. Autor joj je vjerojatno Aleksandros iz Antiohije.

⁴⁷ Kuhana kokoš s tartufima.

čavahu sjedjeti i ruski veliki knezovi. Bogatašima nije novac smiješan. Pošto viknem voće, dessert i šampanj, šane mi konobar dopuštam li da mi se pridruži jedna lijepa dama. Dabogme pristanem i zapanjim se još više od moje okoline kada mi pruži ruku čarobna mlada gospođa, rekavši u prekrasnom, srdačnom altu: — Helena. — Od čuda i uzbuđenosti ne mogoh se sjetiti mog imena!

Bijaše slična Heleni mog djetinjstva, i ja se ne sjetih da su sve neobične ljepotice pomalo slične. Veliki stil je jednolik. Helenski bogovi i boginje su slične kao blizanci, braća, svojta. Kneginja Belgiojoso,⁴⁸ gđa Récamier,⁴⁹ lijepa Fornarina,⁵⁰ vojvotkinja Alba⁵¹ i Gabrielle d'Estrées⁵² nalikuju kao Venerine kćeri Aspaziji, Frini, Kleopatri, Berenici, Lesbiji i Salomi.⁵³ Ljepota ujedinjuje, zbližuje pojave kao genij i ljubav. Heleni moja velika zabuna bez sumnje laskaše, i pošto nikako ne nađoh pametne riječi, zamoli me da izađemo i uzmemo zasebnu sobu, jer joj ta konvencionalna, banalna okolina dosađuje.

Bijaše u bijeloj gala toaleti iz prve radionice. Prem joj nad bogatom smeđom i pozlaćenom kosom ne blistaše gordi dijamant, vidjela joj se markiska kruna i sada kada je nemaše. Ne bijaše kao ostale dame pretovarena nakitima. Divne ruke su joj bez grivne i prstena. Tek oko vrata nosi ogrlicu od nizova najkrupnijeg biserja, a na grudima ogromnu iglu u obliku lista od samog smaragda i rubina. Odmah vidjeh da nije od polusvijeta. Smatrah ju inozemskom ljepoticom, ljubavnicom kojeg naboba,⁵⁴ stranom, Parizu još nepoznatom mladom umjetnicom ili visokom aristokratskom gospođom, željnom upoznati boemski život. Dosadio joj zlatni kavez, sportovi, financija i diplomacija, pa htjede doživjeti pustolovinu umjetničke ljubavi.

Naš odlazak prouzroči senzaciju. Helena se i opet brzo maskirala pošto mi bješe krišom pokazala nevidenu krasotu svog lica. Ponudivši joj ruku, osjetim heroizam ljubavi. Da mi reče neka ubijem ili neka se ubijem, bez razmišljanja bih je bio poslušao. Predložim joj moj stan, ali ona vikne kočijašu ime hotela Monsigny. Ni u kolima nemah snage zagrliti,

⁴⁸ Cristina Trivulzio di Belgiojoso (1808-1871), talijanska plemkinja, spisateljica i novinarka; igrala zapaženu ulogu u procesu ujedinjenja Italije.

⁴⁹ Jeanne-Françoise Julie Adélaïde Bernard, Madame de Récamier (1777-1849), francuska plemkinja, poznata po ljepoti i profinjenosti, protivnica Napoleona; u svom salonu u Parizu okupljala francusku duhovnu elitu (Chateaubriand, Madame de Staël, Ampère sin i dr.).

⁵⁰ Margarita Luti, zvana La Fornarina (pekarova kći), ljubavnica i model renesansnog slikara Rafaela, glasovita ljepotica. Model je na dvama Rafaelovim portretima, La Fornarina i La donna velata, te na još nekoliko njegovih slika.

⁵¹ Vojvotkinja Alba – vjerojatno María del Pilar Cayetana de Silva (1762-1802), španjolska plemkinja, trinaesta vojvotkinja od Albe; glasine da je nakon suprugove smrti bila ljubavnica slikara Francisca Goye, koji je naslikao nekoliko njezinih portreta, nisu potvrđene.

⁵² Gabrielle d'Estrées (1573-1599), ljubavnica francuskog kralja Henrika IV.; premda je kralj bio oženjen Margaretom Valois, život je proveo uz groficu d'Estrées i s njom imao više djece.

⁵³ Aspazija – lijepa i obrazovana Grkinja iz druge polovice 5. st. pr. n. e., Periklova ljubavnica. Frina – lijepa atenska hetera iz 4. st. pr. n. e. Model kiparu Praksitelu za kip Afrodite. Berenika – vjerojatno židovska princeza (28.-?), ljubavnica rimskoga cara Tita, koji se njome htio oženiti. Lesbija – Lezbija, ime kojom rimski pjesnik Katul (oko 84. – oko 54. pr. Kr.), prema starogrčkoj pjesnikinji Sapfo s otoka Lezbosa, u pjesmama naziva svoju ljubavnicu Klodiju. Saloma (oko 15. – oko 72.) – kći židovskoga kralja Heroda Filipa i princeze Herodijade; svojim plesom oduševila je očuha Heroda Antipu, a za nagradu je, po majčinu nagovoru, tražila glavu Ivana Krstitelja.

⁵⁴ nabob (ind.) – indijska plemićka titula, ovdje u značenju: bogatun.

poljubiti. Letim u čaroliji nježnih, tankih parfuma kao pijan leptir nad opojnošću cvijeća što samo na mjesecini izdiše u zanosu nevidljivih, sablasnih mirisa. Naslonim glavu na krzno njenog bogatog ogrtača i čujem kako i njojzi srce burno, ludo kuca. U hotelu najmim sobu, dam ugrijati i, kada ostasmo sami kod kamina, padoh pred njom, obujmih joj koljena i plakah od sreće, dok njene divne stobojne oči postadoše vlažne i zlatne, mijenjajući boju kao draguljni refleksi. Pomagah joj kod toalete kao zaručnik vjerenici i opazih na svakoj sitnici uvezenu plemićku krunu. Dok mi ne htjede ništa reći o sebi, obećavajući mi to za sutra, ispitivaše me odakle sam, što radim, kakva su mi umjetnička vjerovanja, i pokazivaše savršenu inteligenciju. Priznala mi da je došla za mnom iz Opere, da me zavoljela, da je vrlo nesretna, jer se, stvorena samo za ljubav, mora tješiti luksusom i putovanjima. Dadoh joj moju adresu. Zavjerila mi se da će me posjećivati. Pošto joj ispričam sav svoj život, priznavši da sam samo za to živio da nađem ženu, ljubav, da nađem Helenu — nju, ona utuli lampu i baci mi se oko vrata vrelim, ciganskim žarom bajadere.

Velika, najveća sreća ne da se opisati kao velika nesreća. Za pravu sreću čovjek nema riječi, jer je riječ dijete muke i nevolje. One noći bijah kralj Salamun, Parid, srećan trubadur, Romeo, hajduk kod pašine rosne kćerke i uskok na ćilimu Tizianovih⁵⁵ bujnih gospođa. Iza burnog, neslućenog milovanja padnem u tup, umoran, sladak san prve ljubavne noći, i kada se probudih, njoj — Heleni — ni traga! Ostavi mi tek pregršt ludog, nezaboravnog svog mirisa u kosi, na ustima, na košulji, na rukama, ali i taj slatki parfum iščeznu brzo kao želja, kao misao, kao Helena! Kao pomaman otrčim vrataru, gotov da ga bijem jer ju je pustio, ali on mi reče da se odvezla prije dva sata, vrlo rano, maskirana, ne zaboravivši bogato platiti sobu i poslugu.

Do kasne večeri čekah je i čekah u mojoj radionici. Nije došla. Obidoh sve noćne otmjenije lokale. Ni traga. Pitah konobare sinoćnog našeg restoranta poznaju li je, pa ako bijaše maskirana. Nikad ju ne vidješe. Lutah po reklamiranim koncertima, jedne večeri obidoh sva veća kazališta — bez ikakvog uspjeha. Štampam u čitanijim novinama među oglasima pismo i moju adresu, misleći da ju je izgubila — uzaman. Proćerdam sav novac, noću mrzmem čekajući među kočijama na izlazu Opere i boljih kazališta: kao da je u zemlju propala. I bi mi jasno da bez Helene ne mogu živjeti i da je više nikad, nikad neću imati! Pokadšto sam mislio da je cijela ona ljubavna hotelska noć halucinacija, nevjerica, da Helena ni ne postoji. Katkada se opet obmanjivah da je Helena ona prava opjevana Helena, vječna poluboginja, da se sve događa i da mi je u naše prozaično, skeptično vrijeme poklonila svoju ljubav i ljepotu kao u doba kada čobani, junaci i knezovi bivahu ljubavnici olimpske ljepote. Jer ja sam imao ekstaza kada vjerovah sve i moralnih groznih reakcija ne vjerujući ništa. Postadoh nesposoban za svaki ozbiljniji posao. Jedno vrijeme življah od prodavanja mog atelijera, a kada presuši to mršavo vrelo, nađoh se bez stana, na ulici, među lopovima i nesrećnicima, sposoban samo da čeznem i kao fiksnu misao da tražim nju, Helenu, smrzavajući se na vratima kazališta, zabavišta i klubova, lutajući za magnetom njene sjene kao izgubljeno pseto za gospodarom. Sve do njenog poznanstva bijah zdrav, sposoban za najteže atletske vježbe, elegantan po propisima vlastitog ukusa. Žene se okretahu za mnom na ulici, a za ovo nekoliko mjeseca oslabih, omršavih, dobih hrpavu, bobuljičavu kožu, ruke mi drhtahu, oči upadoše i potamnješe, moja crna, kudrava glava očelavi do pola tjemena i osijedi po sljepočicama. Da kako-tako prokuburim, crtam ugljenom portrete po zabačenim kafanama, dok ne dobijem tifus, izašavši iz bolnice kao

⁵⁵ Tizian (oko 1488-1576), najznačajniji slikar venecijanske visoke renesanse, pravim imenom Tiziano Vecelli. Jedan od najsvestranijih slikara, vješt u portretima, pejzažima, mitološkim i vjerskim temama; djela: Uzašašće Marijino, Nebeska i zemaljska ljubav, Urbinska Venera i dr.

prosjak. Sada nisam više ljubio Helene. Zamrzih je mržnjom proletarca, unesrećenog bogalja, i odlučih osvetiti se, ubiti. Zaprnem ponovo raditi. Kopirajući kao nekada muzejske slike, zaslužim nešto novaca i odlučim u Alpe da se oporavim.

Baš se vraćah iz Cookove agencije,⁵⁶ kad opazim u automobilu nju — Helenu! Kola se jedva počеше micati, a ona namještaše koprenu i naočare. Zamijetivši me, vidjeh kako nješto šanu ložaču,⁵⁷ kola pojuriše pospješenom brzinom, a ja trčah, trčah i trčah za njima dok ih ne izgubih iz vida na Elizejskim poljima.⁵⁸ U bijesnom, očajnom, smiješnom trčanju se spotakoh, malo te me ne pogaziše silne kolije, i dok se oko mene cerekaše i rugaše kao sumanutoj budalini gomila šetalaca i besposličara, padoh strven, prašan, poderan, sa krvavim noktima na klupu, čupajući kosu i dugmeta i vičući kao dijete: — Heleno, Heleno, Heleno! — Odvedoše me u komisarijat i pustiše, klimajući sumnjivo glavama...

Odem u Alpe, u Savoju, i tišina gradića Annecyja sa zelenom idilom jezera, izleti do Mont Blanca i dolje sve do Avignona, novi krajevi i novi ljudi me umiriše. Počeh studirati planinski pejzaž, a jedan viši crkveni dostojanstvenik, rođak moje stare gazdarice, toliko se za mene zanimaše da sam ga portretirao i da me kao dobrog slikara i skromnog čovjeka preporučio aristokratskim porodicama u okolici, te sam svoj novi život i više ne obezbijedio.

Poče kupališna ljetna sezona, i ja odem u nedaleki A...s. Bijah izvrsne, proljetne volje. Cio dan sam slikao u čamcu na jezeru, a uvečer se obučem i odem u kasino. Prikazivaše se Carmen. Muzika mi dosadi i odem u igračnicu. Za nekoliko minuta posluži me luda sreća, i oko mene se skupi krug izvjedljivaca. Preda mnom već hrpica lujdora i banknota. Okrenem se, dignem glavu — jedan poznati miris! — i malo te ne padnem sa stolice! — Za mnom Helena, naslonjena na visokog vremešnog elegantnog gospodina u monocleu. Ni žilica joj ne zatrepti. Nije me jamačno poznavala.

Ne gubeći je s oka, izgubim se u gomili. Bijaše i opet dekoltovana, s istim nizovima divnog biserja oko vrata, u svojoj toaleti sa crnim čipkama i ukrasima, u rukavicama do lakata — u rukavicama do očiju! Igraše nemarno do ponoći, pokazujući svakim pokretom osjećanje aristokratskog dosađivanja. Pratio sam ih izdaleka, izlazeći na ulicu kroz park, a pošto uđu u privatnu kočiju, skočim u prvi fijaker i naredim kočijašu da tjera za njima. Zakrenuše u park sa lijepom vilom, između jezera i brežuljka sa ljetnikovcem engleske kraljice. Kočijaš mi reče da je Helena ovdje već dva tjedna, da je žena ...skog poslanika, koji će, kako javiše novine, za koji dan na svoje novo mjesto u L.

Kao krilat odletim do moga hotela, uzmem revolver, vratim se do vile, pomoću bršljana uspentram se preko zida, skočim u park i oprezno se dovučem k jednokatnici u čistom baroku, odakle strujaše svjetlo kroz zavjese i otvorene prozore u prvom katu. Tiha noć vedra i mjesečinasta, u vrtu ni pseta. Opazim na bijeloj stazici vrtlarske ljestve, svučem cipele, popnem se polako na balkon i uđem u salon sa poluotvorenim vratima iz druge svijetle sobe. Čujem razgovijetno razgovor; čučim iza naslanjača u pomrčini i gledam nju i njega. On je u spavaćoj haljini, u papučama sa cigarom u ustima, a ona u svilenom modrikastom penjoaru sa prekrasnim čipkama, u zračnoj, pahuljastoj boji⁵⁹ oko golog grla,

⁵⁶ Thomas Cook & Son, ili Cook's Tours, poznata engleska putnička agencija, jedna od najstarijih (osnovana 1841.).

⁵⁷ Doslovan prijevod franc. riječi chauffeur (šofer); izraz je nastao stoga što je nekad automobile pokretao parni stroj.

⁵⁸ Champs-Élysées, najpoznatija i najotmjenija pariška ulica.

⁵⁹ boa (lat.) – krzneni okovratnik.

bosa i ružičasta u cipelicama od modre svile. Pregledavaše ilustrovane listove, dok joj muž pričaše o pecanju pastrva i dok je češljaše vješta mlada sobarica. On ustane, koraca duž sobe i nekoliko puta mi se učini da će spram mene. Kada sobarica skupi divnu, dugačku kosu, škropeći je mirisom iz bočice, pričvrstivši je svilenom maramom kao kraljevskim obručem, poljubi ruku i ode, diplomat baci nemarno cigaru, objuži ženu, prebaci je preko svojih mršavih koljena, tepajući joj kroz smijeh u uho. Ona ga jednom rukom objuži oko šije, a drugom mu mazi ćelavu lubanju. On sav užagrio i oči mu sijevnuše. Njoj spade s noge cipelica i budoarom zazvoni pomamni smijeh kao srebrno zvonce. A cvijeće iz parka disaše i mirisaše, mirisaše i disaše! Iz daljine zaječe frivolni šantanski glasovi i orhestarski zvuci kao iz parodijskog fonografa.

— Besramnice! — banem pred njih bez svijesti. Ona krikne suho i kratko. On skoči. Izvučem revolver.

— Heleno, što radiš, nesretnice! — viknem glasom samome meni sasvim nepoznatim.

— Tko ste vi? Nemam vas čast poznavati — rekne Helena.

— Što, zar tako! Gospodine, ova žena me za puki svoj ćef, za jednu svoju mušicu uništila, upropastila. Obožavao sam ju kao boginju, spreman sam i sada za nju poginuti, dok ona mene smatraše muškom kurtizanom, žrtvujući za zabavu od dva-tri sata moje ideale, moju umjetnost, moj život.

— Tko je taj čovjek? — pita je muž blijedim, nemoćnim glasom.

— Ne znam. Sasvim mi je nepoznat taj individuuum — reče ona glasno i ponosito, omjeri me od poda do glave, okrene mi leđa i zabaci drsko divnu venersku glavu. — Taj čovjek je luda ili zlikovac. Gospodine, dajte ga zatvoriti!

— Heleno! — kriknem i padnem joj pred noge. — Zar me ne poznaš? Može li se zaboraviti što bijaše među nama?

— Gospodine, spasite me već jedared od toga čovjeka! — rekne ona sasvim hladno, a ja u magli, u vrtoglavici, u vatri opalim dva-tri puta.

Grozan udarac odostrag po glavi, žamor, lavež, mrak — ništa. Nađem se u zatvoru. Rekoše mi da me sa leđa strašno udario lakej i da malo te me ne rastrgaše psi.

Što da još pričam? Dobih tri godine teške robije. Mojoj priči o Heleni ne povjerovaše sudije. Najprije me dadoše liječnicima na posmatranje kao ludu, a kasnije, primivši iz Pariza izvještaje o mom poznavanju s anarhistima, zaključiše da bajku o onoj pariskoj noći ishitrih kao glup izgovor za moju oružanu, zlikovačku provalu u kuću stranog državnika.

Danas sam skršen, umoren čovjek u tridesetoj, kada drugi počinju živjeti. Na robiji se naviknuh na teške mahne i opačine, izgubih sve zube, pokvarih vid, pluća i zdravlje, izgubivši sasvim veliko oduševljenje za ženu, bez kojega ne mogu biti umjetnik. Najbolji je dokaz za propadanje modernog čovjeka ovo moderno propadanje ljubavi. Sadašnji ljudi su najviše toga radi toliko slabi i nesrećni, jer je danas i ljubav privilegij, povlastica onih stališa koji ne ljube jer imaju odviše, kao sirotinja što ne ljubi jer ima premalo. Sit sam Europe. Idem u Afriku. Prehranit ću se fotografijom.

On

On — veliki, najčuveniji, naš i njihov, urednik, kritičar i pisac zavije oko glave turban — poput Lombrosovog⁶⁰ genijalnog čovjeka! — noge turi u ćup vode, kada mu donesu francusko pismo.⁶¹

Moj Dragi! Unatoč tvojoj plemenitoj mjesečnoj pomoći i mojoj nečuvenoj požrtvovnosti, tvoj, naš sin Raul Bogdan teško je obolio. Pohitaj u Pariz da ga zatekneš živa. Ako ne dođeš, eto mene u Biograd i izazvat ću sablazan revolverom, vitriolom i spomenutim plodom naše ljubavi. Ah, Bože, moj Bože, ti vidiš i znaš što sam pretrpjela! Sada, pošto je Raulu Bogdanu suđeno živjeti tek nedjelju dana, sada ti moram priznati sve, sve. Tvoj sin je škrofulozan, Raul Bogdan, tvoj sinak, je idiot. Kako u mojoj obitelji (ne zaboravi da sam po babi kontesa!) nema idiota i glupana, pa još škrofuloznih, upozoravam te da je bijedno dijete nesrećno najviše sa tebe...

Pri svršetku ove, nesumnjivo vrlo neugodne poslanice, pade Mu sa glave turban, a noge prevale škaf i stvore baru ispod pisaćeg stola.

Za sat bijaše On kod ministra, svog poštovaoca, i iza izlišnih uvodnih fraza reče, blijedo i odlučno, s otmjeno okrenutim cilindrom ispod lijevog pazuha:

— Gospodine Ministre! Vi ste zacelo čuli da je engleska Vlada ponudila Spenseru — modernom filozofu, a ne starom pesniku⁶² — osustvo od tri godine bez njegove molbe.

— Jesam, kako da nisam, Bog budi s nami!

— Gospodine Ministre! Vi ste jamačno još čuli da je Horacije, rimski, latinski pesnik Horacije bio prijatelj najmoćnijeg vladara na zemlji,⁶³ kao jelinski⁶⁴ pevači što umirahu —

⁶⁰ Cesare Lombroso (1835-1909), talijanski psihijatar, osnivač kriminalne antropologije; u svojoj glavnoj raspravi Čovjek zločinac (L'uomo delinquente, 1876.) dokazivao da su zločinstva uvjetovana nasljedstvom (danas su njegove teze odbačene).

⁶¹ U ovoj se priči mogu prepoznati osobe iz srpskog književnog života. On je književni kritičar i povjesničar Bogdan Popović (1863-1944), Jovan Šeširljić je književni povjesničar i kritičar Jovan Skerlić (1877-1914), Steva Banaćanin je književnik Stevan Sremac (1855-1906).

⁶² Herbert Spencer (1820-1903), svestrani engleski filozof, jedan od utemeljitelja sociologije (glavno djelo: Sustav sintetičke filozofije). Radio je kao željeznički inženjer, a slobodu da se bavi znanstvenim radom i filozofijom stekao je zapravo dobivši znatno nasljedstvo 1853. godine. Stari pjesnik je William Robert Spencer (1769-1834), humorist i satiričar.

⁶³ Rimski pjesnik Kvint Horacije Flak (65-8. pr. Kr.) uživao je pokroviteljstvo Mecenata, glasovitog pokrovitelja umjetnosti, i budućeg cara Augusta Oktavijana.

⁶⁴ Helenski.

poput Lionarda Vincija⁶⁵ — u knjaževskim zagrljajima. Molijer i Rasin⁶⁶ su ručali sa Kraljem Suncem, sa jednim Lujem Četrnaestim. Gete⁶⁷ je bio ministar kao Disrajeli Bikonsfild,⁶⁸ a ovaj od osrednjeg romansijera postade lord i premijeminister. Da ne nabrajam druge, vrlo rečite primere — jer nemam taštinu biti dobar ili rđav romansijer — da ne odužim nadaleko i naširoko — ja, Gospodine Ministre, volim lapidarnost — reći ću vam da nisam od onih što traže kraljevske ručkove i doručke, mecenatske darove ili knjaževske zagrljaje. Nisam muktaš i čankoliz, i vama će biti jamačno poznato moje više nego frondersko držanje protiv vlasnika, vi znate, zacelo, da je »Magazin«, moj list i vaš list, ako oćete, najslobodniji, najslobodoumniji, najradikalniji, najmoderniji list u toj, tobože slobodnoj, zemlji. Kada je Bjelinski⁶⁹ — uostalom vrlo neobrazovan čovek! — mogao protežirati liberalne, buntovne, radikalne, revolucionarne celi, kada su moji francuski moderni kritičarski kolege sve više i više umešani u političku borbu, zašto da sve to ne budemo i mi, dabogme u blažoj, razumljivijoj, racionalnijoj, naprednijoj i sa kritikom harmoničnijoj meri?

— Sve je to sušta i zlatna istina, i sve mi to znamo — reče ministar dobrostivo. — Što želite, ako smem pitati?

— Osustvo, osustvo odma, što pre. Još večeras moram u Pariz. Razlozi su mi više nego familijarni. Jeste li vi, Gospodin' Đoko, voleli, nesrećno voleli, tragično voleli? Oprostite, ali mi vaša dobrota i tolerancija zapoveda indiskretnost. O vama, o mom polasku, visi moj život, moja sreća, visi nekoliko života, mnogo života: život »Magazina«, egzistencija srpske literature tako reći! Kako vidite, G. Ministre, pred ljudima ko što ste vi ne treba mi gluma lažne skromnosti. Čovek sam najbolje pozna svoju vrednost, dok drugi gledaju tek njegove mane. Naša demokratija je, nažalost, onda najinferiornija kada ne priznaje, poput francuske, zasluge najbolje svoje dece. Hajde, živima ne podižu spomenika ni u Parizu, ali gde su, molim vas lepo, monumenti pokojnim našim irojima? Doduše, ti su veliki ljudi veliki tek za njihovo vreme, veliki su tek relativno, jer se našem naprednom vremenu, jer se meni i vama čine dosta sitni, sićani, sićušni. Veličina raste, ali običnije pada s vremenom. Između modernog našeg pisca i Dositija otprilike tolika je razlika kao između brojeva 1 700 i 1 900. O, kamo sam zabrazdio! Biti rođen kozer, to vam je, Gospodine Ministre, veća nesreća no biti rođen ministar. Oprostite mi, molim vas. Duša mi je bređa od bolova, srce mi je bređe od osećaja, glava mi je bređa od misli. Da nisam poludio, da nisam lud, Gospodine Ministre? Ja se bojim, plašim, prezam, strepim, drhtim. Od svih sutona najteži bi mi bio mrak mog razuma. Vaša odluka, Gospodin' Đoko, neka mi bude luča, buktinja, zvezdaprednica na tom mučnom putu mog osustva, mog kratkog, neugodnog i potrebnog prognanstva. Zna li šta je nesreća, ljubav i smrt: život — jedan, dva, tri života?

⁶⁵ Leonarda da Vinci.

⁶⁶ Molière, Jean Racine.

⁶⁷ Goethe.

⁶⁸ Benjamin Disraeli, Earl of Beaconsfield (1804-1881), britanski državnik, premijer 1868. i 1874-80.; torijevac, konzervativac, jedan od tvoraca britanskog imperijalizma. Protivnik W. E. Gladstonea. Autor je nekoliko romana: Vivian Grey, Sibila, ili dva naroda, Endymion.

⁶⁹ Visarion Grigorjevič Bjelinski (1811-1848), vodeći ruski književni kritičar 19. stoljeća; ispočetka stvara pod utjecajem klasičnoga njemačkog idealizma, poslije prihvatio Feuerbachov materijalizam i zagovarao utopijski socijalizam. Pobornik liberalizacije, zagovarao približavanje ruske književnosti Zapadu. Teorijski utemeljitelj ruskog realizma.

— Kako ne bi znao, Bog budi s nami?

Drugi dan bijahu svi beogradski listovi puni Njegova odlaska. Neki ga komentirahu, onako izdaleka, nagađajući koji bi to viši razlog mogao odvesti pisca budućnosti na tako daleke, nepoznate i nenadane putove. Rijetki Njegovi znanci — bijaše bez prijatelja — i saradnici »Magazina« bacahu izvjedljivcima tek mrvice prezirnog smijeha ili dobro čuvane tajne.

— On je otišao u Pariz da izda epohalno delo o našoj literaturi na francuskom jeziku, delo kao Šatobrijanov Āenije rišćanstva.⁷⁰ Već deset godina, verujte mi, radi krišom neumorno na toj velikoj raboti — veli Jovan Šeširljić, Njegov i švajcarski đak, socijalista kao građanin, čovek od elite kao pisac.

— Kako francusko delo? On je drevna lenčina i dokono ćeretalo!

— Ne panjkajte čoveka! Ja sam mu komšija — veli Majer, apotekar.

— Svaku noć gori lampa do zore u Njegovoj sobi. Oslepiće, bednik!...

— I kod moje punice i u kafani Kod dva crna gavrana gori celu noć lampa, pa opet ne velim da moja punica ili ćir Mita, kafedžija, sprema delo o Āeniju rišćanstva ili o Āeniju Srbije — umiješa se u razgovor Steva Banaćanin, a njega je On mrzio zbog zadržtog starovičnjaštva i zbog neoproanog jezika i pera. — Šta je On pa da vam tako imponira? Šta je stvorio, dao, napisao? Onu vajnu studiju o Balzaku, prepisanu iz bogtepitaj kakih kupusara, ili onaj članak, izrađen, da ne rekнем ukraden, iz jednog pisca od pre ne znam koliko godina.

— Gospodine, vi ste nemoćan zavidnik! — rekne važno, autoritetski Jovan Šeširljić, švajcarski doktor filosofije, sličan Njemu duhom i sokratskim, magistarskim, magistralskim licem. — Šta bi vi teli od jednog našeg velikog čoveka? Da piše? Za koga? Za petparačke večernje novine? Za inteligenciju? Naša inteligencija ne čita, a kada čita, ne čita srpski. A i ono malo što je on napisao, sem mene, i još dvojice-trojice, niko ne razume. Našto bacati biser pred krmke?

— Kada nije za nas, kada je On Parizlija rođen na Vračaru ili na Dorćolu, što nas gnjavi svojim autoritetom? Što ne piše švapski, engleski, mađarski, turski? Što ne napisa doktorsku tezu da zadivi učeni svet? On je čuven, sila, jer — kako veli — obećava. Obećanje, ludom radovanje. Koji su kod nas nešto dali, bez obećanja, nji' prezirete ili im škodite.

— Kao vama, jel'te — reče pakosno Āura Jeremović, obožavalac Francuza na štetu Srba — poput većine saradnikâ »Magazina«.

— Gospodine, vi ste zlobni.

— Dajte mi, m re, da svršim! Jes', On je velik, ali kao podvaldžija. Pošto, srećom, ne trebam »Magazina« za svoju reklamu, ne bojim se reći što mislim.

— Gospodine, vi ste bezobrazni! — rekne važno Jovan Šeširljić i izađe prezirno iz kafane.

— Dajte mi da svršim. Budite tolerantni. Da je ta kafana moja ili vaša kuća, ja bih ćutao. Kada preda mnom i pred celom ovom zemljom pevate imne, šta da i ja ne zasviram svoju? Kao Parizlije i ljude moderne molim vas malo strpljivosti. Neka i moju čuju najduhovitiji i najpakosniji ljudi na Balkanu. On, visoki naš putnik, da govorim ko novine, to

⁷⁰ François-René vikont de Chateaubriand (1768-1848), francuski pisac, političar, diplomat i povjesničar; smatra ga se za osnivača romantizma u Francuskoj; svjetski putnik burnog života. U svom poznatom opsežnom djelu Duh kršćanstva (Le Génie du christianisme, 1802), Chateaubriand izražava romantičarske osjećaje melankolije i »svjetske boli«.

vam je čovek što ga Nemci zovu štreber, Francuzi arivist. On je naš Barnum,⁷¹ reklamsko čeljade. On, nepoznati i veliki, najveći naš pisac, nepozvani političar i misteriozni patriot je najčistija, najtipskija karikatura tih bezdušnika od svih ljudi što ih poznajem, i zato toliko imponuje današnjim nobl momcima, mladim birokratama, našim aristokratama i Parizlijama, salonskim skepticima, što veruju samo u miraz i u karijeru, socijalistama, koje protežiraju dvorski čankolizi, pa radikalima — juče u opancima, danas u svilenim čarapama. On nije bio i neće biti ministar, jer zna da to danas više ne upaljuje, ne imponuje, dok bi Njega mogo definisati kao čoveka koji pre svega gleda da imponuje. On imponuje, to je čovek što imponuje. Čime? Ničime, i tu je tajna Njegova nepoznata genija. On ne piše jer je uveren da u Beogradu ne smatraju piscima bednike koji pišu. On je član najjače stranke u zemlji, ali se libi njenih članova kao ljudi gejačkih, nevaspitanih. Šuruje tek sa svetom od položaja, od imena, od novca, od reklame. Pošto je i kod nas opozicija uvek u modi, On je večni buntovnik, večno podozriv, večna bomba, večni lagum — lagum malko drukčiji od Sindelićeva⁷²... Sa demokratom je plemić. Sa Beograđaninom je Parizlija. S aristokratom igra seljačkog potomka. U Parizu beše velik Srbin, u Srbiji je najveći Francuz. Pred suvim naučenjakom je sočni kozer, šarmer, pred duhovitim čovekom je pedant. Znaocima samo srpskog jezika imponuje tuđim jezicima. Sa klasikom je modernist, sa modernistom je klasik. Đaku imponuje cilindrom i cvikerom, fićfiriću prostotom svog odela. Pred latinistom će hvaliti Zolu, pred naturalistom će pričati o svojoj velikoj familijarnosti sa Horacijem, te ga okreće rukom noćnom i dnevnom, kvareći ga pepelom i dimom drugarske cigare. Jedared reče u učenom skupu da je Ibsen dače nedouče, dok učene Nemce to više mrzi što ih manje pozna, govoreći kako su nakljukani vulgarnim znanjem kao jevrejska guska kukuruzom ili naša svinja žirom. U novije doba stade faliti Engleze, jer zna da slabo poznajemo taj okrutni i sebični narod. Čudim se da još ne uči japanski. Ministrima imponuje jer nije ministar u penziji; naučnjacima jer nije naučnjak; novinarima jer nije novinar; akademikima jer nije akademik; ženjenima jer je bećar; ženama jer ih ne mari; bojemima jer je gospodin čovek; bogatima jer je siroma; lepim ljudima jer je nakaza; nakazama jer je elegantan. On je dakle pun negativnih vrednosti, jedna negacija i jedna nula.

— Dosta, Gospodine!

— Ne razbijte mi, molim vas, glavu piksnom pre no što svršim. Kada ozbiljan, tokorse gotov i pametan čovek, kao On što je, vazda govori o sebi, kada dan i noć, godinama, javno i privatno pravi sebi reklamu — svet se navikne i veruje. Pariz je reklama, i On je bio u Parizu. Cilindar, cviker i kamašne su reklama, i On nosi kamašne, cviker i cilindar: u cilindru i cvikeru će otići Bogu na istinu. Diploma, tapija je reklama, i On ima dobre, izvrsne diplome. Pravi je diplomat jer je stvorio od najvećeg našeg komarca najvećeg magarca. Nema prilike ili neprilike, pa da se ne zna koristiti. Sitan je telom, i On uverava da su Napoleon i Kant bili kepeci. Nije lep, i celomu je svetu već pričao da toliki veliki ljudi behu divne nakaze. Čelo mu zaraslo kosom ko u majmuna, i On priča da klasici nemaju visokog čela i da je On za inat bujnoj svojoj kosi poznao ne jednu Dalilu. Pre, ka-

⁷¹ Phineas Taylor Barnum (1810-1910), američki vlasnik glasovitog golemog putujućeg cirkusa, majstor reklame.

⁷² Vojvoda Stevan Sindelić (1770-1809), srpski vojskovođa u Prvom srpskom ustanku. Poginuo je u bitki na Čegru, tako što je iz svoje kubure opalio u bačve baruta, ubivši sebe i mnoštvo Turaka. Nakon te bitke, Turci su u Nišu sagradili zloglasnu Čele kulu, s uzidanim lubanjama poginulih srpskih ustanika.

da je lumpovo, lumpovo je kao Cezar ili Mirabo.⁷³ Danas, kada je Njegov Amor — kako mi pričaše jedna gospoja — gluh penzionirac bez ušiju — ta dama još priča da su mu noge obično vrlo nečiste — danas se on hvali da živi kao Dositije. Ne puši — kao Hajne,⁷⁴ Gete. Da puši, pušio bi kao Đura Jakšić, Lenau.⁷⁵ Ulazi samo u one polemike gde je unapred pobednik. Kada ga izazvaše jače mejdandžije, On ih je kaznio preziru sličnim ćutanjem. Pošto ima zbog najerenog i plosnatog nosa čudan profil, opazio sam da fali tek srpske pisce nepravilnog nosa i profila, dakle pisce pakosne, jer pisac sa njegovim nosom ne može biti ljubezan. Šteta što mi pred ovakovim i tolikim nulama nemamo brojke, velike jedinice. Gde bi nam bio kraj!

Dok se tako u Beogradu panjkalo, hvalilo, nagađalo, stiže On ljetnim predvečerjem u Pariz. Uzme u hotelu sobu, telegrafira majci svog djeteta i iza večere ode u kafanu srpskih đaka. Da među omladinu udari grom ili Ljutica Bogdan, ne bi se grđe zapanjila. Majkić, Njegov beogradski đak, čupka nervozno brkove, pune kokotskih poljubaca.

Steva Petković, stara kuća i strasni igrač na konjskim košijama, prezirno se diže i ode, iza hladnog pozdrava. Ostali miješahu sa duhanskim dimom nespretne ili spretne dobrodošlice kroz bezazleno, drsko, šaljivo i plašljivo šaputanje. A On je sjedio, uživao, kraljevao u toj mladoj zabuni, ne znajući koju bi pozu odabrao. Najzad se riješi da bude sa đacima đak, iskren i povjerljiv. Malo-pomalo uđe u razgovor i rasprostire uokolo svetu, svečanu tišinu. Zapali rječitu, intimnu cigaretu i otpoče, mirno, klasično, magistralno:

— Pitate me o mom putu? Knjigu, knjižurinu bih mogao o tome napisati. Mogao bih je, velim, napisati, i neću je napisati. Zašto ne? Jer nemam sto ruku, kao onaj drevni džin, jer mi ruka nije mašina za pisanje. Ljudi s očima na kičmi, koji govore prstom kao drugi jezikom, ne pišu jer su u fizičkoj nemoći vršiti grdan mehanički posao, potreban da sve senzacije zabeleže. Zamislite da je, recimo, moja produktivnost veća od aktivnosti jednog Voltera ili Dime Oca.⁷⁶ *Ars longa, vita brevis.*⁷⁷ Moje telo je slabo, bolesno, neposlušno, razmaženo. Moj duh je jako, gusto, crno vino u krhkoj, delikatnoj — znate li vi što je delikatno, najdelikatnije? — posudi. Darnite je samo, dunite tek malko, i amvrozija će se posuti, a slaba, krhka vaza će pući, propasti. Taština je jedna bolest što ju poznam tek po imenu. Našto dakle pisati? Za sebe? Za druge? Za Jevropu? Za tu blaziranu gospođu ne marimo raditi jer smo Srbi, za Srbiju ne umemo jer smo Jevropljani. To je tragikomično, upravo tragično. Mi zacelo nismo krivi te živimo u doba kada je električnoj svetlosti suđeno da sja beogradskoj orijentalnoj kaldrmi bez kanalizacije. Šta sam ja? Pesnik? To bi bila reč, da reči nisu tek reči. Pesnik, čovek, šta sam ja? Znam tek to da ću možebit još noćas napisati pesmu, jedinu moju pesmu, i ona će biti najbolja pesma u našoj literaturi.

⁷³ Honoré Gabriel Riqueti, comte de Mirabeau (1749-1791), francuski revolucionar, političar i pisac, jedan od umjerenijih vođa Francuske revolucije; ozloglašen zbog raskalašenosti, kocke i dugova u mladosti.

⁷⁴ Heinrich Heine (1797-1856), njemački pjesnik, jedan od najistaknutijih romantičara.

⁷⁵ Georgije »Đura« Jakšić (1832-1878), srpski pjesnik i slikar, jedan od najistaknutijih predstavnika srpskog romantizma. Nikolaus Lenau (1802-1850), austrijski romantičarski pjesnik; pjesme mu se odlikuju izrazitom osjećajnošću i ekspresivnošću; melankolični »klasik Weltschmerza«.

⁷⁶ Alexandre Dumas père (otac, stariji; 1803-1870), francuski književnik, autor brojnih izuzetno popularnih romana kao što su Tri mušketira, Grof Monte Cristo, Kraljica Margot; napisao je ukupno 257 romana.

⁷⁷ Latinska izreka: Umjetnost i znanost su dugovjeke (zahtijevaju puno vremena), a život je kratak.

Sve ili ništa, to je naša deviza, gospodo! Moja glava je bređa od harmonije, srce mi je bređe od osećanja. Iako nemam mnogo dara, verujte mi da ne bih pristao slati u traljama u svet decu svoju. Ah, šta je slava? Pariska slava je espap što se fabrikuje. Prava veličina je nešto neprimetno, verujte mi. I danas ima, bez sumnje, u Parizu velikih ljudi, ali njihov dolazak i odlazak ne prate novinarske zurle i talambasi. Oni ne služe divljenju salonskih polubaba i bogatih poludevica, jer traže drago srce siromašne i čestite radnice. Oni, ti nepoznati talenti su nesrećni i nezadovoljni, jer im usud nije dodelio da imaju srećnu, zdravu dečicu. Sin, jedini nji'ov sin je, može bit, idiot...

I tako On pričaše, besjeđaše još neko vrijeme, a kada stigne u hotel prije ponoći, nađe pneumatičku kartu.⁷⁸

... Tvoj sin je umro. Jutros. Umirući, viknu taj jadni, nemušti stvor prve i posljednje svoje riječi: Papa, papa! Dodi, aj — dodi, brzo, odmah! Nemam novaca za pogreb. Volim da me sahrane živu s Raulom Bogdanom no da ga zakopaju na općinski trošak. Kada si plaćao toliko, žrtvuj još i tu sitnicu.

Tvoja
Madlena...

On se zaprepastio, ali u dubini duše ne bijaše mu nemilo da se Njemu desio tako strašan, tako tragičan slučaj. Uspoređivaše se sa junacima raznih romana i biografija. Ode u susjednu, starodrevnu ulicu. Pred očima mu blistahu tragovi Villona⁷⁹ i Verlainea, pjesničkih pustolova ovog kraja. Grlo mu se stezalo kada je zvonio na vratima hotela punog gvoždarije i stjenica tamo još iz dobe Henrika IV.⁸⁰ Malo te ne razlupa svoj mikelandelski nos⁸¹ penjući se tamnim, smradnim, sparnim drvenim stubama. U petom katu udari o vrata, i rutavo čeljade sa svijećom već ga stegnulo za gušu, i bilo bi ga bez sumnje preživio kroz prozor da ne zinuše susjedna vrata, slična vratima naših staja, kotača i drugih hotela pernatog i rutavog blaga, a na vratima se pojavi Madlena, Njegova stara, dačka ljuba.

Silno se promijenila za ovo nekoliko godina. Na ćoškastim, mršavim grudima proteže se sušica i zijeva poderana, nečista košulja, puna crnih, rječitih piknjica. Zubi joj se pretvorile iz niza bijelog porculana u niz razbijenog zemljanog crepovlja. Iz usta udari vonj od alkohola, od oštra duhana, i rijetki, reski pozdrav.

⁷⁸ Poštanska pošiljka u lokalnom prometu velikih gradova, koja se pomoću zračnog pritiska otprema dugačkim cijevima.

⁷⁹ François Villon (1431 – poslije 1463), razuzdani francuski kasnosrednjovjekovni (predrenesansni) pjesnik, sklon ekscesima, lopov i ubojica, autor slavne Balade obješenih i ispovijesti u stihu Le Testament.

⁸⁰ Vjerojatno Henrik IV. Navarski (1553-1610), prvi francuski kralj iz dinastije Bourbon, supruga Margarete Valois (kraljice Margot), kćeri Katarine Medici, tolerantan i sposoban vladar znan kao »dobri kralj Henrik«.

⁸¹ Slikar, kipar i arhitekt Michelangelo Buonarroti (1475-1564) imao je slomljen nos, sličan nosu boksača, što je bila posljedica jedne tučnjave u umjetnikovoj ranoj mladosti.

— Dobro večer, Gospodine! Ako želite, možemo noćas umrijeti zajedno. Imam peć, imam i ugljena. Umrijet ćemo kao Monsieur Zola,⁸² i sve će novine o nama govoriti. Āakom bijaste vrlo tašt. Budimo ambiciozni.

On, osupnut, htjede se odvalati à l'anglaise,⁸³ ali vrata i ključ za njim škrinuše, i on se osjeti u smradnoj, kužnoj rupčazi, punoj jada, smrada, nečistih lonaca, tuberkuloze, izreznih iz novina slika, žutog i vlažnog rublja na konopcima, a sa rublja kaplje neugodna tečnost.

— Umirite se, Gospođo! — ode on govoriti kao Gavrilović u Dumasovim dramama.⁸⁴ — Što se dá učiniti, učinit ću, ali protiv Boga, protiv sudbine naše su sile slabašne.

Madlena pokri usta prstima, i kroz ćeliju zaječi plač kao smijeh. On okrene gledati na krevet. Cilindar mu opuznu sa glave, tako mu se kosa silno nakostriješila, zašiljila, zaigllala!

Na gvozdenoj kukavnoj postelji ležaše Njegov sin, Njegov nesuđenac. Glava mu kao u velike lutke, lice od voska, oči staklene, izbuljene, prave idiotske oči, hladne, tupe, glupe još u smrti — oči mrtvog govečeta! Na voštanim usnama idiotski, blesasti smijeh. Truplo pokojnika je pokriveno sve do vrata. Na prostom starom ćebetu, iznad slabačkih prsiju, uvenuuo stručak od ljubičica. Na ormančetu, pored kreveta, trepti u čaši kandioce.

On, Otac, osjeti veliku uzrujanost.

— Umirite se, umiri se, draga ženo. Život je iskušenje. Ovo bijedno čedo je žrtva mog talenta. Ja nisam kriv te moj demon sije nesreću kao Nečastivi. U ovaj čas osjećam, ženo, svu neopisivu tragičnost života. Kroz te staklene, strahovite, puste oči gledam u dubine pakla, u tragični kaos tupe, glupe materije. Ali duh leti sa tog jezovitog praga u empirejske visine i posmatra jednakim divljenjem i strahopoštovanjem orgije Zla i čudesa Dobra. No ovo dijete nije samo prokletstvo genija. Ono je i žrtva sirotinje, tragika proletarijata, živ — pardon! — mrtav dokaz da još ne bijaše prave revolucije, i da je ta revolucija utopija, iluzija. Mog, tvog, našeg sina, vašeg sina ubi država, društvo, kapital, društvena nejednakost, taj grozni i veliki Pariz, dželat genija i krvnik sirotinje. Plači, ženo! Plačimo, mati! Samo suze mogu sjati mjesto svijeća ovakvoj smrti.

On bi bio u taj mah odista zaridao da mu se žena ne zakvači za prsa u histerijskom bijesu.

— Jezik za zube, prokleti pante. Dokle ćeš klepetati, praporačka izmotacija? Novac mi daj! Vadi pare! To mi treba. Za jedan sou mogu kupiti više i pametnijih riječi od tvog lajanja, prokleti miché!

Hotel se stao buditi, buniti, burkati. Čula se lupa i prijetnje: Satir, lopov, policija, nož, revolver... Madlena ispovrcela odnekale britvu i stala mahati pod Njegovim nosom!

⁸² Zola je umro 20. rujna 1902. godine, ugušivši se ugljičnim monoksidom zbog neispravnog dimnjaka; javile su se sumnje da su ga njegovi neprijatelji tako ubili, ali dokaza za to nije bilo.

⁸³ Francuski: na engleski način.

⁸⁴ Alexandre Dumas fils (sin, mladi; 1812-1895), popularni francuski romanopisac i dramatičar, najpoznatiji po romanu Dama s kamelijama (1848.). Najpoznatije drame su mu Polusvijet (1855.), Nezakoniti sin (1858.), Rasipni otac (1859.), a Damu s kamelijama adaptirao je 1852. za pozornicu. Prema toj adaptaciji nastao je libreto za Verdijevu operu La Traviata. Milorad Gavrilović (1861-1931), srpski redatelj i istaknuti glumac, zvan »Stari gospodin«, u početku član nekoliko glumačkih društva, a kasnije prvak beogradskog Narodnog pozorišta; od 1910. i upravitelj kazališta.

— Milost! Ne vičite! Ja sam nevrednik! Ja sam nevrednik, bez srca! — uze on blijedo, žuto i zeleno benetati, gurajući joj u njedra novčarku. Cviker mu spao i razbio se.

I opet se zahori onaj teški, zagušljivi, histerijski Madlenin smijeh kao plač, plač kao smijeh.

On šmugne na vrata i malo te ne skrha vrat na hodniku i stubama. Madlena gledaše za njim sa prozora kako tapa i struže niz ulicu kao ćorava lopuža. A kada je iščeznuo iza žute pjege od električnog svjetla, baci se žena na krevet, gušeći se od neobuzdanog smijeha. Pošto se do mile volje nasmijala i navaljala, zapali i baci u peć onu lutku iz kreveta.

Vienac, 1903.

Poštenje

Na gimnaziji se odlikovaše od drugova jedino time što bijaše bradatiji od profesora Ivića i što dobi u sedmom razredu prve pô godine drugi, a druge treći red. I K. postane pisarčić, spremajući se za ispit općinskog bilježnika.

Bijaše vam to običan mladenac, a ako je bilo u njega što neobično, bijaše to neobična njegova običnost i lijevo stakleno oko, sa kojim nije bio nezadovoljan jer ga nije boljelo, jer ga je spaslo od vojne dužnosti i jer je zbog njega mogao nositi cviker. Cviker je sitnica, ali K. je baš do sitnica mnogo, najviše držao. Uvjerio se da je cviker jedino što daje njegovom — i licu mnogih uglednika — važan izraz, ozbiljan karakter i opazio je da ga ljudi nikada prvi ne pozdravljaju kada nema na nosu cvikera. Pored toga zlatnog pince-neza najviše mu zaokupljaše duh odijelo. Vazda se divio izdaleka sjajnoj braći plem. Pajcekovićima, Gejzi i Arpadu, kojima bijahu otvoreni prvi zagrebački domovi jer su — osim najvećih glupana — bili najveći fićfirići u Trojednici.

I K. uze nositi zelen šeširić sa bradicom od divokoze na potiljku; pantalone sa kockicama ili bez kockica iz Oršičeve radnje; svijetle prsluke; sat sa zlatnim lancem u džepu od čakšira; narukvicu na lijevoj ruci — poput oficira; lakovane, žute — i zelene cipele, a kosu dijeli udvoje, maže pomadama i zakladio je dajčmajsterski⁸⁵ na sljepočicama. Pisarska plaća, dabogme, ne stizaše, i momče pored nje trošaše materinu mirovinu. U lijevom mu džepu od redingota posjetnice za fukaru: Ivan pl. K., činovnik, a u desnom: Ivo K., bilježnički kandidat. Na ulici pozdravlja duboko i lojalno sve znamenite Hrvate, to jest sve, poznate i nepoznate, više činovnike, i cijele im noći kibicuje po kafanama — samo da bi mu se pružila prilika priskočiti kojemu u pomoć sa 15 do 20 for., bez kojih nikada ne bijaše njegova novčanica,⁸⁶ ukrašena likom poglavara zemlje. Pošto je jedared ovako izvukao iz škripca dr. Futača, narodnog zastupnika na zagrebačkom i peštanskom Parlamentu, i odnio ga vlastoručno zorom, iza srećnog ferbla, u fijaker — jer se Njegova Velemožnost ne mogaše služiti svojim organima za kretanje — opije se i K., prvi put u životu, jer ga čekaše stalno bilježničko mjesto.

— A znate li vi praviti izbore? — zapita ga, zaplićući jezikom, dr. Futač, pošto mu K. šaputaše o protekciji, o lojalnosti.

— Ustrijeliti dva-tri muža, šta je to, illustrissime? Muž mora tako i tako crknuti, a bolje da crkne brzo i lako od žandara nego od teškog beteka.

— Ta ti je pametna, vi ste zgodan dečko...

⁸⁵ Dajčmajster (njem. Deutschmeister) – »poglavar srednjevjekovnog njemačkog križarskog reda (na slikama se prikazuju sa tzv. 'uzvilašenim' brkovima)« (B. Klaić).

⁸⁶ Novčanik.

Od listova čitaše tek službene novine (sve okrom »Izroka«⁸⁷ i »Natječaja«) i »Interessantes Blatt«.⁸⁸ Montépin i Marlitt⁸⁹ su mu najveći evropski pisci, Bijeli kos⁹⁰ najbolji roman. Grofovi i grofice mu postadoše tako visoka bića da govoraše grofovski gotovo iza svake druge riječi, kao neki što često govore reko, kazati, domine, brate. Zbog toga ga prozvaše Grofom. Upoznavši jedared na Vrazovom šetalištu najmlađu kćerku propalog grofa N-a, K. se u nju zagledao, zatelebao, te je stao ćelaviti od silnog brenovanja kose i mirisati kao barbirnica ili apoteka.

Svijet, ljude smatraše neopisivo glupima, jer je dosele svakoga nasadio, premda sam sebe ne držaše bogzna kako prepredenim. Vjerovaše da kanonici na Kaptolu žive od vjere, kao rodoljubi što žive od patriotizma; vjerovaše da cijelim svijetom vlada — vlada i da će ljeta biti vlažno ako na Medardovo padne kiša.⁹¹ Knjigama ne vjerovaše jer mišljaše da opisuju stvari drukčije nego što jesu, jer mišljaše da lažu, otvoreno, kao naprimjer Vražje lutke.⁹² Antuna Starčevića, svog komšiju, preziraše kao sve ljude bijedno odjevene i smatrao bi ga najluđim čovjekom na svijetu da nema Strossmayera koji je tako bezazlen da narodu daje novaca mada ga grde novine.

Šetajući jednoga kišovitoga dana Opatičkom ulicom, nađe krupan denjak adresiran na Ministarstvo financija u Budimpešti i odnese ga, skanjujući se, na policiju.

U zamotku bijaše oko 50 000 for.

— O, ja bolvan! — udaraše se K. na ulici u čelo, a kod kuće ne mogaše ručati i gledati majci u oči. Poslijepodne se ne mače, iako bijaše muzika na Zrinjevcu. Uveče, izišavši radi duvana, čuje trućanje dvojice, s ulice, ispred dućana.

— Aaa — to je dakle on!... Ne izgleda ipak tako glup kako sam mislio...

Došavši u Narodnu kafanu⁹³ kibicovati gospodi činovnicima, dočeka ga sa svih strana tišina, pa šapat, pa smijanje... Pogleda se u ogledalo i zarumeni se od stida. — Prvi put otkad ode iz škole — zaboravio je kod kuće cviker, zlatni, važni svoj cviker i — stakleno svoje oko, za koje ovdje niko nije znao, a bradicu od divokoze navalio na čelo mjesto na potiljak!

— Kako ste mogli biti tako glupi! — reče mu povjerljivo konobar, posluživši ga kao štampasta bez zapovijedi bijelom kafom. Plašljivi bi ga K. ovaj put zacijelo bio ošamarao

⁸⁷ Vrsta službenog sudbenog oglasa u nekadašnjim Narodnim novinama.

⁸⁸ Bečki ilustrirani tjednik (»Zanimljivi list«), izlazio od 1882. do 1939.

⁸⁹ Xavier de Montépin (1823-1902) je autor ogromnog broja romana u nastavcima (romana-feljtona) o pariškoj sirotinji i gradskom životu koji su izlazili u novinama; najpoznatiji je po bestseleru 19. stoljeća *La Porteuse de pain* (Prodavačica kruha). E. Marlitt je pseudonim njemačke književnice Eugénie John (1825-1875), autorice izuzetno popularnih romana, najčešće sa ženskim protagonisticama i trivijalnim, sentimentalnim zapletima. Smatra ju se prvom autoricom bestseleru.

⁹⁰ *Il merlo bianco* (1879), pustolovni roman talijanskog pisca Antona Giulija Barrilija (1836-1908), u svoje vrijeme vrlo popularnog i plodnog autora patriotskih djela. Roman je objavljen u Beogradu 1894. godine, u prijevodu C. A. Petrovića.

⁹¹ Prema narodnom vjerovanju, kakvo vrijeme bude na dan sv. Medarda (8. lipnja), takvo će potrajati sljedećih 40 dana.

⁹² *Vražje lutke* (*Les Marionnettes du diable*), roman iz X. de Montépina iz 1860. godine, preveden u Zagrebu 1869-1871. (naklada L. Hartman).

⁹³ Nekada najpopularnija zagrebačka kavana, na uglu Trga bana Jelačića i Praške ulice.

da mu se sučelice ne prikuči crnobradi sudija Puklerović, veseljak i vicmaher od zanata, kojemu K. često pomože — razumije se bez kamata — pri taroku.

— Je l' istina, moj Grofe, što trube novine? — zapita ga Puklerović svojim šeretskim naglaskom.

— Šta kažu novine? Ja rijetko kada čitam novine — veli K., sakrivši desnicom oči, žut kao mrtvac.

— Ne pravite se, moj Grofe, luđi nego što jeste! Je l' istina da nađoste na sokaku pedeset hiljada rutavaca⁹⁴ i da bijaste tako...

— Tako glup...

— I da bijaste, kako velite, tako glupi da odnijeste taj grdan novac na varošku kuću? Ej, moj K., moj K.! Biti pošten, K. moj, ja to, moj K, razumijem. Ali biti, moj K, prepošten, odviše pošten, to je, K. moj...

— Glupost — dahnu K. i udegeneči se suzna oka na divanu.

— Glupost, da... glupost, tako je, moj K. Vi ste sa tim novcem mogli u Ameriku, u Tursku, K. moj. Mogli ste, najposlije, ostati i ovdje da niste glupi — oprostite mi, kad je, nažalost, tako — da niste glupi kao pandur, kao budža, K. moj.

— Državni novac, gospodine Pukleroviću!

— Državni novac? Šta je to? Državni novac je ničiji novac. Čiji je to novac? Taj je novac, Grofe moj, novac svih državljana, dakle novac moj, ... novac vaš, moj Grofe. Vi ste bacili u Savu vaših pedeset hiljada rutavaca. Vratiti novac državi je luđe nego vratiti pare Rothschildu. A s tim ste kapitalom, moj Grofe, mogli postati slobodan čovjek... ko ptica. Ovako ostajete vječan papirolizac, vječan rob. Govorim vam, Grofe moj, u četir oka, prijateljski, ko prijatelju, i tako misli sav pametni svijet. Nikada ne bih bio pomislio da ste tako glupi, Grofe moj...

K. se one večeri silno opije — po drugi put u svom životu. Došavši dockan kući, nađe majku budnu, uplakanu.

— Kaj im je, mamica?

— Kak si mogel biti tak bedast, tak strašno bedast? Ti si preveć bokčec za biti preveć poštenjak...

K. zalupi vratima, ode u svoju sobicu i nađe na stolu pismo!

Velecijeni gospodine!!!

Sa ucviljenim srcem sam čula za Vašu nesreću! Naći pred sobom sreću, odrinuti ju nogama, to je glupost, a kada ju učini čovjek koji ljubi, kada ju učini jedan siromašni diurnist koji ljubi jednu plemenitu, ali ubogu djevojku, onda se glupost pretvara u opaćinu, u zločin!!!

Da ste povratili peneze kakvom siromahku, ja bih Vas razumjela, ali vratiti peneze hrvatskom vjekovitom lihvaru i guljaru, vratiti naš narodni novac nesitom Magjaru, to je — to je tako glupo, to mi je tako nepojmljivo, te mi se čini da ste sve to učinili samo radi Vaše paklene slavohlepnosti, samo zato da o Vašoj malenkosti pišu jedno popoldne novine. Ah, ja bih bila još bedastija od Vas, cienjeni

⁹⁴ Forinti.

Gospodine, da još dulje ljubim ovakovog taštog gizdelina, ovakovog talmigigerla i talmiplemenitaša!!!

Vaša nesuđena
Ivka kontesa N...

P. p.

Broš, koji ste mi poklonili za imendan, poslati ću Vam prvom prilikom. Nije mi ni najmanje žao, jer je tandler Levi ovih dana rekao da nije zlatan, nego od mesinga. Vi ste dakle, hudi čovječe, rekli neistinu kada ste govorili da je taj nakit kupljen kod draguljara. Ne, gosp. Grofe. Vaš broš je iz sekskrajcerbazara, a Vi ste ga mogli dati kojoj kuharici, a ne jednoj poviestnoj plemkinji. Ja Vas prezirem!!!

K. ispije iz jedne boce ostatak šljivovice, izađe iz kuće i, doteturavši do prvog policiste, stane vikati:

— Vodite me do najbližeg komisara!

— Zašto?

— Da mi vrati mojih... mojih pedeset tisuća! Mojih, čujete li, mojih, jer što je državno... to je naše, to je moje, glupane!

Otmjeni pisarčić pade na pločnik, pijan, sulud. Prenoći kod »Crvene lampe«.⁹⁵ Iz zatvora ga otpremiše u bolnicu.

Preboljevši jedva jedvice tifoznu groznicu, dobije jedno od najboljih mjesta općinskog bilježnika u Slavoniji.

Za nedjelju dana iza toga uhapsiše ga na Rijeci — zbog pronevjerjenja. Dok čamaše u istražnom zatvoru, umre mu samohrana majka.

Kada ga na nekoliko godina Lepoglave osudio njegov kafanski znanac, pupavi veseljak i vicmaher od zanata, Puklerović, zaškripi K. zubima i cikne: — Hulje! — tako glasno da se dobričini Pukleroviću učinilo e kresnu iskrom i lijevo, stakleno oko K-vo.

Vrata se za bivšim općinskim bilježnikom još ne sklopiše, a on pade porebarke, krvav, modrih nokata i usta, pod tvrdim ličkim pesnicama pandurskim.

— Zdipio carske pare pa još vežga na čestite sudije! Tako ćemo mi tebe, krivorepa pata-
rice, pas ti se mesa napotezao!...

Brankovo kolo, 1901.

⁹⁵ Crvena lampa – nekadašnji zagrebački naziv za upravu policije, pred kojom je u noći gorjelo crveno svjetlo.

Balkon

Dr. M. Juratović⁹⁶

I ja sam ljubio. Ponajljepšu, ponajčestitiju djevojku mog rodnog grada. Pošto ju zaručiše, otputujem u tuđinu gdje iza dugog vremena čujem da su joj roditelji propali i da nesrećna obitelj ode u velegrad sakriti sramotnu sirotinju. Otputovavši onamo prije Božića, nađem bijednu obitelj u zabačenoj ulici, u hladnom stanu, pod krovom, u starim, poznatim mi haljinama, u stidljivom smiješku i stidljivim suzama. Bijah hladan, korektan, prem dođoh sa drugim namjerama, bez stalne, jasne odluke.

Na Novu godinu dođoh čestitati i već htjedoh otići jer vrata ostadoše zatvorena. Najzad škrinuše. Otvorila mi ona, Cvijeta, u prostoju crnoj haljini, sa svježim ljubičicama na grudima gdje nekada izdahnuše moje prve ruže. Omršavjela, bijaše vitkija i viša, a stradanje joj još ne pokvari bijele, čiste kože. Kosa joj još uvijek bujna, rumena i zlatna, tako mekana da je noću, mislim, ne bih osjetio u ruci. Na širokim, djetinjastim ustima onaj stari, djetinji smiješak. U širokim, mirnim, modrim očima djetinja spokojnost.

— Ja sam sama — reče mirnim altom gdje pjevahu sjene i snovi.

— Pardon...

— Udite, udite samo! Tata i mama odoše u grad. Ostadoh jer se nadasmo vašem dolasku. Vi ostajete večeras s nama, jel'te? Bit će siromaški, al odsrca. Mama je sinoć založila posljednji nakit. Veselo srce kudjelju prede.

Ulazeći kroz tamno predsoblje, osjetih ugodan, hladan val koji mi zapljusnu cijelo tijelo, skupivši se na tjemenu kao da se korijenje od kose sledilo.

— Vi mi zacijelo donijeste poklon! — veli ona ironijski, nuđajući mi stari, zeleni, poznat mi još iz N-a, naslanjač.

— Pogodiste, Cvijeto — a srce mi budne olovo i objesi se o suho grlo. — Samo, nažalost, dar koji vam nosim ne vrijedi ni groša.

— Tralalala! Znamo da smo ubogi. Stara pjesma.

— Dar koji vam nosim ne vrijedi ni lule duhana...

— Ništa, ništa zato. Pokažite. Bit ću zadovoljna, obećavam unaprijed.

— Pajacl koji vam donijeh ima šuplje zube, uska prsa, kriva leđa, egave noge. Lijep je kao majmun i razlikuje se od njega jer ima modre bobuljice na žutom licu i na crvenkastom nosu. Ovake glave nema najbenaviji benavi August.

⁹⁶ Dr. Mijo Juratović (1871-1919), zaslužni samoborski liječnik, urednik Samoborskog lista, s ljekarnikom Mirkom Kleščićem uredio Hidropatsko kupalište s lječilištem 1905. godine. Matošev školski drug i prijatelj.

- Pokažite, pokažite — (Vuče me za kaput.)
- Bojim se da se ne uplašite. Taj prezent, koji vam namijenih za sve ostale Nove godine, ružniji je od zrikava krokodila, smješniji od otečena stara pavijana, dosadniji od rinoce-rosa sa zuboboljom.
- Ah, pa to je prekrasno! Dajte mi poljubiti tu hudobicu u usta!
- Vi, lijepa Cvijeto, jamačno ne mislite poljubiti mene.
- Vi ste zloban, pakostan, ja se srdim, ozbiljno srdim.
- Vi dakle ne primete mog jeftinog dara? (Pauza.)
- Ne. Da je onaki kakim ga opisaste, možda bih ga primila.
- Šta ćemo kada nisam zanimljiv kao ćorav krokodil, kao otečen majmun, kao nostalgičan rinoceros. Ah, šta vidim — suze? Pardon, tisuć pardona, oprostite, o, Bože moj — šala.
- Tako dakle, tako.
- Otvarate dveri u novu godinu, u novu ropotarnicu, je li?
- Šutite... ah... ah... ja se ozbiljno ljutim. Vi ste postali neotesan, zajedljiv, niste šik, ne umijete zabavljati dame, niste kavalir.
- Vi dakle ne primete mog prezenta? To sam htio znati. (Pauza.)
- Ne.
- Zašto?
- Jer... (Pauza.)
- Jer ga ne bih mogla baciti u oganj kao razlupanu igračku. Bez šale: zar je to sve što mi donijeste?
- Nije. Donio sam vam... jedan roman. Zabavan i kratak.
- Štogod smiješna? Pokažite.
- Dragovoljno. Odsvirajte mi štogod da se sjetim. Naprimjer: Plovi, plovi, moja lađa!⁹⁷ Samo piano, pianissimo, bez pedala.
- Ruke joj stadoše prebirati — po mojim živcima. Bijahu blijede, bijele, kao da umiru od ljepote. Imale su fizionomiju lica. Cvijeta udaraše jednostavne kompozicije nenatkriljivo, djevičanski, kao čist seraf.
- Onomad kada se udala, sviraše kao kuharica.
- Hvala, hvala. Iz vaših prstiju pjevaju liljani, bijele pahuljice, visoke, zlatne ptičice u jutarnjem zraku. Hvala! Bio vam je dakle jedan doksat.
- Šta?
- Življaše vam dakle jedan balkon.
- Jedan baron?
- Ne. Jedan balkon. Jedan daleki balkon, u dalekoj zemlji, u dalekoj varoši, u dalekom, prostranom vrtu. Opaziste li da ima stvari drvenih, kamenitih, gvozdernih koje volimo jer nas privlače više od tople ljudske duše? Zašto? Ne znam. Možda zato jer i one nas ljube svojim drvenim, kamenitim, gvozdenim srcem. Zašto vi toliko ljubljaste onu klupu na

⁹⁷ Prvi stih Preradovićeve poznate pjesme *Moja lađa* (1850.), koju su uglazbili Vatroslav Lisinski, Ferdo Wiesner Livadić, Ivan Padovac, Ivan pl. Zajc i drugi.

Cmroku, u Zagrebu, sa pogledom na župnu dolinu Sv. Ksavera?⁹⁸ Zašto toliko volim si-ve, nemirne oblake, zadovoljni dim, pospanu maglu, tragove od ptičijih nožica na prvom prhenjavom snijegu, mrtve muhe u mrtvim dvoranama? Zašto obožavam vodu kada se penje sa suzom u zrak, kada lomi tiraniju krševa, kada sipi po krovovima i po žednim poljima, kada se pretvara u kristalni led, u djevičanski snijeg i kada ju ljubi sunce u zelene, hladne, alpijske oči i u široka, modra njedra okeanska? Elem lutajući tuđinom za nepoznatim mi ciljem, namjera me namjerila bila na prastar gradić sa tvornicama stakla i sa starim, drevnim parkom u blizini. Preskočivši zidanu, visoku ogradu i ušavši pod šaputanje starih bukava, grabova, lipa i pitomih kestena, nagazim na dvorac, običnu, staru, prostranu kuću sa gospodskim visokim prozorima i tijelom mi prođu mlazovi sreće, čuda, miline, čega li, jer opazim balkon, moj balkon. I bude mi jasno kao sunce da me on — balkon — magnetskom, tajanstvenom, neodoljivom snagom privukao u nepoznat kraj, u nepoznatu, usku, provincijsku varošicu. Ne mogah skinuti očiju sa njega, sa balkona. Očarao, omađijao me, zaplijenio mi oko i dušu. Pa ipak, taj balkon bijaše kao deset, kao sto njegovih drugova koji me nošahu ili pored kojih ravnodušno prolažah. Zidovi oko njega mahovinasti, žuti, puni tragova od kiše, kao staračko lice puno suza. Naslon mu drven, truo, a nose ga gvozdene pera, zavijena, okrugla, načičkana željeznim lišćem i cvijećem. Ovo bujno, graciozno gvožđe davaše mom samotnom, pustom balkonu notu dobroćudnu, kicošku, koketnu, nasmijanu. Ove željezne, prolisale i rascvjetale grane su kao lepeza, naduvena od lahora, nabujala od ljubavnog daha koji nekada duvaše iznutra iz kuće sa nijemim, pustim, mumijskim, zavravljenim vratima i prozorima. Tuga, strah, neopisiva me osjećanja obuzimahu pod balkonom gledajući ga kao lepezu punu mladosti i sreće u žutim, crvotočnim rukama, posmatrajući ga kao zaljubljen, primamljiv smiješak na slici dragog pokojnika kojega znamo kao sebe iako mu ne znamo imena. A preko mrtve lepeze, preko tog smrznutog rokoko-smiješka — preko mog balkona, uspuzao zimzelen, zelen kao najdraži mi kamen smaragd, zelen kao plijesan i lešina, zelen kao nada, tih i miran kao san i grob, zaljubljen kao starac. Privukao se, dopuzao, došuljao se do nasmijanog, do bezbrižnog mog balkona, sapleo mu od zelenih svojih srdaca bračnu haljinu, privezao taj zeleni peplos duboko za zemlju i prionuo balkonu oko ispupčenih prsiju kao bezbroj tananih, sarevnjivih zmija, te zadrijemaše, otrovne i site, na hladnoj žrtvi.

Moj me balkon napunio čudom, stravom, ljubavlju kao sfiga izbuljenih očiju i arslanskih nokata.

— Ko si, šta si, što hoćeš od mene? Zašto si me dovukao preko brda i dolina, preko putova i bespuća, preko voda, preko trnja? Što sam ti učinio? — pitah gvozdeni, kameniti, truli balkon. Dopršale četiri crvene nožice, golub i golubica, sa grudima okruglim, namjehurenim od ljubavi kao mješine. Balkon, moj mi balkon mjesto odgovora pokaže gugutav, pernat pir, a od tog pirovanja muklo zastruji, zabruji, zašušti, zašumori podmukli zimzelen. Sunce zađe, siđe veče s Angelusom i prvim zvijezdama, a ja još uvijek netrenimice gledam u balkon, moj balkon, moj nijemi, drevni balkon. Usnusmo obojica u umornim noćnim sjenama, uspavani cvrčkom, te sipa zvuke srebrne, sićane i pospane kao one u visini zvjezdice. Zaspasmo pored krijesnica sličnih smaragdima, uz pospani žubor jezera sa šaranima, kornjačama i zmijama, uz šaptanje šaša i lisja od lopoča, a među lopo-

⁹⁸ Sv. Ksaver, zavjetna isusovačka crkva izgrađena 1750. u sjevernom dijelu Zagreba, prema kojoj se zove i cijeli taj gradski predio.

čem i zvijezdama već se mazi stidljiva mjesečina, spuštajući u zelenu vodu plašt od srebra i od brokata. Sve utihnu. Čula se tek tišina.

Od te sam noći svaki dan dangubio u staroj gradini.⁹⁹ Vjetar, grom, žega, nepogoda — ništa me ne mogaše otrći od balkona. Pocrnih kao Ciganin, odijelo mi već visi u sljepačkim prnjama. Zaboravih na ljude, na svijet, na prošlost. U gradić bih odlazio tek po kruh za nekoliko dana. Ljeto tek u prvom zlatnom i mirišljavom naponu, a ja lutah šikarom i starim drvoredima, kao satir, omršavio od gladi i od samoće. Sprijateljnih se sa lišćem, zavolih cvijet kozje mlijeko, pobratih se sa zapuštenim jezerom, paučinastim kioscima, trulim, mahovinastim klupama i porušenim kipovima. Balkon me nije više plašio, i što bih mu više dolazio, dolazio je svjetliji, dobrostiviji, nasmijaniji. Osjetih da i on za mene maril!

Jednog jutra nađem visoka vrata za starim mu leđima — odškrinuta! Balkon, moj stari balkon se probudio, oživio, uskrsnuo! Druge zore vidjeh na njemu okrajak od japanske lepeze i, približivši se kradom kao kozonožac¹⁰⁰ usnuloj drijadi, nađem pod balkonom ružu, trudnu od rose i mirisa, toplu i tešku od sočnog rumenila, a na peteljci — svilena, ružičasta vrpca. Šmugnem u grmlje, cjelivam i gutam latice krvave, vlažne i baršunaste kao ženska usta i pohrlim u gradić, jer sa balkona, sa mog probuđenog balkona zahori skladan smijeh i nesnosni lavež psetanceta navikla na žensko krilo.

Sutradan nemah petlje preskočiti visoki zid oko parka, ne mogah jesti, piti, počinuti. Prekosutra odem, ne mogavši odoljeti, i nabrojim na jednom vlažnom, hladovitom puteljku do pedeset tragova od cipelica sa visokim, tankim petama, na kojima se tanke žene povijaju kao ritam ljubavnih melodija. Gotov na sve, došuljam se blizu mog balkona i legnem na голу, vlažnu zemlju u uobičajenom šipražju, ne osjećajući trna ni koprive.

Vrata su na balkonu širom otvorena, i zelena svilena zavjesa drhti u onom miru, kao da strepi od kucanja mog srca. Kuća, stari zamak oživio pridušenim žamorom. A balkon smije se zlatnim, sunčanim smiješkom, a što se više sipaše sunčani prašak na humke, pitome i okrugle kao ženske sise, to bivaše moj svijetli balkon skrletniji, topliji, nasmijaniji, ljubavniji. Dan je tako vruć da zemlja poda mnom miriši kao znojna žena i znojna maslina. Komarci začorili od žege. Ne čujem na bukvi vjeverice, ne čujem kucanja kukavice i djetlovog neumornog kljuna. Bio sam preneražen, umoran, bolan od iznenađenja i od neizvjesnosti. Zaboravih jauknuti, uzdahnuti, zatvoriti oči, jer se na mom večernjem, purpurnom, sevdahlijskom balkonu pomoli žena — žena gola, gorda, blagorodna kao boginja, bolesna od snage, zdravlja i ljepote kao zrio grozd. Za njom se vuče koprenast, lak plašt, ogrtač, što li — poput oblačka. Došla je, pojavila se, kao da oživi ljetni, života puni uzduh, kao da trgnu lijepom rumenom ljudskom krvcom zrak sunčani, kao da se pretvori u ženu ono Božije svjetlo na smiraju. Bijele, savršene harmonijom laktove naslonila na suho, trulo drvo mog — našeg balkona. Kraljevsku, kao zlatno runo žutu i tešku kosu razasula niz nage, skladne pleći, a pogled modar, miran, širok i sjajan kao široko nebo pustila u daljinu, za suncem. Uzaman htjedoh zaustaviti sunce zabodavši u žednu zemlju prste. Gradinom kroz lišće i usijani zrak proleti, prohuji, kao nevidljiva sutonska ptica, jedan zvuk — nježan, drzak, veseo, pustopašan, čeznutljiv, kao da zacvili i vrisnu jutros otvoreni vodoskok za docnom mjesečinom, i taj me čudni obojski glas pretvori u jeku one na balkonu pjesme. Sunčano pošljednje svjetlo bjesni, lomi se i grči u orgijskom trzaju, padajući po toj ljudskoj ljepoti na drevnom, vjernom doksatu i, najzad, umorno

⁹⁹ Ovdje: vrt.

¹⁰⁰ Satir, mitsko biće s kozjim nogama.

sunce probljedi, požuti, pomodri i zavije dvorac, gradinu i ženu u sjene svog hladovitog umora. A ona, duša i boginja mog starog, plemenitog balkona, uspravila se kao ravna palma i pružila ruke, bijele svoje ruke za zapadnim rumenim vrhuncem kao za rumenim žrtvenikom, pružila ih za suncem! Bedra joj se sjaju kao vaza puna vječnog vina, a grudi blistaju, sjaju spram večernjeg neba, blistaju i plamte kao da se u njima krije baklja novih Abela i novih Kajina, zvijezda novih nebesa. Ne čuh, ne vidjeh ništa, jer je rukama, slabim i bijelim, zadržala tok vremena. I odjednom, Večernjaču za kapom, pošljednji sunčani sjaj u očima i zemlju u ustima, ispuzim pobauljke, skočim onako golognjat na čistinu, pružim prama balkonu izgrebene, mršave, izgorjele ruke i stanem glasom, meni doonda i odonda tuđim, zvučnim kao pastirski rog, klicati iz ljubavlju nabrecanih prsiju:

— Ne pružaj željnih, bijelih ruku za suncem, boginjo, vilo, nepoznata ženo, jer si ljepša od sunca, od dana i od svjetla. Sunce će ti sutra i opet doći do našeg balkona, tvoga nosioca. Ti si, divna moja gospodo, među dva sunca, ljepša od sunca današnjega i ljepša od sunca sutrašnjega, ko što si ljepša od umorne večeri i od rosne zore, bogatija tajnama i željama od ove sjenaste noći. Ja sam satir tvog posvećenog, drevnog luga, moja dobra vilo, ja sam pošljednji tvoj satir, gola nimfo. Pođi za tragom glasa i mog nestrpljivog koraka! Nemam ništa osim ljubavi, ali ona ne kaplje iz mojih prsiju kao med iz zrele košnice, ona je vjernija i tvrđa od našeg starog balkona, toplija od sunca i dublja od ponoćnog mraka. Čuj lišće kako nam šušti; čuj ptice kako nam uzdišu kroz prvi san; čuj Panove dvogrlje kako same od sebe jecaju u tihim, zanijetim granama!

Gospođa se preseneti, ustukne i konačno mi pokaže smjehuljke svog začuđenog lica. Stadoh plesati, skakati, valjati se kao ždrijebe po prašini, kršiti prste od vesele nevolje i klicati, pjevati, te mi stari vrt odgovaraše tužnim jekama i lišće veselim ćepirkanjem.

Uto se iza njenih leđa pojavi zaduhano dizdarsko lice. Učinilo mi se vidjeti Mefistofela.

Jedna žuta, ljuta, koštunjava šaka brutalno gurne u kuću zapanjenu ženu. Iz kuće žamor. Jedno pseto lane tanko kao dijete, čangrizavo kao starkelja, drugo zalaje u pudljivu tenoru, treće u džandrljivu, opasnu basu. Leden me oblije znoj, kao da se trgnuh iz užasna sna, i dadem pleća preko trnja i živica, čakalja i taraba, preko sijena, djeteline i čemerike, preko cesta i rovova. U onoj mi se pomrčini pretvoriše ruke u oči. Zorom banuh u kolibicu nekog bostana i tu usnuh kao zaklan, snivajući o balkonu, o sjajnom i sunčanom mom balkonu.

Prebijajući se od nemila do nedraga pune dvije godine, snivah o njemu, o balkonu, gotovo svake druge noći. Gonio, mučio me, drobio me sinjim teretom gvozdениh svojih rebara i kamenitog podnožja. Uzalud sam tražio drugi, slični, da mi ga zamijeni, kao udovac što zamjenjuje živom mrtvu ljubav. Uzalud se šunjah oko starih, plemenitih parkova, oko zabitnih zamaka. Uzaman prođoh krajeve bogate lijepim, starim balkonima i čilim, lijepim djevojkama. Moj me balkon jurio, progonio, trapio neodoljivom žudnjom, te se okretah za njim kao za žutim suncem žuta sunčanica. I jedne se zime i opet nađem u poturenu gradiću sa tvornicama stakla. Hitajući predveče spram dragog vrta, okrene zlehuda moja slutnja noćno nebo u olovnu lubanju, a vjetar me lupa i lupa od jedne metalne sljepočice u drugu. Put dug, beskonačan. Nekada dospjeh iz varošice do mog balkona za neko pola sata, dok je danas moje hodočašće beskrajno. Na goru se povilo oblačno sunce, i ja, vajmeh, opazih da stigoh u drugu palanku, sa tvornicama šećera. Pitajući pučane za onaj stari zamak, niko me nije znao uputiti. Od očajnosti bio bih smalaksao da me polumrtva nije vukao balkon, dragi, stari moj balkon. Vratim se iz nedođina u gradić sa tvornicama stakla i pođem bez odmora, krvavih tabana i krvavog srca, prama parku i opet ga ne nađoh! Mišljah da sidoh s uma. Otišavši do mjesta starog zamka po treći put, zapi-

tah seljaka za drevnu gradinu, a gedža mahne prezirno budakom niz obronak i rekne, pljucnuvši preko svog polja sa redovima punim krtole:

— Ovdje, ovdje je bio taj vaš stari park, tu gdje su prvi moji krumpiri. Dvorac, nepotrebni, pusti onaj dvorac — ne bijaše ni osiguran! — postade žrtvom plamena, a na njegovom mjestu evo mojih novih suša i hljevova. Drva, stara drva zapuštenog parka bijahu većinom trula i jedva za gorivo.

— A domaćin, gospodar?

— Gazda je neka lola, razvratnik!

— A gospodarica? — šanem i uhvatim se za ekonoma da ne posrnem od slabosti.

— Domaćica? Gospodin nikada ne bijaše oženjen, iako se često ženio, štono kažu, pod vrbom... Hoćete kruha i mlijeka? Ne činite mi se, zlopatniče, odviše sit.

I čiča me povede na svoj salaš. Na dvorištu punom perja, lokvica i dječurlije vuče mi pogled kao da me neko postojano fiksira. Okrenem se i panem. Umorna me koljena izdaše, jer na đubretu ležaše — balkon, moj stari, moj dragi, moj nesrećni balkon. Rebra, slomljena mu rebra puna gnusna rublja, a mramorno se podnožje raspucalo kao od muke, te po njem juri živad i drekavi krmci.

— Prestanite, prestanite! — rekne blijeda Cvijeta. — Ah, ja se plašim!

Gledajući joj neporočne oči povećane u prvom sumraku i u djetinjasta usta što me gledahu sjajnim zubima, nemah riječi, nemah glasa.

— Što ćutite?

— Svaka riječ bila bi sada bačena, bila bi uludo bačeno parče moje duše. Ja vas ljubim, Cvijeto, prem je to glupo i prem je glupo da vam to kažem... Zašto vas ljubim? Ne znam. Jer ste nesrećni, jer niste čavrljavi, jer vam riječ stiže riječ kao suza što stiže suzu, jer ste ponositi i plemeniti, jer ste nedohvatni i lijepi kao ona gospođa na balkonu mojih snova.

— I ja vas ljubim. Bez svake šale. Ne gledajte me tako razbojnički, tako porugljivo.

Primaknula mi djetinje i napaćeno lice, zborita usta, izvjedljive oči. Nikada mi ne bijaše bliže — nikada dalje.

— Ne, ne! To nije, to nije ono za čim je čeznula mladost i duša tvoja! — šaptaše odjednoć u meni. — Ti ne voliš nju, Cvijetu, ti voliš drugu — onu na starom balkonu...

— Nosite li vi još, kao ono u Zagrebu, na lijevoj nozi crnu, na desnoj crvenu čarapu? — upita me i pođe zapaliti svjetlo.

Ne odgovorih jer opazih u zao čas da su joj pete od cipela krive, strašno krive, obadvije krive nalijevo. Život se na me nacerio ciničkim, đavoljim smiješkom. Kao da me, vrelog i pijanog, baciše u ledenu vodu. S ulice stanu dopirati dosadni, glupi, prosjački zvuci vergla, a one smiješne, bolne, naherene pete vidim Cvijeti u oku, u smiješku, u otmjenom — sada smiješnom i neumjesnom ponašanju. Moja se ljubav odjedared razderala, nakrivila, naherila nalijevo, ja se stisnuh u svom kutiću da me ne takne ta smiješna neman u krivim — u krivim — u krivim petama...

— Što? Zar već odlazite? — zapita me Cvijeta pošto se digoh na polazak, skršen i razočaran. — Kamo ste pošli?

— Daleko. U Njemačku jamačno. Večeras moram otputovati.

Ona me gledaše kao da ne vjeruje svojim očima, klone na stolicu, i opet — cipele, njene krive, nalijevo naherene, izlizane, požučele cipele!

— Ne šalite se. To nije šala. Što vam je, zaboga, iznenada? Čekajte barem tatu i mamu. Kada ćemo se vidjeti, prijatelju? — rekne blijedim glasom, krhkim kao paučina.

— Ne znam. Ne znam i ništa neću da znam otkako znam da... da...

— Govorite, govorite, šta vam je, Eugene?

— Otkako znam da je dovoljno par krivih peta pa da nam otruju sve snove, sve iluzije, ljubav, život, sve — sve...

Savladao me smijeh, i ujedoh se do krvi za usnice opazivši kako je ona porumenjela, problijedjela i uvrijeđeno trgla pruženu mi ruku.

Verglaš turio na ulici ono hladno gvožđe usred mojih pluća, pa okreće — okreće, vrti — vrti. Krv, moja crvena krv se cijedi i škropi moje cipele, cipele. Stadoh bježati od Cvijete, od vergla, od cipela. Zavučem, sakrijem se u prvu gostionicu, u pobočnu sobu, i obuze me tako kajanje kao da uništih, ubih... I gledam, ovdje pred sobom, najmlađega i najmilijega brata svoga kojega jedared nehotimice ranih iz puške. Dragi dječak na zemlji, blijed, sa mrežicom znoja na čelu, suznih očiju, krvave košuljice. Ja trgam ljevicom kosu iz glave, desnicom prijetim — prijetim udesu, a moj mali Ivica mi govori: — Ne plači, ne plači, dragi Eugene. Ništa, ništa me ne boli. Ako umrem, kazat ću dragom Bogu da nisi kriv, da sam ja kriv, da smo se šalili i sigrali.

— Što zapovijedate? — dolazi konobar i smije se jer ga zamolih za — cipele.

— Što?

— Brat, moj najdraži, najmlađi je brat ozdravio, hvala Bogu. Čašu, čujete li, donesite mi krigl benediktinca. Dvije čaše, ako hoćete sa mnom piti... Lijepo. Hvala... Prosit! A znate li zašto pijem? Da se kaštigujem. Imate li vi oca?

— Imam.

— I ja ga imam.

— To nije nevjerovatno.

— Pomislite, Žan, što mi se dogodilo.

— Ja sam već pomislio.

— Moj otac vrlo zamuckuje, pelteči, i zbog toga mu prišivak Mucalo. Elem jedared pred vršnjacima mucah kao otac kada me grdi i kada pjeva, peltečući i kroz nos: — Vrb-rb-niččč-če-ann-aad-mooo-rem... — Okrenem se vratima i opazim, pomislite samo, Žan, opazim — mog oca, blijedog, zastiđenog! Otišao je bez jedne jedine riječi. Teško, preteško me pedepsao, smrtno me ranio onim nijemim, zastiđenim pogledom. To bijaše prije mnogo godina, i ja se evo kajem i ispaštam. Imate li vi, Žan, slučajno jedne postole, oneke kao na slikama apostola ili knajpovaca¹⁰¹?... Šteta, jer evo iz mojih curi krv.

— To nije moguće.

— Da, tako je. A što je najčudnovatije, ta krv nije moja. Iz mojih cipela... Zatvorite, molim vas, vrata. Hvala. Iz mojih cipela brizga krv jedne čestite, plemenite, ubijene djevojke.

Konobar se digne, posmatrajući me kao Huga Schenka.¹⁰² Platim i dam mu dukat bakšiša.

— Molim vas, to neka ostane među nama. Kunem vam se da nisam prost ubica. Ne, gospođica Flora N. je ubijena, živi i prezire me.

¹⁰¹ Pristaša liječenja vodom po metodi njemačkog liječnika Sebastijana Kneippa (1821-1897).

¹⁰² Hugo Schenk (1849-1884), zloglasni austrijski hohštapler i serijski ubojica.

Oko ponoći dođem pred Cvijetin stan, pozvonim, a vratar me pusti. Na petom spratu naslonim čelo na ledenu kvaku, skanjivam se i ležim do zore poput pseta na kamenu. Jutrom se pokunjen išuljam za mljekaricom i kunjam pred kućom do podne. I evo je, evo Cvijete! Blijeda, u ljetnom šeširu, sa mrežastom korpom ispod staromodne pelerine. Čini kao da me ne vidi.

— Stanite, oprostite, Cvijeto... milost!

Zapristah za njom sa gladnim, nečistim psetom koje nas gledaše kao čovjek, jer što je pasja fiziognomija bolnija, to je ljudskija. Cvijetina se haljina vuče po blatu jer ju je pustila iz ruke, jamačno zbog — cipela. Na pločniku ostadoše za njima, za cipelama, rane mjesto tragova. Krv vidjeh kapati i kapati iz onih krivih, naherenih peta.

— Razumijte me, Cvijeto, molim vas! Ja sam nesrećan, jer ne činim koncesije ničemu, pa ni sreći.

— Rugajte se samo i nabacujte se frazama. Vi dođoste jamačno zbog osvete, prem vam nisam ništa skrivila. — Iako se ozlila na me, ne obrnu lijepe glave preko visokih, ponosnih ramena. — Prem nemam onake obuće kao ona vaša boginja, dajem riječ da neću pasti u blato — kao sentimentalni, hladni, idealni vaši balkoni...

— Smilujte, smilujte se, Cvijeto. Ja nisam ništa drugo htio nego mojim dolaskom osvježiti naše uspomene, ojačati moju ljubav. Pišite mi barem.

— Nikada!

Nada, 1902.

Jesenska idila

(Popodne. U krevetu spava bolesna Danica, rođaka profesora Julija Bojanića. Njen rođak i skrbnik potuljio se pored nje u dubini staroga naslanjača. Već nekoliko noći ne zatvori oka, bdijući oko djevojčeta. Oči i usta mu umorna, prtvorena. Podugačka, rijetka kosa visi neuredna preko bijelog čela. Prema nogama mu se šulja sjajna sunčana pjega...)

BOJANIĆ (u polusnu): Ne umri, ne gasi mi se, Danice, draga dušo! Bez tebe ću i ja umrijeti. Sve si mi na tom svijetu: jedina prijateljica, jedini rod i pomozbog. Izdahnuti, pa u šesnaestoj godini! Priroda je lopov, usud je ugursuz. (Na prozor doprši lasta i čeprka kljunom po krilu.)

DIVAN (tiho, u basu): Gdje si se dosele bitandžila? Pazi na ormaru je mačka.

STOLICA: Ne boj se, lasto. Umorna je. Spava. Cijele bogovetne prošle noći flirtovaše na susjednim krovovima.

LASTA: Zbogom, draga sobo. Sutra dakle putujem.

DIVAN: Da su meni oči sokolove i bijela krila labudova!

LASTA: A meni da je bezbeli vjekovati u ovakoj prostranoj, starinskoj odaji, bez straha od bure i nepogode!

DIVAN: Ludice jedna! Ti ne znaš što je sloboda. Ej, ja sam uvijek čeznuo za morem, za slobodnim zrakom i suncem, za avanturama. Blago tebi gledajući s Etne azurno more, zimujući na svetom kedru libanskom ili na vitoj mošeji plodnog Misira! Pozdravi mi Rim, Akropolu, Carigrad. Ah, Bože moj, biti star i učen kao ja i morati trunuti među glupim zidinama toga glupog, filišćanskog grada! Uf, alaj me boli desna prednja noga!

LASTA: Šta ti je, jadniče?

DIVAN: Podagra, prokleta kostobolja. Živ sam se ucrvio kao opaki kralj. Uf, da mogu na prozor i smožđiti se na kaldrmu! Bože, groznu si mi sudbu udijelio! Bijah čestit, ponizan, ali čovjek, dušmanin svega, spalit će me kao drevne mučenike. Umrijet ću ne poznavajući slasti ljuvene. Cijelog vijeka bijah bećar.

DANICA (bulazni): O, alaj je ovdje lijepo! Gospodine, dajte mi ovaj bouquet od zvijezda, sa bijelom vrpcom od mjesečine i crvenom trakom od sunca. Odnijet ću ga na grob svoje mamice. Julček... brate... jaoh, Bože, uhvatio me za grlo, ovaj mali, crni, sa gvozdenim šakama... Upomoć. (Bojanić skoči. Izbulji krvave oči. Poljubi u čelo blijedo, znojno djevojčce i klone na naslonjač, sa krvavom suzom.)

STOLICA: Da je proklet čovjek, dušmanin svega i dušmanin svoj.

SVI: Da je proklet, proklet!

CIPELA: Ko je zbog njega više od mene procvilio? Mene gnjavi i davi, mene dere i izdere.

ČARAPA: Oj cipelo, srce moje! Na mene si zaboravila?

PAPUČA (plače): Upomoć, upomoć! O, kako me mrvi njegova lijeva noga! Baš sam nagraisala! Bože, daj mi kap krvi, kap suze, da proplačem, da prosuzim, da mi odlane.

VJETAR (dune kroz prozor i zatrepti stručkom Bojanićeve kose): Da su prokleti ljudi i gradovi! Mòre me smradom kuća, truju me trulim bolovima i kljuju vapajem svoje sirotinje. Da znate koliko vam nosim suza i uzdaha! I na mene će udariti naskoro porez, na mene, slobodnjaka i veseljaka.

VODA: Otkako je u tom gradu vodovod, i ja sam pod njihovim haračem.

(Spolja se čuje glazba.)

STOL: Šta to svira? Da nisu svatovi?

ZID: Misliš li, hrđavče, da čovjek umije tako svirati kad se veseli? Sprovod.

LASTA: Tek ljudska bol je lijepa. O, kako mi je drago da mi ne treba balona!

REVOLVER (iz pretinca): Uzalud je dvonožac navijestio istragu svemu živome i mrtvome. Nećemo više dugo pištati sa zuluma njegovog. Taj naš kmet misli da je dijete Božije, a ovamo je bič sudbine koji saplete samom sebi. Uzaman traži čovjek oružje protiv nas, jer se oštrica kreće protiv njega. Njegova kanibalska hrana pretvara se u krv te ga mori zvjerskim bolovima i pohotama. Mirijade zaklanih mučeničkih volova, krmaka, sitnog i krupnog zuba, bodu mu dušu, kljuju ga, truju, izjedaju, kao što ga truže progutano željezo, sol, sumpor. Evo, ta naša budala što pruža iz naslanjača glavu kao guska kad leti, misleći da je njegova čupava stolica Prometejeva klisura, taj me bijednik kupio da ubija druge, a prva će mi žrtva biti...

FIDO (pas, drijemajući dosele pod gospodarovim nogama): Jezik za zube, gurbeti jedni! Što se džapaš, kudljiva mobo! Da nema čovjeka, nitko od vas ne ugleda Božjega sunca!

LASTA: Taj je goropadan... Ja se bojim... Zbogom! (Odleti.)

DANICA (budi se): Julije, Julček, mene je strah!

BOJANIĆ (prene se i nagne nad nju): Ne boj se, ne boj se. Doktor mi reče da je kriza prošla.

DANICA (hvata ga bijelim, bolnim, mršavim rukama oko vrata): Julije, dragi Julije, dragi braćiu, moj otac i majka! Da znaš što sam sve čula i vidjela! Cijela ova soba urotila se proti nama!

DIVAN i REVOLVER: Hehehe!

DANICA (sakriva glavu u njegova njedra): Čuješ li!

BOJANIĆ (usplahiren): Koješta, koješta...

DANICA: Položi mi ruku na srce. Ta-ako! Vidiš li kako kuca! Revolver je rekao da će te ubiti.

BOJANIĆ (cjeliva je u čelo): Hoće, hoće, dušo, ali samo onda ako tebe ne bude.

DANICA: Sjedni na krevet, ovako... kraj mene i daj mi ruku. Tako! A sada mi nešto pričaj. Znaš šta?... Pogodi!... Volim te od očinjeg vida.

BOJANIĆ: Dobro, dobro... Sve ti rekoh što sam znao.

DANICA: Nije, nije. Ti znaš mnogo, strašno mnogo, samo nećeš govoriti. Ti nisi uzalud bivao u njemačkim školama.

BOJANIĆ: Eh, srce moje, ali ja ne znam naizust sve što znam. Pa onda većina knjiga koje

sam učio vrlo su dosadne. Slovnice, gramatike, bukvari, rječnici...

DANICA: Kaži nješto, što ti drago.

BOJANIĆ: Hm... (zamisli se). Ne znam. Ništa više ne znam. Rekoh ti već sve što sam znao. Ispričao sam Andersena, Tisuć i jednu noć, Metamorfoze, pročitah ti Homera i Shakespearea.

DANICA: Što bilo da bilo, dragi moj Julček! Počni samo! Uh, kako me bode, tu, tu, u prsima.

(Tišina.)

BOJANIĆ: Što da ti pričam? O ljubavima zlatne Afrodite, boginje vlažnih obala? O Siciliji, vrtu arkadijskom, o tankonogom Panu i o desetgrlim frulama što dišu medom i ljubavlju? O pjesniku što su ga djetetom dojile pčele? O Sapfi, što se zbog lijepog Faona strmoglavila sa leukadijske pećine?¹⁰³ O boju patuljaka i ždralova, Kentaura i Amazonaka? Sve ti to već ispričah. O Svetom Antunu kako propovijeda pobožnim ribarima? O edenskoj bašti na rtu Azije, a oko nje vatren zid pa liže nebesa? O vječnom Jeruzalemu i o velikom Babilonu? O Jokananu,¹⁰⁴ o Salomi,¹⁰⁵ o raskošnom Herodu, o safirima ko mrtve oči, o stolovima od jaspisa i o crnom grožđu edomskih vinograda? O skladnoj Frini¹⁰⁶ kad se kupa na eleuzijskim igrama dok cijela Helada u njoj gleda božansku kćerku morske pjene? O gajevima punim vlažnog, kantaridskog mirisa, o lijepoj Mjesečini i o njenom draganu, kraljevskom kravaru?¹⁰⁷ O Danteovom paklu i o njegovoj bijeloj ruži nebeskoj sa laticama — prijestolima pravednika i sa pčelama — zlatnim herubima što lete u uljanik Božije ljubavi?

DANICA: Pričaj mi što, ma što... Ah, kako je lijepo!

BOJANIĆ: O onom kaluđeru što ga je na Veliki petak rastrgala u crkvi množina i našla pod kostrijeti jareću nogu? O lopudskoj sirotici?¹⁰⁸ O atletskim prsima sjajnijim od sjajne mjesečine? O Kiklopima ili o orlolavima, što čuvaju zlato od jednookih Arimaspa?¹⁰⁹

¹⁰³ Prema legendi, starogrčka pjesnikinja Sapfa (VII. st. pr. n. e.) nesretno se zaljubila u lijepog mladića Faona, te se zbog njega bacila u more s litice na otoku Leukadi (danas Lefkas, Lefkada) u Jonskom moru.

¹⁰⁴ Johanan Ben Zakai (I. st. pr. Kr.), židovski učenjak i zakonodavac; vodio je Veliku školu u Jeruzalemu prije njegova razorenja; nakon razorenja hrama stekao Vespazijanovo povjerenje zbog svoje miroljubivosti, te postao duhovni židovski vođa.

¹⁰⁵ Saloma (oko 15. – oko 72.) – kći židovskoga kralja Heroda Filipa i princeze Herodijade; svojim plesom oduševila je očuha Heroda Antipu, a za nagradu je, po majčinu nagovoru, tražila glavu Ivana Krstitelja.

¹⁰⁶ Frina – lijepa atenska hetera iz 4. st. pr. n. e. Model kiparu Praksitelu za kip Afrodite.

¹⁰⁷ Bog Pan, sin Hermesov, bog paše, stoke, pastira i lovaca, s kozjim repom, rogovima i nogama, ljubitelj glazbe i vina. U njega je bila zaljubljena božica Mjeseca.

¹⁰⁸ Legenda s otoka Lopuda o sirotinji djevojci Mariji zaljubljenoj u dubrovačkog vlastelina Iva. Par se sastajao tako da bi mladi vlastelin zapalio vatru pokraj mora, a ona bi do njega doplivala s otoka. Međutim, njegova su braća, s ciljem da zaustave tu zabranjenu vezu, jedne noći zapalili vatru na barci i otplovili prema pučini, pa se djevojka, prateći taj signal, utopila. No podigla se oluja, prevrнула barku, pa su se i braća utopila. Priča je slična starogrčkom mitu o Heri i Leandru. Legenda je česta tema naše književnosti, npr. Preradović je autor nedovršenog epa Lopudska sirotica.

¹⁰⁹ U grčkoj mitologiji jednooki narod u južnom Sibiru, poznat po bogatstvu i zlatu.

(Zamisli se. Tišina.)

U ono rosno vrijeme kada učaše mudri Sokrat mudrosti plahovitu Kodrovu¹¹⁰ omladinu bijaše mu najboljim učenikom Aristip,¹¹¹ Kirenac, smagnut od sunca, koji primaše — prvi od mudračevih đaka — za nagradu zlatne talente i bojadisaše bujnu kosu ljuskom od zelenog oraha. Taj vreli Afrikanac nije mario zime pticomorke, bolesti i smrti. Asklepija,¹¹² jedinoga koji mogaše savladati smrt, poštovaše više od svih bogova. Fukaru mrzi kao ponositi pjesnik Teognis.¹¹³ Koža mu osjetljiva kao u puža. Pametan je kao Pitija, dosjetljiv kao Aristofan. Riječ mu žubori kao Hipokrena,¹¹⁴ vilinski vrutak, i leti kao orao, sin groma. Bio je mudar i srećan, jer je mudrost dragocjenija od ofirskog zlata i od etiopskog topaza. Dan kada besjeđaše smatraše pleme Kekropovo¹¹⁵ praznikom. Volio je novac, lijepe momke, lijepe djevojke, parski mliječni, mlačni i vlažni mramor, i hladni, sjenasti vijenac od zimzelena kod vrča mirišljavog samoskog vina pomiješanog sa pjesmom, sa dahirama, sa bubnjevima, sa plesom golih azijskih robinja, sa planinskim snijegom, sa crljenom borbom atletskih kokota iz Tanagre¹¹⁶ i sa prijateljskim razgovorom. Taj tankočutnik bijaše vazda radostan kao Silen, ali kada vidje u Korintu lijepu Laidu,¹¹⁷ dođoše mu grudi teške i jesenje, jer u njima sazreše zlatne i ljubavne đulabije Dionizove. Njegovo prekrasno tijelo omršavi i orone i postane od hrama kolibom sa pet tužnih otvora. Vidio je piramide, babilonske zidove i uzdušne vrtove,¹¹⁸ Artemidin hram u Efezu i atensku Akropolu, ali s ovog ljudskog čuda, sa Laide, pojeleni se kao Akteon¹¹⁹ i oslijepi kao prorok Tejresijas¹²⁰ opazivši u vodi nagu boginju.

¹¹⁰ Posljednji legendarni atenski kralj (XI. st. pr. n. e.); žrtvovao je život da bi spasio Atenu od napada Heraklida. Atenjani su nakon toga ukinuli kraljevsko dostojanstvo, smatrajući da nakon njega nitko nije dostojan biti kralj. Kodrova omladina: atenska mladež.

¹¹¹ Aristip (435-356 pr. n. e.), starogrčki filozof, Sokratov učenik, osnivač cirenske škole koja je zastupala hedonizam.

¹¹² Starogrčki bog liječničkog umijeća (rimski Eskulap).

¹¹³ Teognid (VI. st. pr. Kr.), grčki elegijski pjesnik iz Megare, zagovaratelj aristokratske etike i protivnik pučana.

¹¹⁴ Vrelo na brdu Helikonu u Beociji, posvećeno muzama, nastalo pod udarcem Pegazovih kopita; simbol pjesničkog nadahnuća.

¹¹⁵ Kekrop je u grčkoj mitologiji polu-čovjek i polu-zmaj, graditelj tvrđave Kekropije u Ateni i prvi atenski kralj; pleme Kekropovo – Atenjani.

¹¹⁶ Antički grad u grčkoj pokrajini Beotiji, istočno od Tebe, poznat po tzv. tanagra-figuricama od pečene gline iz helenističkog perioda koje su tamo pronađene u 19. stoljeću, a najčešće prikazuju graciozne ženske likove. Zbog svoje su elegancije bile omiljene kod kolekcionara.

¹¹⁷ Ime nekoliko starogrčkih hetera, od kojih su najpoznatije ljubavnica Diogenova i Aristipova, te ljubavnica Apelesova i Demostenova.

¹¹⁸ Viseći vrtovi kraljice Semiramide, jedno od sedam svjetskih čuda staroga vijeka.

¹¹⁹ U grč. mitologiji tebanski junak, strastveni lovac; u lovu je slučajno naišao na голу božicu Dianu (Artemidu) koja se kupala, a ona ga je kaznila tako što ga je pretvorila u jelena, pa su ga rastrgali njegovi vlastiti psi.

¹²⁰ Tiresija, vrač i prorok iz Tebe iz grčke mitologije.

— Što ćeš mi pokloniti za moju ljubav? — upita ga jedared Laida, vukući lijepi peplon kroz lijeni, topli trijem nakrcan blagom helenskim, persijskim i afrikanskim. Kosa joj miriši sirijskim mirodijama, a na zlatnoj kosi zlatan obruč i kruna od anemona, ruža, ljiljana, ljubica i od narcisa. Glas joj mekan kao ulje, sladak kao aigilska¹²¹ smokva i pijan kao lezbijsko vino. Sa golih prsiju prekipljuje ljubav, kao iz kozjih otečenih vimena što curi toplo mlijeko.

— Ti znaš, Aristipe, da je Praksitel poklonio Frini Erosa vrednijeg od satrapskog grada, dok je po svojoj dragoj Kratini¹²² izvajao knidsku boginju.¹²³ Što ćeš mi dati, Aristipe, dokoni učeniče sina Sofroniskova Sokrata? — Sofista se zamisli, i reče:

— Platon, kažu, pjevā tvoje ogledalo. Dobro učini, jer nikada ne vidje morska i potočna površina skladnijeg lika. Čudim se da nisi umrla kao Narcis od velike ljubavi, ugledavši se prvi put u ogledalu, jer si lijepa kao Ciprijka,¹²⁴ bijela kao Galateja. U tebe je ruka Palade, noga lovice Artemide, proljetno meso Horā, Peithonine¹²⁵ usnice, glas Kaliope. Sa pravom si uzorom vajarskim Haritama. Koža ti je glatka kao jantar, glas ti iz grla zvoni kao s Arijadnine kitare. Što se ne mogu, poput oca Dzeusa, cijec̄ tebe pretvoriti u bijelog labuda, u hladnu zmiju, u jakog bika, u zlatnu kišu ili u vulkansku vatru? Što nisam ova u kavezu cikada, pa da ti vazda pjevam i vazda te gledam? Što nisam postola tvoje male noge i mitra tvog tankog pojasa? Jer ljubav mi je satkana od plamena, kao haljina djevojačka što je ispredena od rumenog bisosa. Ti si Kirka, Medeja, Praksinoa i Gorgona,¹²⁶ jer se od tvog pogleda pretvaram u glupu zvijer, u tupi kamen. Ja ne znam, tako mi Apolona, isklesati poput Sokrata tankonogog satira, ja nemam silnih krda kao Augija¹²⁷ ni silnog blaga kao moj prijatelj Dioniz Sirakuski.¹²⁸ Ali ogledalo koje ću ti dati bit će sjajnije od svih zrcala, opjevanih i neopjevanih, koje pokloniše stare hetere svojoj božanskoj zaštitnici. Jer to ogledalo, to je ogledalo mudrosti. Neka me Izida kazni sljepoćom ako u tom zrcalu ne opaziš što ti još nijedno ne pokaza. Tu ćeš vidjeti dušu svoju, plamen pokretač ovog svijeta. Vidjet ćeš sklad između dobra i zla, plamečak sa vječnog prometejskog žrtvenika, koji će proždrijeti stari Olimp. To ogledalo ćeš biti ti! Kroza nj, kroz sebe,

¹²¹ Pridjev prema starogrčkoj pokrajini Aigiliji (Egilibiji), koja je bila na glasu po dobrim smokvama.

¹²² Kratina (IV. st. pr. Kr.), grčka hetera; uz Frinu, poslužila grčkome kiparu Prakistelu kao model za skulpturu Afrodite Knidske.

¹²³ Afroditu. Knid je antički primorski grad u jugozapadnoj Maloj Aziji, u kojemu se u Afroditi-nom hramu nalazio čuveni Praksitelov kip božice ljubavi.

¹²⁴ Pridjevak grčke božice Afrodite, po otoku Cipru, gdje je rođena.

¹²⁵ Peitho, starogrčka božica nagovaranja i miline, pratiteljica Afrodite (rimska Suada).

¹²⁶ Praksinoa i Gorgo (Gorgona) su likovi iz XV. idile starogrčkog pjesnika Teokrita (3. st. pr. n. e.), dvije žene iz pjesnikove rodne Sirakuze koje su udane i žive u Aleksandriji. Za razliku od većine drugih, ova Teokritova idila opisuje urbani život. Gorgone su također ženska čudovišta iz grčke mitologije sa zmijskom kosom, od kojih je najpoznatija Meduza; svatko tko bi je pogledao bi se okamenio.

¹²⁷ Jedan od dvanaest Heraklovih (Herkulovih) zadataka bilo je čišćenje ogromnih Augijinih staja u jednom danu. Augija je sin boga Helija.

¹²⁸ Dionizije Stariji (oko 430. – 367. pr. Kr.), sirakuški tiranin kod kojega je boravio Platon, no tiranin se na koncu okrenuo protiv filozofa i prodao ga u roblje; ubijen je zbog svoje okrutnosti. Njegov sin i nasljednik je tiranin Dionizije II. Mlađi (397-343. pr. Kr), učenik Platonov, koji ga je želio odgojiti kao idealnog »kralja-filozofa«, no i on je na kraju postao okrutni tiranin. Svrgnut je i smrt je dočekao u Korintu u siromaštvu.

vidjet ćeš prošlost i budućnost, nove akropole i nove bogove. Ono će dati vječno značenje radostima tvoje kratkovječne krvi. Sunce i zvijezde, napućenu Aziju i crnu Afriku, žalosne zemlje skitske i hiperborejske — sve ćeš to gledati u zrcalu moje mudrosti. Kao četiri bijela grleta što vuku bijelu Afroditu kroz mrazni eter preko tračkih mračnih visova, kao riba što nosijaše slatkogrlog Ariona,¹²⁹ tako ću i ja tebe iznijeti u tom ogledalu kroz vrtloge sadašnjosti i podati poznom potomstvu. Uzmi, tankopasa Laido, primi to čarobno zrcalo, jer to sam ja, moja riječ, moja bolja duša.

Kroz mene ćeš odsele, dobra i lijepa Laido, sebe gledati i sebe ljubiti. U tome zrcalu ćeš biti vječno mlada i vječno lijepa, bit ćeš nimfa i boginja, doživjevši više godina od čavke što doživi devet ljudskih starosti, više godina od jelena koji živi četiri put duže od čavke, i bit ćeš starija od gavrana što živi tri jelenska života. Pođi da žrtvujemo u tom pospansom trijemu bogu bogova Erosu, sličnom purpurnim jabukama, što drži u rukama cvijet i ribu, gospodstvo svemira. Spremi kupelj, mirise od mirhe i od krokusa, samotračko vino, crveno kao krv, i ciparsko, žuto kao zlato. Uzmi ovo moje biserje, malen darak, i neka ti sjaji kao smrznute moje suze. Ljubav je najviša i najteža mudrost, i znaj, bijela i dobra Laido, da sam u njoj veći majstor od svih tvojih ljubavnika, od bezuhog i beznosog šakača Hermolika,¹³⁰ posjednika besmrtnih gvozenih tepsija i vrčeva, ili od neumjerenog satrapa Artabaza.¹³¹ O, daj mi da vidim u jutarnjim tvojim očima noćnu vlagu, noćne zvijezde i mjesečinu. Duhni, Zefire, slugo ljubavi, i donesi nam slani miris sa sjajne pučine, a ti, Dionize, mahni palicom u zimzelenu i u vinjagama! Daj, o Laido, primi mene, svoje zrcalo, da ti sjajim u ambrozijskoj noći, sjajniji od purpurne vode i dublji od mora!

— Tako mi bogova, sofisto, u tvojoj besjedi ima samoske veličine i kretskog laganja¹³² — reče Laida i sine pred mudracem kao Afrodita pred Paridom, kraljevskim pastijerom...

(Tišina.)

BOJANIĆ: Spavaš li, Danice? Zaspala je sirotica. To će ju okrijepiti. (Cjeliva je oprezno i pokriva jorganom.)

PAS: Jadno, jadno djevojčel! (Spusti glavu među šape i drijema.)

VELA RUŽA (iz čaše, govori lepiru što doleti u sobu): Dođi, oj dođi, dragi metulju, moj sunčani mezimčel! Ginem za tananom tvojom sjenom, za laganim praškom sa baršunastih tvojih krila...

¹²⁹ Legendarni grčki pjevač i glazbenik; osnivač ditirambnih korova iz kojih je nastala grčka tragedija, živio je u VI. st. pr. Krista. Legenda kazuje: kad se, bogato obdaren, kao pobjednik na pjevačkom natjecanju vraćao iz Italije, mornari ga naumiše ubiti i orobiti. Arion zapjeva i skoči u more, a spasi ga jedan od dupina koji su dohrlili do broda i slušali njegov pjev. Arion uzjaše dupina i sretno stigne natrag u Korint.

¹³⁰ Prvak u pankrationu, starogrčkoj olimpijskoj borilačkoj vještini koja je spoj boksa i hrvanja, i u kojoj je dopušteno udaranje rukama i nogama. Spominju ga historičari Herodot i Pauzanija.

¹³¹ Vjerojatno Artaban; više je povijesnih osoba s tim imenom: brat perzijskog cara Darija I., zatim zapovjednik garde i ubojica perzijskog cara Kserksa I., nekoliko partskih kraljeva iz dinastije Arsakida (3. st. pr. n. e. – 3. st. n. e.).

¹³² Stari Grci su općenito bili pojam za hvastavce i lažljivce, dok su se stanovnici otoka Samosa i Krete još u antici međusobno optuživali zbog tih karakteristika i rugali jedni drugima.

METULJ: Ja volim onu tamo što tako slatko spava, što ju boli glava, što sniva o lepiru, o nijemom šimširu, o dubokom viru u šumskome miru. Ja volim ovu, ovu što spava, što je boli glava. Past ću joj na usta što dušom mirišu i tako bolno dišu, sve tiše i tiše. Nijedna ruža od nje ljepša nije. Koža joj je sjajna ko u rajске zmije. Još malo i taj će cvijet uvenuti. Vjetar će se dići, ružu otkinuti.

SUNČANI ZRAK (dopuzi do zida i cjeliva stare crne hlače): Da si mi zdravo, moj stari, bijedni, otmjeni gospodin Pantalone!

HLAČE: Kada se sjetim na dan prvi put kada te vidjeh, suze se žalosne kap iz oka kida iz mog. Davno već tome je — znaš li! — iz Matića kada me radnje kalfa je donio ovom što zaspao u taj je hip. Drijemaj, o Julije jadni, u starom svom naslanjaču! S čela ti vijenac već makov rujni se Morfejev sja. Umorna duša ti leti gajem Fantasa pustim, dok ti Fobetor priča ko ptica ili ko lav — baš kao Protej na morskome što ga je pijesku hrabri sinak Laertov za gušu spopo ko zmaj. Kad sam se tresao čestit na tvome magisterskom stegnu, zaljubljen sunca u svjetlost — suzo, poteci mi ti! — nisam se nado da Parke tako će odsjeći brzo ljubavi moje i žića crnog i salonskog nit. Stani, o Helije rujni! Ogrij me! Stanider! Kao znojavi kad si Neptunov pocrnio afrički puk. Stani, o sunce, ne teci! Miruj! Ko s Faetona grešnog neka s ljubavi moje izgori taj kukavni grad. Stani i rastjeraj čete moljaca žustrih i gladnih! Utrobu, srce — ah, sve već nače halapljivi zub. Valeas, Sunce! A ako me sutra ne nađeš ovdje, Židov me odnio, znaj! Prekratak bje žića mi san!

STOLICA (ironijski): To su, bane, grdne rane!

DANICA (u snu): Tratinčica... Čuvajte se, ide čibuk...

BOJANIĆ (dremovan): To je čudnovato, ti moji elegijski pantaloni! Nisam ih zaludu derao na klasičnim klupama.

STOLICA: Hvala Bogu da nisam čovjek!

DIVAN: Hvala Bogu da nisam žena! Žene — o tome bih mogao mnogo pripovijedati. Da nema mene, ne bi možda bilo ovog nesrećnika što se sad tako glupo kesi.

JULIJE (kroz zube): Čekaj, stari huncute!

DIVAN: Što berjaknu? Ah, da znate kako mrzim tog čovjeka! Danju i noću mi lomi sa sedamdeset svojih kila prsa i ne sluša kada stenjem i škripim starim prugovima. Živ se raspadam, sav sam iznemogo, svega me raskubao. Već godinama se na meni valja, čitajući ili premećući lude misli, bez brige za ljute moje rane. O, da znate samo kako je tašt i bezazlen!

JULIJE: Sve se urotilo protiv mene! Ostao mi samo jedan prijatelj — a to sam ja — i taj me ostavio. Moj život je kukavni akonto što ga uzimam od smrti. O, Danice, ne povuci me u grob!

DANICA: Otisnite tu zlatnu galiju na zeleno jezero. Tako! A sada, povucite, zvuci dalekih zvona! Tako. Ah, vrućina. Gorim, Julije!

DIVAN: Što boboće to dvoje dvonožaca? Čekaj se samo, tirjanska svojto! Još noćas će popiti, bijedno piskaralo, tvoju toplu, zadimljenu krv moja mržnja. Još noćas!

GOLUB (doletjevši na prozor): To nije lijepo od tebe. Ćuti.

JULIJE: Danice, nesrećnice, u vrzinom smo kolu!

PAS (zareži i lane kroz zube): Ćuti, bre divančino, dok te ne iskasapih ovim mojim zubima. Što se okomiste na nevinoga?

HLAČE: Bravo, Fido!

DIVAN (prezirno): Fuj, vuhveni izmete, bijedna rajo! I poderani benevreci, i to još smije govoriti!

HLAČE: Sram te bilo, stari badavadžijo! Ne rugaj se mojoj nesreći. Rupe na pantalonima često su zanimljivije i tragičnije od vulkanskog ambiza. Rupa bi mogla blamirati najmoćnijeg ministra, ridikilizirati okrunjenu glavu. Moje rupe su oči revolucije!

PAS (zlobno zareži): Na lijepom su mjestu te buntovničke oči!... Ostav'te mi gazdu na miru, velim vam, ako vam nije do rusvaja.

DIVAN (ironijski): O, već vidim: raskubaše me psi kao Euripida!¹³³ Podozrivi doušniče, robe!

GOLUB (sa prozora): Gledajte, molim vas, kako je ono dijete u krevetu blijedo i krhko. Sirotica! Oko nje prši metulj kao oko cvijeta. Da znam, odletio bih preko gore i donio joj travku od melema.

KUTIJA S KAMFOROM: Bolje da umre! Žena je najveća muka čovjekova. Sa nje dođe u svijet grehota. Žena je križ čovjekov. I pustinjaka, kad ju bježi, muči i uvlači mu se pod kožu, u krv, pretvarajući vrelo sunce u led, a hladnu mjesecinu u živo olovo.

HANDŽAR (sa zida): Tako je. (Pauza.) Kad se ženi mutni bane Mutimire, bijaše najnesrećniji čovjek u cijelom orsagu, jer bijaše ljubomoran. Kamo je išla bijela Jelena, išla crni Mutimir, kamo gledaše plaha Jelena, gledaše hrabri Mutimir. Teško onome sa koga gospođa banica ne snimaše koprenastih očiju, jer bi gubio uho, ruku ili nogu. A budalama koji bi smjeli darnuti je pogledom dade ban mjesto njihovih očiju druge, mrtve i tupe, da ih vijekom nose kroz crveni, bolni i slijepi mrak. Radi toga lupaše šuplje, tvrde zidove krvavim, slijepim čelom dvorski grbavac, patuljak i lakrdijaš. Kada gospođa banica slušaše slijepu praporcu na njegovoj ludoj kapi, crvenoj i tužnoj poput tužnih i crvenih mu očiju, zaogrtala bi se tužnom mantijom izvezenom od mraka, od samoće i od kajanja.

Na sam dan Svetog Petra i Pavla ode ban sa banicom na jadransko ostrvo gdje im carigradski neimari podigoše visoke dvore, jer ljubomornik ne mogaše više podnijeti muških očiju. Služe ih obezjezičeni, crni hadumi, a kada baci bura na igalo kraljevića moreplovca iz sedme kraljevine, mutni mu Mutimir uzme mušku snagu i takvog ga posla neretvanskim gusarima, jer samo škopac i sužanj mogaše dirnuti tabanom daleki otok. I ban ne vezaše više noću banice svilenim, jakim uzlovima za svoje sumnjičavo, ljubomorno tijelo. Ostavljaše je često samu, loveći hitar lov na mudre košute i na hitre Saracene. Jedared ga usred čivastog mora spopane mrak i ljubomora, i on se vrati ostrvu, krišom. Drhti i strepi kao kukavica, jer žena zna uzeti srce i najvećem junaku. Bos, samosam, četveronoške šulja se prama visokoj kuli, a mene nosi u suhijem ustima. Od ljubavi postade luppež i razbojnik. Prošulja se kroz zlatne dvornice, a kada dopuze do visoke ložnice od abonosa i od binjiša,¹³⁴ stane zepsti i drhtati jer ču cjelove, šalu, šapat, smijeh. Napne uši kao dobar hrt u silnom čudu i nevjerici, jer gospođa banica ne govori i ne tetoši tako u snu ili predući meku svilu na tanko vreteno. Hrabri ban planu kao oganj živi, slomi rutavu, nepoznatu šiju takmačevu, i moje se gvožđe napije krvi. Kada dovijugaše, poput crnih u bari zmija, šušćavi sluge i podigoše krvave fenjere, pobijeli ban kao bijeli biskup i zanijem kao nijemo goveće. Na baničinim bo njedrima, bijelim kao prosinački snijeg i

¹³³ Postoje dvije verzije o smrti Euripida, starogrčkog tragičara: prema jednoj rastrgali su ga psi, a prema drugoj žene.

¹³⁴ binjiš (tur.) – ogrtač, najčešće od crvene svile (ali to značenje ne odgovara tekstu, pa je moguće da je Matoš zamijenio binjiš sa fildiš ili filjdiš – slonovača, bjelokost).

vlažnim kao đurđic, puši se krv i smrzava se porugljivo cerekanje majmuna, rutavog čeljadeta. Onomad ga poslaše banu na dar, sa tri tovara blaga, mudra gospoda dubrovačka.

LJUDSKA LUBANJA (s ormara): Ta ti valja, junački handžaru! Djevojka je tuđa sreća. Kad se djevojka rodi, kao da kuća izgori.

DIVAN: A ko si ti, jadni, romantični kosture? Mi živimo u realističnom vijeku i ne trebamo tvoga ludog bajaranja.

JEDAN LONAC I PLJUVAČNICA (jednoglasno): Tako je, tako je!

GOLUB: A ko si ti, stari kosture? Glas ti kao u ljudi.

LUBANJA: Vidiš me ko sam, a ako želiš znati što bijah, znaj...

PISAĆI STOL (posprdno): Da nisi ljubavnik kake Leonore?¹³⁵

LUBANJA: Ne. Nisam. Na meni se nekada crvenila, kao pijetlova kresta, crvena kruna Matijaša, puntara i seljačkog kralja. Vidite li što bi od mene!

KRPA TROBOJNICE (iz kuta): Ne Horvati, već horjati! Jadni rode!

STARA LEPEZA (kaćiperački): Oh, vieux farceurs!¹³⁶

PLJUVAČNICA: Čudim se, Matijašu, da nisi na mom mjestu.

STARI MASNI, OPOZICIONALNI LIST: Tako slavi domovina svoje velikane!

GOLUB: Doviđenja, draga, stara moja sobo. Ovaj stari krov mi je najdraži na tom svijetu. Tu sam bio golišav kao žuto kapelansko lice. Odovud prvi put poletih u šareni svijet. (Odleti.)

KOLOMBINA (sa slike na zidu):

Mon ami Pierrot
Prête-moi ta plume
Que j'écrive un mot.
Ma chandelle est morte,
Je n'ai plus de feu,
Ouvre-moi ta porte
Pour l'amour de Dieu.¹³⁷

ĆULA (iz kuta): Što gundā ta Švabica...

¹³⁵ Glavni lik (sopran) iz opere Trubadur Giuseppea Verdija (1813-1901), zaljubljena u trubadura Manrica; u zadnjem činu opere Leonora se otruje, a Manricu odrube glavu.

¹³⁶ Francuski: Stari lakrdijaši!

¹³⁷ »Stara francuska pjesma« (Matoš):

Prijatelju Pero,
Posudi mi pero
Da pišem pisamce.
Ugasla mi svijeća,
Nemam više vatre,
Otvori mi vrata
Za božju ljubav.

PIERROT (saksonska krhka vaza): Ja faz ljupim, Golompino, zlatka tevojko. Tan i noć faz gledam pordzulanskim okom i ne mogu tiđi rugu, da faz sakrlim i boljupim. (Pjeva.)

Im Felde schleich' ich still und wild,
Gespannt mein Feuerrohr,
Da schwebt so licht dein liebes Bild,
Dein süßes Bild mir vor...¹³⁸

JULIJE (melanholijski): Bijedni ljubavniče! Srce ti nježno i vjerno, prem ti lice vječno naduveno kao trumbetašu. Budi dalje tako miran i dobar, pa ću tvoju Kolombinu skinuti sa zida i složiti njena tanka usta sa tvojim, rumenim i otečenim.

STARI NOVAC (iz ormara): Na zrak, na zrak! Spasite me, spasite! Za mene će mati prodati kćerku, za mene će sin prodati otadžbinu, Juda Krista, a brat će kidisati bratu. Oslobodite me! Ja sam kralj svijeta.

PERGAMENAT: Ćuti, ćifto, zelenašu, kamatniče! Bez mene, bez magareće kože nema pravog plemića.

PARČE OBJEŠENJAČKOG UŽETA (iz ladice): Što je novac bez naslova? Što je titula bez zlata? Što je ime i zlato bez sreće? Ja sam spiritus familiaris,¹³⁹ ja sam Lar i Penat, ja sam sreća ove kuće.

JULIJE: Da si duži, objesio bi se...

KOMADIĆ UGLJENA: Ah, kada će doći dan da iščeznemo u eterskoj ljubavi, blijeda i bijela djevice, sjajna voštanice. Ja čeznem i ginem za čistoćom i za bjelinom. O, da nam dadu bozi, pa da zajedno izgorimo u vreloj ljubavi!

VOŠTANICA: Ja izgorjeh već do pojasa, bijedni moj crnče! Ja izgorjeh već do pojasa, bijedni moj Otelo! Ti si moj crni gavran, moja crna noć i ponoć, crna moja ljubavi! U tebi je šećer, u tebi spava dijamant, ti si slast, sjaj i vatra živa.

»ČIK« OD CIGARE: Sve besjedi, a ti ćutiš, žigico, tanka i topla moja nevjesto! Dođi, poljubi me vatrenim cjelovom, pa da odemo u oblake, u zvijezde, u modrom, svečanom dimu naše ljubavi.

MIKROSKOP: Ljubite, ljubite se, djeco moja! Ljubav je sila i duh, ljubav kreće crno kolo smrti.

MASTILO: Ćuti, stari cjepidlako! Što ima svijet od toga te praviš od komarca magarca?

MAČKA (prede u zapećku, sentimentalno): Ah, šta ćete, život je luda pjesma, bez kraja i bez pravog početka, a takt joj udara crveni, pijani, luđi kapelnik — naše srce.

JEDNA SVETICA (iz knjiga na polici): Uf, moja anđeoska strpljivost me već ostavlja! Sami glupi, bezbožni razgovori, dok mi na isposničkom, mučeničkom hrptu već četiri mjeseca leži taj proždrljivi pijandura, taj bezbožni Messire Rabelais.

RABELAIS: O, kamo te, carstvo kobasica, vina, šunke i rezanaca!

¹³⁸ Prva strofa Goetheove pjesme Jägers Abendlied (Lovčeva večernja pjesma):

Poljem se šuljam, divlji i tih,
Sa puškom napetom,
Jasno tad lebdi tvoj dragi lik,
Tvoj slatki lik preda mnom.

¹³⁹ Latinski: obiteljski duh, duh zaštitnik.

GOETHE: Vi ste, mein lieber von Rabelais,¹⁴⁰ neumjereni i pretjerani. Umjerenost, mjera, harmonija — to je ključ života i pjesme, tajna srca i svemira.

NEKOLIKO PJESNIKA: Kaka mjera, filistarsko mrtvopuhalo! Poezija je vino, žena, vješala, krađa, krv, smrt za plotom ili u grimizu.

DEMOKRIT: Svijet je slučaj.

SCHOPENHAUER: Svijet je glupost i pakao, a batine su najprirodnija pedepsa za ljude.

STOIK: Želi samo ono što možeš imati, a ako možeš, ne želi ništa.

SVETAC: Ja želim samo nebo.

SKEPTIK: Ja sam samo smijeha željan.

MELANKOLIK: Smijeh je otrov kao pjena na ustima jadnika koje škaklju hajduci. Čovjek je otrovan. Od ujeda gladnog čovjeka truju se životinje.

CAESAR: Ja želim sve što čovjek može na zemlji imati.

GROF DE MAISTRE: Vjera, autoritet — to je kamen temeljac ovog guravog svijeta.

EPIKUR: Trbuh je alfa i omega.

TANJIR: Hvala ti! Ta ti je u kabao!¹⁴¹

SV. FRANJO: »Da ste hvaljeni, moj Gospodaru, za naše sestre, za Mjesečinu i za Zvijezde... Da ste slavljani, moj Gospode, radi naše braće Vjetra, Uzduha i Oblaka. Neka je dičan moj Gospodin radi naše vrlo korisne sestre Vode, ponizne, dragocjene i čiste. Da je blagosloven Gospod zbog Vatre, naše sestrice! Da ste blagosloveni, Gospode, radi Smrti tjelesne, naše sestre...«

MODERNI INDIVIDUALISTA: Ja sam sve: kralj svijeta i ljudi, mjera stvari.

JEDAN GRK: Ti me, brate, plagiraš.

NEKOLICINA: Samo materija je vječna i živi.

DRUGI: Nije, nije! Vječan je duh.

TREĆI: Stalna na tom svijetu...

HERAKLEJT: Ti me plagiraš.

TREĆI: Stalna na tom svijetu...

NEKOLICINA: Samo sila jest.

MATEMATIČAR: Evidentan je tek račun.

DRUGI: Tek indukcija.

TREĆI: Tek dedukcija.

PJESNIK: Evidentna je samo ljepota. Ljepota je vječna.

JEDAN: Realan je tek razum.

DRUGI: Tek osjećanje.

TREĆI: Tek moralno djelo.

ČETVRTI: Morala nema.

PETI: Realan je tek humanitet.

ŠESTI: Realan sam tek ja.

¹⁴⁰ Njemački: dragi moj plemeniti Rabelais.

¹⁴¹ Ta ti valja!, Dobro si rekao!

MISTIK: Život je sjena smrti.

PANTEIST: Smrt je sjena života.

POZITIVIST: Najglavnija je nauka, progres, civilizacija.

PROLETARAC: Ćuti, plaćena huljo. Sve ću ja to u zrak!

GLUPANI (jednoglasno): Mi smo u velikoj većini. Ja sam demokrat. Gospodo, budimo parlamentarni!

ESTET: Ah, te novine i ta glupa gomila! Carstvo većine, paradiz bezjaka, smrt genija i ljepote, poezija na retke i na funte!

SVETAC: Credo, quia absurdum.¹⁴²

HRVATSKA KNJIGA: Ja sam među vama najveća, jer sam najmanja, najprezrenija, najveća mučenica.

NEKOLICINA: Vi ste inferiorni!

JEDAN NEPOZNATI GENIJE: Što mislite da probušimo zemlju u svrhu najpraktičnijeg putovanja? Po zakonu teže prevalili bi preko tri četvrtine puta bez ikakog troška i tehničkog pomagala...

DRUGI: Lapidēs clamabunt!¹⁴³

DŽIVO GUNDULIĆ: Oj mila, oj draga, oj slatka slobodo!

JEDNE NOVINE: Kaka sloboda? Gospare Dživo, vi niste realan političar.

KOCHBUCH: Što blebećete? Što se hvalite? Što su knjige? Ljudske riječi. A što su riječi? Gluposti, jer ih izmisliše glupani i barbari. Ja sam najbolja knjiga, najkorisnija.

STARA OBRAZINA (s ormara): Čujte što mi pričala moja baka, svilena mletačka krabulja.

SVI: Čujmo, čujmo!

OBRAZINA: Kada djevičanski tiranin Horacije podjarmi neodoljivom snagom isposničke svoje mudrosti i slovom knjiga starostavnih Amoropolis, htjede od njega stvoriti tvrdinju kreposti po nauci grečeskih mudraca i otaca Matere Crkve. Pošto je tijelo izvor svega zla, pošto je naročito žena sodomska kći, Horacije, ne mogavši uništiti podaničkih tjelesa, zapovjedi da svi njegovi podanici, odrasli i nejaki, obuku crne rize navlas sličnog kroja. A pošto je ljudsko lice krabulja sotone, pošto su oči, nos, uši i usta kapije grijeha, zapovjedi čisti tiranin da svak, bio on starac ili muž, šiparica ili šiparac, žena ili dijete, nosi danju i noću crnu krabulju, sa crnom koprenom na očnicama, koja će dati suncu i mjesecu i svijetu škuru, kreposnu boju smrti. I grad ljubavi, pjesme i radosti pretvori se u Grobnik, u Čemerovac, u mjesto žalosti i tuge.

Pjesma, gigoćanje, smijeh i svirka bijaše dopuštena tek jedared u godini, na poklade. Sve u varoši umuknu, obamre. Nad nijemim zatišjem gradskim vijahu se tek žaloviti zvuci zvonova kao crne zastave nad nijemim, tužnim i crnim pogrebom. Mrki stanovnici postadoše sličniji jedan drugome od životinja, kao suza što liči suzi, uzdah uzdah, naricaljka naricaljci, kletva kletvi. U pustoju, jednoličnoj gomili ne poznaš ništa od bogata, kukavice od junaka. Ističu se tek kljasti i bogaljasti. I kao za inat učestaše zločini svake ruke. Duše obuze grešna panama. Puk stao izgibati kao da dođe crna morija, jer pod kreposnim rizama i pod crnom obrazinom stade venuti plodna ljubav. Cijeć toga je večeras, uo-

¹⁴² Vjerujem, jer je besmisleno. Latinska izreka koja se najčešće pripisuje Tertulijanu (160-222), a znači da je vjerovanje u Boga nedostupno ljudskom razumu, te da zato treba slijepo vjerovati.

¹⁴³ Latinski: Kamenje će kričati!, Kamenje će svjedočiti! (Evandjelje po Luki, 19, 40).

či poklada, mudri knez tako tužan i turoban. — Davor tebe, moja kraljevino! Našto mudrost, čistoća, čemu ljudska jednakost i pravednost, kada ljubav i život venu od pokore, izdišu od mudrosti i zijevaju od pravednosti? Uzalud putovah pute zemaljske i paklene poput Brandana,¹⁴⁴ tvoje vjerne sluge! Bože, sioni Demiurže! Zašto upregnu pod lomna i spora kola kamen i plamen, tijelo i dušu, te im ne mogu naći upravljača? Iz tvog grada htjedoh stvoriti grad misli i pokore, vječnu zadužbinu, predgrađe nebesko, Goru Spasitelja, da ti sija na ovome svijetu kao sunce na ovome svijetu. Htjedoh mu dati poniznu svoju dušu, i mjesto sklada čujem hropac zvjerskih pohota, mjesto ljubavi vidim zločin gori od smrti. Aj, i moji dani teku kao sjena što iščezava u večeri, te venem kao trava. Dušo, živote, misli, smrti — razgalite mi nedokučivu svoju tajnu! — I Horacije se zagleda u obzorje krvavo od večernjeg sunca, izranjeno oštrim zubima tornjeva, krovova, kula i bedema.

Bijaše mu krivo što večeras, uoči veselog dana, mnogoljudni njegov grad stoji kao siva, memlava mogila. — Ah, ljudi nikada ne vrše zakona bez prećeranosti! — vajkaše se bolno, dok u crnoj vodi okruženoj bijelim kamenom otvarahu i zatvarahu zlatne i crvene krugove njegovi crni, kraljevski labudovi. Na glatkim, mramornim stepenicama šepire se među hrtovima kraljevski pauni bijeli kao mjesečina, sa grimiznim nogama, i pauni crni i smaragdni kao indijska noć, potamnjujući večernje sunce mrtvim, sjajnim očima na repovima lepezastim i dugačkim poput plašteva začaranih knezova. Zamašiti, tanki i kao bor tihi momci ređaju na gospodskom stolu caklene i zlatne vrčeve sa ledom i grčkim, španskim i burgundskim samotokom, a s ogromnih, sjajnih poslužavnika kipi u sivi, zeleni suton voće kao iz darežljive jeseni. Već planu smola i tamjan u metalnim čeljustima nevidene zvjeradi, već se pjeni rumenika u zlatnijem kondijerima, već se puši lijeni, garavi, teški dim sa znojnih buktinja u hladnim rukama bogova i golih, kamenitih polubogova, sa kojih već padoše stidljive rize i crne maske.

I knez odbaci gospodskim pokretom svoju obrazinu i vrećasto, tmasto odijelo ter sinu u bijeloj svili kao mudri Artus ili čestiti Parsifal.¹⁴⁵ A pokle se popne na nebo žuta Večernjača, osvanuše oko njega svileni, baršunasti, gvozdeni velmože, župani i hrabri zatočnici, a šapati i boje se kreću i šecu kao u cvjetnoj ljesi, punoj zujnih pčela i šušlavog večernjeg daška. Odostrag, iza skladnih dorskih stupova, bljesnu tisuć čiraka na gordim prozorima drevne palače, a na mramor-doksatima već bliješte šarene vatre. Kraj ogromne vaze sa borbom titana i bogova, na ivicu prve teorije stuba, stane dvanaest rudokosih glasnika u grimiznim strukovima i zlatnim gajtanima. Kao jedan podignuše u ravnoj, bakarnoj crti dvanaest ravnih, jednakih truba i javiše zvijezdama, oblacima i stojnom gradu da počinju burne i obijesne poklade.

Zvona se zaljuljaše, a grad zazuji, zabruji, zahuji, zašumi — najprije kao pčelinjak, pa kao nabujala rijeka, pa kao more na ilinjdanskoj oblakolomnoj buri. Sve svira, graji, rogobori. Tek djevičanski pomazanik je u svom bijelom, kao tamjan čistom ruhu, ćutljiv i strog kao britki mač, jer i u toj večernjoj vrevi putovaše na mutnim, mračnim stazama duše. Tražio je ključeve ljudskog ponora, Alfu i Omegu, i gradio Jerusalem, zlatni grad. Zidovi mu od

¹⁴⁴ Sv. Brendan od Clonferta (oko 484. – oko 577.), irski redovnik, poznat kao »moreplovac«, »putnik« i »hrabri«, jedan od legendarnih Dvanaest apostola Irske. Najpoznatiji je po legendarnoj potrazi za »Otokom Blaženih«.

¹⁴⁵ Artus – Artur (oko 500.), legendarni kralj iz germanske srednjovjekovne priče o vitezovima Okruglog stola. Parsifal – srednjovjekovni legendarni junak, jedan od vitezova Okruglog stola kralja Artura.

jaspisa, a podlistao ga temeljima od jaspisa, od safira, od kalcedona, od smaragda, od sardonika, od sardija, od hrizolita, od berila, od topaza, od hrizopraza, od hijacinta i od ametista. Uto se stane primicati kao pramen maglice iz ogromne dvorske gradine, a iz maglice iziđe visoko, strojno djevojče. Penje se preko mjesečinastih, mramornih stubišta, oprezno i polagano — kao pauk što tiho puzi preko pospanih žica, punih jeke.

Svi se jezici zalijepiše o nepce, niodakle ni ćuha, sve se mramorkome snebiva kao sa ptice zloglasnice, jer knez zabrani pod kazan smrti ženskom grešnom stvoru izaći mu pred nevine oči. Kada žena stade uvrh trapeze prama bogobojažljivom knezu, cjelivajući ga u skut i u ruku, ne obamriješe samo svakolika gospoda uzovnici, no i tamni burni grad. I u mrtvu, začuđenu tišinu stane se dizati srebrna djevojačka pjesma kao neoskrvrjen lijer.

Niko ne viknu i ne uzdahnu, pokle svrši tajanstveno, zloguko pjevanje. Sve pilji u knjaza samovoljnika, blijedog i preobraženog, te stade najzad ovako duhovati: — Ovo je, ljubljeni i vjerni moji, ova žena je duša. Doslućujem ju po neporočnom, skrušenom glasu. Dušo, ženo, ljubavi mirotočiva i smirena! Čeznuo sam te kada si na moju molitvu stala silaziti sa maslinovom hvojom niz nebesku zvjezdovitu spiralu kao suza što silazi niz obraz. Sam te Altissimus poslao u taj najviši čas, mudra Sibilo, da mi kao dragi kamen izvučeš iz srca tugu. A sada, smiluj se na me, pa da ti vidim lice, jer si od danas moja čista odabranica i vječna vjerenica. Srkni iz zlatnog putira gutljaj grimizne, slatke radosti, gukni mi kao grle, skini masku i odbaci tu crnu, isposničku odeždu, jer se od ovog rajskog časa neće više moji podanici buliti netopirskim koprenama. — No žena mjesto odgovora stajaše pored baklje, nijema i blijeda kao ugašena svijeća. Čulo se tek kako se mjesec kupa u pjenu od oblaka i kako veče ćarlija, diše i miriše kroz njenu vranu i valovitu kosu. Tiranin posegne, skine joj obrazinu i ustuknu, jer pod njom bijaše druga, crna i baršunasta, navlas slična prvoj. Knez se sneveseli, trže i ovaj pokrov sa lica — i opet maska kao prve dvije. — Ha, zar me nudiš oglušcima, jogunasta vračaro, babilonska kćeri gospodina Sotone! Prokleta si mi, kopile jeđupačko! — plane, zapjeni ustima i zakrvari očima. A kada uzalud zgužva sto obrazina sa nepomične glave te tuđe, nepoznate žene, udari joj oštri pinjal u grudi sve do drška. Pala je kao kamen stanoviti, ne pustivši od srca suze ni uzdaha. Uto šinu iz sjajnog zulumčareva dvora plamen, a preko mramornih stuba uždi i pljusne gradski pobunjeni ološ kao neodoljiva bujica burnog Okeana. Horacije, podmukli starješine i dvoranici, biskupi, žujice i kaluđeri, graščaci, ključari, palatini i komornici, hrabri vojvode, levente i najamnici, čankolizi glumci i pridvorice, sluge, stražari i kuhari, tučni i mramorni kumiri, paunovi, hrtovi, labudovi, zlato, diva i kadiva, teški šestoperci i sablje kovrdini, crne maske i šarene odjeće, dvorska platna, odaje i riznice — sve ogreznu u krvi i u krvavoj vrevi.

— Slobodu, ljubav, strast nam dajte! Da živi krv i burno ljudsko srce! Dodija nam vječni Dušni dan i vječna Pepelnica. Da živu skrletne, vesele i slobodne poklade! — graji narod kao ptičija¹⁴⁶ oko mrtvih sova...

STARA VIOLINA (iz kuta): Milo mi je da ste mi zemljakinja, ako vas dobro razumijem, draga krabuljo. I ja sam Talijanka. Rođena sam otraga dvjesta godina. Iz ruke majstora Guarnerija¹⁴⁷ ne izađe nikada bolji instrumenat. Tijelo mi apstraktno suho, da ni desnica onog pjanog Šćava Marka Kraljevića ne bi iz njega izažela kapljicu. Danas sam prašni bogalj bez vatre i bez crijeva, ali onda ne ležaše zaboravljena moja genijalna, melodiozna utroba. Onda sam imala vrat kao labud koji pjeva posljednji put, vrat kao što je u arap-

¹⁴⁶ Zbirna imenica od ptica, mnoštvo ptica.

¹⁴⁷ Talijanska obitelj glasovitih graditelja violina iz Cremona.

skog hata i u duždeve purpurne galije. I ja putovah kao galija, natovarena nadom, himnama i pjesmama, kroz bure okeanskih duša. Ne marim pričati kako jednog jutra dopanuh u krvave ruke hajdučke. Moj gospodar, virtuoz Villani, vozio se u Beč u hintovu velmože Esterházyja,¹⁴⁸ i ja postanem u šumi otac i majka i vjerna ljuba hajduku Petru, te zbog mene ostavi krišom družinu, carske drumove i vesele postiljone, i postane svirač, Ciganin. Kada sviraše, vidjela se pod razigranim mamuzama živa vatra. Kada ostavljaše selo, skakale bi mome u tihu Tisu i u mutno Dunavo, a momci bi se odvrgli na najgolije stepe i u najgušće šume. I tako se dogodismo u drugoj carevini, ravnoj kao dlan, gdje ne raste vino i gdje husari nose na leđima orlovu kreljut. Pošto smo se bili i prebijali od nemila do nedraga i od kamena do kamena, izvedu nas pred durnovita gospodina starostu, pa se nadasmo ćemeru¹⁴⁹ dukata. Jer, da znate, ja nisam bila mom Ciganinu samo vjerna ljuba i bijela vila, već i čudnovati raskovnik. Izvedoše nas dakle pod vremešnu lipu gdje već sjedaše pizmeni starkelja, obrijan, suh i krezub, u zlatnim praškom posutom perčinu, u svilenim čarapama dokoljenicama i u sjajnom, svilenom ruhu markiza.

U drhtavoj mu desnici visok štap, u žutoj, krhkoj ljevici draguljima posuta burmutica, dar saskog kralja. A uza nj sjedne žena, lijepa i prpošna. Dva snažna, bradata Zaporošca doniješe je u laganoj nosiljci iz koje se vijaše preko ogromnog, modrog ribnjaka i kroz breze, lipe i šuškvavi šaš miris kao iz bokora.

— Sviraj! — rekne kroz naburmućeni, vlažni nos stari velmoža, a moj gazda me pritisnu na prsa i potegnu lučcem. Još nikada mu ne čuh srca luđe kucati! Sviraše, a ptice i grane umuknuše. Sviraše, i suze padahu na četkaste, guste brčine. Petar svira i svira, gledajući sada kneginju, sada nebo. I taman kada se iz vlažnih visina prosuše kroz lišće kreštavi glasovi ždralova, jesenjih putnika, ustane mlada boljarica, kresne okom, požuti i padne metanisati pred ciganske brze noge. Preslastio ju, veselnik! Časak je gledaše, stidan i razdragan, pa je diže, lijepu pusnicu, kao dijete u naramku. Noseći je u mirišljavu nosiljku, cjelivaše je dobrosrećnik u mlada i hladna usta. Starosta baci iskrastu burmuticu, udari ga štapom preko čela, a kada uveče, nadomak zlohudog jezera, rastrgaše hajduka konjski repovi, zapovjedi kruti boljar da se njegova osušena crijeva napnu na mene mjesto starih žica.

I tako sam visjela i čamala u visokoj kuli među ruskim, švedskim, turskim i tatarskim oružjem, dok ne stigne iz mudre Francuske boljarev lijepi sin kojemu me pokloni boljarica, njegova maćeha... I opet jednog jutra izađe starac starosta pod staru lipu. I opet iznižeše dva kršna Kozaka lijepu gospođu u mirisnoj nosiljci. I opet umuknuše od mog glasa ptice, i na tvrde oči iziđoše prve i posljednje suze. Stanislav, boljarev vrli sin, sviraše ljepše od Villanija, ljepše od Petra, i srce mu još luđe lupaše. A kada se začu kroz moje jecanje plač visokih jesenskih putnika, plač ždralova, izvuče lijepa Agneza ispotajice tanku, šiljastu i dugačku, dugačku iglu i zabode ju polako i duboko u zlurado boljarsko lice. Tako se osvetiše ciganska crijeva, tako se svete žice! Tako se osvetila jedna, slaba violina.

ČUTURA (porugljivo): Nas lagali, mi polagujemo.

MUHA: Jaoh, pomagajte! Upomoć! Milost! Platit ćeš mi, krošnjava raboto! Smilujte se! Čekaj, pustahijo, da se barem pomolim Bogu prije smrti. Popa mi dajte! Grešnica sam velika! Da si proklet, zasjedni krvopijo!

¹⁴⁸ Jedna od najbogatijih i najmoćnijih mađarskih plemićkih obitelji. Pokrovitelji umjetnosti, osobito glazbe, npr. skladatelja Haydna.

¹⁴⁹ Muški kožni pojas s pretincima za novce i ostale potreštine.

SVI: Šta je to? Ko to cvili?

PAUK: Ćuti i ne ševrdaj, matora klincuro! Mrka kapa, zla prilika.¹⁵⁰ Ovako će tvoja smrt barem biti korisna. Nisam kriv te sam stvoren da te jedem i pijem. Realista sam. Nisam kao cikada što laže da živi od rose i od svjetla.

(Tišina. Mrači se. Čuju se večernji zvuci Pozdravljenja.)

BOJANIĆ: Od svih melodija najdraža mi tišina, muzika bez glasa i bez jeke. Tišina — nježni pianissimo i tužni unisono. Čujem tek srce brojiti korake koji me vode u vječnu i mirnu tišinu.

Od iskona te ljubim, tišino, samoćo, moja vodo zaboravko. Zato čeznem za najpustijim pustinjama, za oceanskim šumama bez glasa ptičjega, za sjajnim, grimiznim morskim majinama, dubokim kao tiha misao. More, dušo moja sjajna i bezdanska, tiha i velebna! Uspregni dah tvojih valova, zadrži sunce, oblake i vjetar, da se crna moja katarka okameni u sunčanom, zvjezdanom, u neizmjernom miru tvojih ponosnih i ponornih voda. A kada umrem pored kormila moje usnule lađe, pospi mi grudi svojim poznim zvijezdama, nakiti mi glavu srebropjenom mjesečinom i spusti me na zelena, na mračna svoja njedra među biserje, korale i kamenito cvijeće. Već padam na grudi bijele pomorkinje, na kosti hrabrih mornara i gusara. Zbogom, more, zbogom, bure i okeani, zbogom, munje i gromovi! Zbogom, zemljo nadubrena lešinama, natopljena krvlju i suzama, bređa i teška od svih bolova! Zdravo da si, crna, nijema, vlažna tišino najdubljeg mora, najtišeg mora, najsamotnijeg mora!

I za tobom čeznem, snježna tišino i kristalna samoćo ledenih polova i nebolomnih planskih vrhunaca. Nada mnom sunce, poda mnom gromorni, gradonosni, munjama i orlovima parani oblaci, pa sićušni gradovi i nevidljivi narodi. Čovjeku ni traga. Jer ja se od čovjeka, svog brata, zavukoh na ove smrznute, tragične visove. Mrzim bo ljudsku kožu, u koju je uvezana duša kao bijedno, glupo slovo u magareću kožu ili u volujsku. Mrzim ljudske licemjerne uši i ljudska kriva, proždrljiva usta. Mrzim mog brata čovjeka, jer mi ote kuću, ženu, kruh i zemlju, jer mi otrova bistru vodu svojim suzama i moj slobodni zrak smradnim dimom gladnih, ropskih svojih gradova, robovišta i tvornica.

Tišino! Suzo što sjajiš u ledenom oku mrtvoga prosjaka! Mjesečino, noćna paučino što visiš na drveću i piješ krv noćnim, nemoćnim željama! Samoćo, nijema kućo orla, sunca, lude i zlotvora! Tišino, bliznico Samoće, Samoćo, tužna sestro žalosne Tišine! Ja sam te tražio po starim parkovima i po pustim, izumrlim gradovima, po golim stepama i po dubokim šumama, na šumnom moru i na pustim vodama, u prašnim knjigama i u pijanom snu, ali te nigdje, nigdje ne nađoh. Jer cijela zemlja, šume, rijeke, sela i gradovi pate od mog nebrata čovjeka, a kada pobjegoh na najsamotnije vrhunce, kada zalutah u najdublje sjene i u najsjenatije zavjetrine, kada sam pasao oči najsamotnijim ponoćima i najprisojnijim snovima, šibao me vihor, bio me talas, probadao me led, izjedala me vatra. Uzaman vapih kao Job, uzalud roptah kao Prometej, zaludu očajavah kao Juda i proklinjah poput Sotone, uzaman se raspinjah na krst moje misli. Jer ja bijah bura i talas, drvo i plamen. Jer ja sam oluja i skrhana katarka, samum i beduin pod žeravicom od pijeska.

Tiha Samoćo, samotna Tišino! Spasi me od nemira i od gladnog plamena, spasi me od mene. Izbavi me od sentimentalnosti, od bolne osjetljivosti, i ja ću ti u duši sagraditi cr-

¹⁵⁰ Tj. prijeti nešto zlokobno, sluti se neko zlo.

kvu velebniju od gotskih, mramorniju od latinskih. Kao svijeća ću se trošiti pred nasmješljivim tvojim kipom, i tvoji hladni svodovi će se zaljuljati od mojih bahantskih orgulja. Pogledaj me samo, usliši me i nasmiješi se na me, i iznevjerit ću Tišinu, ostavit ću Samoću i samo tebi ću služiti, samo tebi ću se klanjati, vedra, sjajna Gospo, utješljiva Majko. O, utješi me, usliši me, Gospo moja, nježna Ironijo!

LJESKOVAČA (iz kuta): Uf, zaludnog, pustog li mlakonje! Kada sam bila čuvena regimentska batina, carujući i banujući, Hrvati su bili drukčiji. I onda su ludovali, ali drukčije. Bože, kaki ti bijaše njegov ćaća, pokojni obrstar Bojanić! Taj nije znao što je samozivost, a na smrt ga ne sjetiše ni mrtvaci. Kada ga udari kap, bijaše mu na mrtvom licu kao začuđenost da se to njemu moglo dogoditi. Da, ali onda se liječila ta njihova nervoza, neuroza — šta li mu je! — mojom mašću.

OPOZICIJSKE NOVINE (prezirno): Ćuti, stari, kukavni penzionirče. Današnje koljeno ispašta grijeha tvog vremena.

HANDŽAR: O, ćeretalo, mûkom umuknulo! Cio vaš današnji posao je pusto blebetanje, dokono naklapanje. Nije li tako, ćuturo, dušo moja?

ĆUTURA: Ah, da mi je malo vina, pa da zabugarimo onu starinsku o banu zadarskome!

NOVINE: Ćutite, propali alkoholic! Ti vaši junaci, taj vaš klinčov Marko Kraljević je turski rob, sluga i pridvorica. Druga su vremena i drugačijih nam treba junaka. Źuljevi su rane koje nam trebaju!

KANDILO: Ja sam simbol novog vremena.

DIVAN (posprdno): Lucus a non lucendo.¹⁵¹ Alaj ste mi promućurni!

PAPUČA: Gospođe i gospodo, nema ništa gore od popapućenog opanka.

ĆUTURA: I od pokondirene tikve.

PIK-KRALJ: Gospođe i gospodo, budite pristojniji. Vi ogovarate osobe kojih tu nema.

JEDAN LONAC: Molim, ćutite! Vi ste među demokratima. Ćutite dok vas nije probušio anarhista kec.

KRALJ-TREF: Danas je i kraljevati mučno...

TRULA KRUŠKA: Što te nema da mi dođeš, slatka, trula moja jabučice!

TRULA JABUKA: Ne mogu, ne mogu ti doći! Već se miješa slatki miris naših trulih, samrtnih duša...

LJESKOVAČA: Phi, i ovdje šulovrtni dekadenti, truli mozgovi, šuplji kržljavci! Svu će nam kuću okužiti.

JEDAN LONAC: O! o kukavnoj dekadenciji bih vam ja mogao svašta ispričati. Źensko je krivo svemu. Pa da ne budemo mizogini!

DŹIVO BUNIĆ (sa police sa knjigama): »Dinar je gospodar svakojzi ljepoti, žena će za dinar svaku stvar prodati«...

PIK-DAMA (skandalizovana): Molim vas, dragi moj dečko od srca, osvetite našu čast.

¹⁵¹ Latinski: Šuma po tome što ne može biti osvijetljena; stara latinska igra riječi jer pojmovi lucus i lucendo nemaju nikakve veze, a izgleda kao da potječu od istog korijena; izreka se podrugljivo primjenjuje na filologe koji se muče dokazati besmislene etimologije. U prenesenom značenju: glupost, besmislica.

HERC-DEČKO: Pardon, gospođo, ja se ne bijem s ovakim zgebama. (Pjeva:) »Igrali se na polici lonci, lonac šerpu uzo za švalerku, a šerpenja lonca za švalera.« (Govori:) Dopustite, gospođo srca moga, da i dalje snivam na opjevanim vašim grudima.

GLOBUS: Da znate kako mi je milo da se ne moram i ja kretati oko sunca! Ljepše je flertovati sa četkom, sa čistom djevojčicom.

ČETKA ZA ODIJELO (stidljivo): Gospodine, budite diskretni!

TROBOJNICA (iz kuta): Upomoć, handžaru, upomoć, revolveru! I opet me grize, ždere, izjeda!

SVI: Tko, tko, tko?!

TROBOJNICA: Ah, već mi srce nagrizaju podli miševi, ogavni parcovi.

(Mačka skoči iz zapečka kao bijela strijela, a kroz sobu zaječi bolno, očajno mišje cviljenje.)

HANDŽAR: Fala, gospođo Mico, da spasoste čast domovine. Zdravljica se nanosili! Zahvaljujući vam za to veliko djelo, držim da sam glas svih nezavisnih i moralnih elemenata u toj našoj napaćenoj, nesrećnoj sobi.

TROBOJNICA: Prekasno, prekasno se radujete! Osakaćeno, raskomadano je djelo drevnih kraljeva! O, kako to boli — moljci, paraziti, glodavci, noćni parcovi!

MAČKA (skoči na peć, psu): Fido, pobratime, je li po volji parče pečenice? Da mezetišemo!

PAS: Ljubim vam šapice, draga frajlice Miciko. Nemam apetita. Srce mi se steglo... Jadni Julije, bijedni gospodaru!

(Iz grada dopire zvuk večernjih zvona.)

BOJANIĆ: Kad zvone zvona, suton boluje kao duša. Cvijeće uzdiše, ptice kriju glavice pod kriose, a tjelesne se oči sklapaju, dok duša otvara čarobne zjenice kao noćno cvijeće danju što sniva. O jeseni, teško meni.

Zvona zvone, a ja pitam: Što danas tako plaču zvona? Umrije li biskup? Umrije li kralj? — O, ne, dijete. Nije umro kralj. Zvona ne plaču, zvona se smiju, jer danas ode u nebo tvoja mati, ubogo dijete!... O jeseni, teško meni! Zvona zvone, zvone... Angelus, čudni čas! Zvona zvone, monotono zvone, pa opet pjevaju ljepše od pjevača, zvuče zvučnije od muzike. Zvona zvone, i čudim se što moj susjed ne viče: — Već je sto ljeta od Revolucije i još nam dosađuju ta srednjevjekovna klepetala! Ja ne vjerujem ni u šta, ni u Revoluciju, i zašto tako požudno pijem te mjedene, medene zvukove? Ha, sada znam! To je pjesma moje smrti. Ja sam u tom gradu jedini koji živ svake večeri sluša pjesmu svog pogreba. O jeseni, teško meni.

Zvona zvone, zvone i zvone. Kad zvona zvone, nose me daleko, u moj samotni dvor. Moj tihi, samotni dvor je na dalekoj, samotnoj vodi. Ta daleka samotna, tiha voda je mrtvo more koje umrije kad sam se rodio. Moje more nema bure, nema valova, nema sjaja, žubora, riba i galebova. Nije toplo, nije mlako, nije ledeno, jer su mu vode pokojne i stražare kao smrt oko dalekog, samotnog, snuđenog mog dvora. Taj moj dvor je tako dalek, tako pust i tako samotna da na nj padaju, poput mrtvih ptica, mrtvi planeti, dok zvuci svemira umiru na njegovim bezbojnim, ni crnim niti sjajnim zidinama, umiru i izdišu kao ovaj blagi Angelus, padajući mu na ponosne kule sa paučinom mrtvog vremena. U

tom te dalekom, samotnom gradu čekam, lijepa Danice, kosture od metulja, tužna kao ova zvona, slatka kao zvuk starinske viole d'amour.¹⁵²

(Prilazi krevetu i cjeliva viticu njene kose.)

Oj jeseni, teško meni!

(Baci se na divan.)

DIVAN: Jaoh, jaoh! I opet me davi.

BOJANIĆ: Ćuti, glupane!... Umirila se. Mirnije diše. Bože, ne daj da uvene taj cvijetak!

SCHNURRBARTHÄLTER:¹⁵³ Mein Herr, brkovi su vam u užasnom neredu. Sreća te se u pomrčini mnogo ne vidi.

ČEŠALJ: Danas se zaboraviste počešljati?... Ionako vam već pada kosa. Što ne perete glave kolonjskom vodom? Već ćelavite. To je sramota za mladog, nadobudnog čovjeka.

BOJANIĆ: Što je to? Danas je u toj sobi čudna moba. Sve se povampirilo. Da nisam lud...

DIVAN: Nikada i nisi bio pametan.

DANICA: I opet me zgrabio, onaj mali, crni, sa rutavom, smradnom rukom. Ah... Bože... Guši me... Sad... Ah... Jul...

BOJANIĆ (skoči i zapali svjetlo): Danice... o, Bože... (cjeliva). Otvori oči — proći će to, proći...

DANICA (kuša dići se na laktovima. Raširila oči): Pusti me... pusti... bježati. — Onaj mali — zlopogleđa! Na mene se digoše kuće, dubrave, potres, ršum. Jul...

(Pade nauznak, znojna i žuta, a u grudima joj hropac. Duhopiri.)

BOJANIĆ: Umiri se... Ništa... Bože! (Klekne kraj kreveta i čupa kosu.) Marto, Marto, gdje ste... Ah, te sluškinje... Danice, nemoj, nemoj se šaliti. (Otrči napolje, vičući služavku. Bolesnica se bori sa smrću. Pas stao juriti oko sobe, nakostriješene dlake, kao da ga juri nevidljiva neman. Mačka se naježurila, nakostriješila na peći i zuri, zuri na krevet. Promaha ugasnula lampu i udarila vratima. Pas stao na mjesečinu, počeo zavijati i pobjegao pod krevet.)

ŽIGICA: Što je čovjek? Jedan se ubio — hoćete li vjerovati! — zbog žigice. Htio pušiti i nije je našao...

NOVINE: Jedan se onomad ubio samo zato da dođe u novine. I smrt je već poziranje.

MJESEČINA (obasjavši jastuk i glavu): Šta je, Danice? Kako samo prevrće očima! Bolne su joj i žalosne kao rane. Dođi, dušice, na moje mekano krilo, pa da te odnesem u nebo, mamici.

DANICA (pridigne se na laktovima): Julije, gdje si!... Oh!... Julček... (Izdiše u vrućici.)

DIVAN: No sada me neće više gnjaviti. Hvala Bogu!

¹⁵² Viola d'amore, barokni gudači instrument sličan violini, sa 7 ili 6 žica.

¹⁵³ »Brkovez«, traka kojom se noću vežu brci da bi zadržali željeni oblik.

(Pseto ispod kreveta lane bolno, glasno, plašljivo. Kada mjesečina i opet sinu i obasja mrtvo lice, skoči mačka, bijesna i prestravljena, pa zabije nokte u otvorene Daničine mrtve oči.)

BOJANIĆ (dotrčavši u sobu): Što je? Ko ugasi lampu? Čujete li, čuvajte se — meni je već dosta vaših lopovluka! (Udari nožem u divan.) Tako ću ja tebe, stari bečaru! (Opazi nakostrušenu, prestravlenu mačku na Daničinoj glavi.) I ti zar, b...! (Istrgne mačku i Daničine oči. Strahovitim glasom viče:) Kuku mene! U toj sobi šeta udes i sije smrt. Drago mi je. Sudbino, ti si hulja! Čekaj samo! (Polije mačku petrolejem, zapali i baci ju kroz prozor.) A sada tebe, dosadni Julije Bojaniću! (Legne na divan. Sobom odjekne kratak, suh revolverski prasak.)

KOŠULJA: Pfuj! svu me zablatio, zakrvavio, budala!

Vienac, 1903.

Prijatelj

Kosti Hörmannu¹⁵⁴

Imao sam prijatelja, to jest on je imao mene. Zvao se — i sad se zove — Maksim. Ja i nisam drugo no prijatelj.

Maksimov prijatelj.

Zorom, kad najslade spavam, Maksim me redovito budi. — Ustaj, diži se, lena mrcino! — dere se. Ja ga tobože ne čujem, a on meni pun vrč vode na glavu. Spominje Morgenstunde i Gold im Munde,¹⁵⁵ pa zoru što dvije sreće nosi. Uraniti je, veli, zdravo i berićetno. Zato sam ko smušen i imam vječnu hunjavicu.

U kafani mi blebeće kad čitam novine. Govoreći o književnicima, veli mi. U društvu pravi na moj račun dosjetke. Jedared mi tako u šali sasu litru vina za vrat. Maksim bo je vrlo jak. Revolver je i noću uza nj.

Pošto se zaljubih, on u tome vidje busiju za naše prijateljstvo. Ljubav se svršila da mi on posla De amicitia¹⁵⁶ i da se cura zaljubila u njega. Sasvim prirodno, jer ja u tome ne vidim atentat na naše prijateljstvo.

Kod objeda uzima prijatelj zalogaje iz mog tanjira. Kod kakve moje naštampanosti superiorno se smješka, kao da sam njega potpisao. Uhvati li ga ponoć blizu mog stana, on dolazi i čmava u mojoj postelji, hrče do zore, gnječi me uz duvar, a ja se znojim, prevrćem ko meso na ražnju i razmišljam o uzvišenim dužnostima prijateljstva.

U razgovoru mi pipa, štipa stegna i ispituje na mom tijelu metode boksanja i japanskog džiji-džica. Dosele mi nije još slomio ruke. I to je, veli, zdravo i korisno. Svijet krivo tumači te intimnosti i zove me Maksimova žena. — Svet je ciničan — veli Maksim.

Jedne večeri pri vinu me prijateljski ćušnuo. Nije me, hvala Bogu, ubio.

Posljednja dva tjedna danomice se među nama ovo razgovara:

- Sinoć malo te nisam zbog tebe glavom platio.
- Rašta, Maksime, pobogu brate?
- Vele, brat si mi rođeni, da si špica, špiclov, špijun, špijunčina.

¹⁵⁴ Kosta Hörmann (1850-1921), hrvatski kulturni djelatnik, upravni činovnik Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, sabirač narodnih pjesama; pokretač književnog časopisa Nada (1895-1903), kojega je uređivao s Kranjčevićem; osnivač i upravitelj Zemaljskog muzeja u Sarajevu (1888). Kranjčević i Matošev dobrotvor.

¹⁵⁵ Njemačka poslovice »Morgenstunde hat Gold im Munde« (rani sat nosi zlato u ustima), odgovara našoj poslovice: Tko rano rani, dvije sreće grabi.

¹⁵⁶ Ciceronova rasprava O prijateljstvu, nastala 44. g. pr. Kr.

— Kako možeš, Maksime, i sad o tome ozbiljno besjediti?

— O, bedniče, kakav si mi to čovek kad ti ovakva panjkanja ne teraju rumenilo jarosti na volujsko čelo! — kaže moj Maksim, pa me gruva, gruva i gruva prijateljski u rebra.

Napokon ću mu reći:

— Prijatelju! Druže! Pobratime! Brate! Burazeru! Maksime! Uime našeg svetog prijateljstva danas ti zabranjujem da se odsele kompromituješ zalažući se za čeljade smatrano uhodom i tvojom suprugom. Što ti da stradavaš i propadaš zbog mene?

Maksim, uvrijeđen, razbije mi prijateljskom čašom piva glavu.

Sutra, plivajući usred Save, čujem — hu hu — hu — hu — kao iz parobroda. Okrenem i malo te se ne utopim —

Maksim!

Jedva pobjegoh u grad.

Jutros čitam u novinama ovu Izjavu:

U poslednje vreme šire se u našem društvu, najvišem i najnižem, svakojaki glasovi o nekakvom... (moje ime)... čoveku koji je do pred kratko vreme i pisca ovih redaka znao toliko obmanjivati i opsenjivati da mu je naše neprekidno društvo bilo jedinim pancirom od tog jednodušnog nepouzdanja. Danas i mi smatramo tu belosvetsku vucibatinu i švapsku palavordu jednom sramnom, ljagavom individuumom, gotovom i na gore podvige od onih zbog kojih ga evo optužuje pred Bogom i pred svetom vasceli moralni i nepokvareni deo naše patriotske inteligencije...

Ne mogu dalje. Na vratima kucanje.

— Ko je?

— Ja. Maksim. Životinjo! Gospodi, pomiluj!

Hrvatska smotra, 1907.

Ministarsko tijesto

Čiča mu se zvao ćir Kiril Paprikos, Mustafacíos, Papakostopulos — kako li, i vrag bi ga znao koji ga vjetar zanese u Kragujevac gdje bijaše bozadžija, mlekadžija, a docnije zeleanaš, gazda i trgovac, koji bi se itekako potkožio da ne umrije iza poroda sina Mitra. Taj već u gimnaziji posrbi egzotično ime roditeljsko, nazvavši se Mitar Mitričević. U Beogradu, na Velikoj školi,¹⁵⁷ pomiješa se među radikale i socijaliste, imajući prirodan njuh za većinu. Pošto je već u gimnaziji sa mnogo mara i vještine, i nimalo osebujnosti, piskarao u đačkim listićima, postane saradnik tjednika, još čuvenijeg kada mu urednik spletkom raskralja Milana¹⁵⁸ dopane teške robije. Urednika zamjenjivaše u uredništvu mlad spletkar, ministarski sin, bivši poslanički zamjenik i naprednjak, kojemu spretno Cincarče brzo postane vrstom tajnika i prijatelja. Ali zato ne bijaše broja popularnog »Čuda« bez rada ćir-Kirilova hitrog sina, koji se tako ugojio, sjajan i rumen kao sljepačka tikva, da ga drugovi zbog silnih bobuljica na vazda nasmijanom licu nazvaše Mita Krastavac. Pisao je pjesme, prikaze, studije, kritike, referate, svaštice, a potpisivao bi se po beogradskom običaju Spektator, Hamlet, Mesečar, Bob, Ajduk Vujadin, Mefisto, Pierrot, Jean Frollo, Old Gentleman, a bogami i: Stella, Gospođica Nituš,¹⁵⁹ Fru-Fru, Baba Joka...

Pošto iza smrti Milana Obrenovića stari urednik, porušen i ubijen, izađe iz buturnice i dobije lijepu službu, njegov zamjenik postane ministar prosvjete.

— Što želiš? Laj! — pitaše Mitu Krastavca kada mu dođe na čestitanje, povukavši ga za uho (kao Napoleon Veliki gardiste).

— Ja bi... ja bi teo u Paris i...

— Govori, laj, oca ti grečeskog! — derao se milostivo Gospodin Minister, koji često s uspjehom igraše beogradskog, dorćolskog čapkuna.

— Ja sam rad štampati moju dramu i posvetiti je...

— Kome?! — rekne mu G. Minister i sav se zažari.

¹⁵⁷ Najviša obrazovna institucija u Srbiji, osnovao ju je Dositej Obradović 1808. godine; kasnije, 1903. godine, prerasla je u beogradski univerzitet.

¹⁵⁸ Milan II. Obrenović (1854-1901), srpski knez od 1862. god. i kralj 1882-1889. god. kada je abdicirao Zbog unutarnjih i vanjskih političkih neuspjeha (poraz od Bugara 1885.) i skandala oko rastave od kraljice Natalije bio je prisiljen prije abdikacije, u suradnji s liberalima i radikalima, objaviti 1888. novi, liberalniji ustav. Napustio je savezništvo s Rusijom i orijentirao se na Austro-Ugarsku. Nakon abdikacije živio je u Parizu, a u Srbiju se u dogovoru sa sinom Aleksandrom vratio 1897. Nakon sukoba sa sinom, zbog njegove ženidbe s Dragom Mašin, otišao najposlije u Beč 1900. godine, gdje je i umro.

¹⁵⁹ Gospođica Nituš, "lažna svetica"; Mam'zelle Nitouche, popularna opereta francuskoga skladatelja Florimonda Hervéa (1825-1892), jednog od utemeljitelja operete i najplodnijeg operetnog skladatelja.

— Nj. Veličanstvu Kraljici!... Vi ćete me, Gospodin' Pajo, preporučiti...

— Dabome, dabome! — rekne Gospodin Minister slabijim glasom. — Baš si prepreden, oca ti mangupskog!

I socijalista Mita Krastavac dobije predavačko mjesto i dvorski stipendij iza audijencije, na kojoj, kako vele, bijaše vrlo zabavan.

— Dakle vi ste — rekne mu milostivo Nj. Veličanstvo, pošto je ušao kao patka na ledu — vi ste moj...

— Ja vaš, Vaše Veličanstvo...

— Vi moj...

— Ja... ja vaš Krastavac, Vaše Veličanstvo...

— Hm... hm — čini za njim Gospodin Minister Paja i drpa ga za rukav. — Vaš dvorski pesnik se smeo, Vaše Veličanstvo...

Kraljica prinosi ustima svilenu maramu i veli:

— Milo, milo mi je. To je dakle naš dvorski...

— Krastavac, Krastavac! — šapuće kandidat, a Gospodin Paja ga odostrag gura u leđa.

— Da, to je Mitar Mitričević, vaš dvorski pesnik, kako se izvoleste snishodljivo izraziti — veli Gospodin Minister, smijućke i srdito.

— Ah, ti špicnameni, črezvičajno! — veli Nj. Veličanstvo kroz svileni rubac, a poeta laureatus stao jecati, smoliti, sliniti i nagnuo da padne na koljena!

Za kratko vrijeme iza toga prispije u Pariz kao dvorski i državni pitomac. Kako se spremaše za pozorište, dobije preko ministarstva fotelj u svim državnim francuskim kazalištima. Na premijerama sjajila se među reklamskom aristokracijom pariskog duha i njegova lubeničasta glava. Krastavac oboli od tolike sreće. Dobio bolest za koju se i liječnici uplašiše da nije kolera. Ozdravi brzo, jer imađaše pandurski stomak, i ugoji se, užiri se još više nego u Šumadiji gdje mu je znao miris pečena bravčeta natjerati suze u lakome, halapljive oči. Pošto je — kako, ne bez razloga, mišljahu — prosoćio u Beograd jednog svog druga kao socijalistu i kraljevskog klevetnika, te kolega izgubi stipendij i kruh, stadoše ga ignorirati đaci, dolazeći u poznatu kafanu S., i on se usami, pomizantropi, žaleći se na ljudsku podlost, jedući pet put dnevno i želeći u pjesmama mir groba. Iza toga (pisaše bo pjesme popodne) bi odlazio na večeru nekakome raspopu, zabavljajući cio pensio. Mljaska jezikom kod jela kao mlad meded ili krmak; ruke mu ili pod stolom ili u džepovima do — lakta; zijeva kao som; nabada trešnje viljuškom i siječe ih nožem; pravi mrvice od hljeba i gađa u nos gazdaricu, gospođu Pichard, ekspedira u razjapljena usta pakete od simpatičnijeg jela, pa još na šiljku od noža; posiže prstima u soljenku i pljuje pod stol — obično na somotske papuče gore spomenute Madame Pichard; čačka rijetke zube handžarom, jataganom, škljocom, kosturom, ražnjem, britvom — što li mu je! A otkako je u pensionu neka Engleskinja, zakrvario, ukeketio pri crnoj kafi onim pustijem očima, raspištoljio se na stolici ko dahija i pjeva kroz zube, onako iroški, bečarski: »Lepa Paava u Kovilju spava...« Originalan, pa to ti je!

— Šta vi radite? — upita ga jednom usred pritajenog smijanja blijeda Engleskinja, inače rođena na Montmartreu, baveći se pisanjem na mašini i pecanjem orijentalaca po pensio-nima.

— Že... mua... pojet serb...¹⁶⁰

— Célèbre! (slavan!) — veli raspop, a Krastavac šilji tanke, kao slama žute brkove, naduvava se kao gajde, pupči grudi kao kapral i zaigrao ispod stola nogama da se trese soba, a bijednog, nervoznog abbéa zabolio plombirani zub.

— Alaj je zabavan! — smije se družina, a gazdi na čelu smrtni znoj, dok u zadrhtaloj ruci sve igra viljuška...

— Da! gospodin Mitričević ima duha — ne kao čovjek, nego kao pjesnik.

No najbolje je naš dvorski pjesnik provodio uveče. Stanuje u jednoj od najživljih ulica Quartier-Latina¹⁶¹ i čeka na male radnice kada se vraćaju sa posla. Nema večeri da koju ne domami na svoj čardak. Ne znajući još francuski, hitro je Cincarče shvatilo da os oko kojega se vrti sve u tom famoznom Parizu — nije u knjigama. Ženama bijaše simpatičan jer bijaše smiješan, najsmješniji govoreći francuski. Kupujući jedared jaja, reče zapanjenoj piljarici:

— Donnez... moi trois oeufs du coqu, Madame...¹⁶²

Jedne večeri sio tako pred kafanu i razmišljao o pjesmi koju mišljaše štampati u slavu Vidovdana, državnog praznika. Kratke noge u žutim cipelama serbez pružio na stolicu, naduvene, kratke, crvene prste natovario na štap s ogromnim srebrenim držaljem u obliku majmunske glave. Isprsio se da se vidi mesarski, dva prsta debeli pozlaćeni lanac na satu i lujdor-igla u ogrlici, crvenoj — dakako! Ljevicom se igra zlatnim cvikerom koji vazda nosi na otečenom među očima nosu, premda mu oči, buljooke kao u vola ili žabe, nisu nimalo kratkovidne. Poput svih orijentalaca, poput svake prave raje, i njemu je silno imponirala elegancija, aristokracija, pa se nosio neukusno kao većina pariskih Grka, Karavlahi, karabogdanskih i moldavskih boljara i crnogorskih prinčeva. Prvo što je u Parizu opazio bijaše da se tu ljudi najviše stide — stida, i igrao je cinika. Oko njega tandrču kola, tramvaji. Radnici u crnim kačketama i modrim bluzama. Hihot i kokote, smrad konjskog đubreta i ljudskog nečistog znoja pomiješan sa mirisom od parfena, svježih večernih žurnala i cvijeća. Graja, kao da graju kuće i trotoar. Zvijezde — iskre vrcaju s ogromnog pariskog nakovnja. Tek jedna sjaji kao suza — ona iznad gorde titanske kupole mrkog, veličajnog, grobničkog Panthéona.¹⁶³ Krastavac razmišljaše o Panthéonu, o V. Hugou, o Sorboni, o Maurima, o svojoj novoj pjesmi, nemiran od zadovoljstva, jer se još nije navikao na ugodnu misao da je odista u Parizu, u Parizu Revolucije, Eiffelova tornja, hozentregera, Sarah Bernhardt i Coquelina.¹⁶⁴ U Parizu gdje za dukat dobiješ ženu bolje odjevenu i često obrazovaniju od žene okružnih kapetana, pa i ministara! U Parizu gdje su na

¹⁶⁰ Francuski: Je... moi... poète serbe, Ja... ja sam... srpski pjesnik.

¹⁶¹ Latinska četvrt, dio Pariza na lijevoj obali Seine oko Sorbone, poznata studentska i boemska četvrt.

¹⁶² Dajte mi tri kokotova jajeta, gospodo; igra riječi: coq, kokot i cocu, rogonja.

¹⁶³ Neoklasicistička građevina u Latinskoj četvrti u Parizu, dovršena 1792. godine; izvorno izgrađena kao crkva sv. Genevieve, koristi se kao sekularni mauzolej u kojemu su sahranjeni brojni veliki Francuzi (Rousseau, Voltaire, Hugo, Zola i brojni drugi...).

¹⁶⁴ Sarah Bernhardt (1844-1923), glasovita francuska glumica. Benoît Constant Coquelin, nazvan Coquelin stariji (1841-1909), francuski glumac, jedna od najvećih kazališnih zvijezda svog doba, poznat kao prvi Cyrano de Bergerac iz istoimene drame Edmonda Rostanda.

izlozima pomiješane slavne kokote i slavni ljudi, gdje uz kokote pozira Paul Adam¹⁶⁵ naslonjen na ruku, Pierre Loti¹⁶⁶ u egzotičnim kostimima itd. U Parizu gdje je slava katoličko-darvinističkog kritičara Brunetièrea¹⁶⁷ tako dražesno pomiješana sa slavom najboljeg džokeja, glumca i tingl-tangl-pjevača... Krastavac se prene i plati pa potrči za djevojčicom koja ga trže iz meditacija.

— Ostavite me na miru...

— Zašto? Ja đak, ja novaca, ja stranac, ja vas voliti, mua, že pojet serb!

Ona ubrza, a on, hoće biti, neće biti, za njom, za njom! Bijaše čista, sitna, pitoma, u smjernoj, crnoj, ukusnoj haljini, u skromnom slamnom šeširu. U ruci joj baršunasta vrećica i suncobran, na licu umornost i ljepota, u modrim očima predanost, smiješak. — Što nije večeras, neka bude jesenas! — pomisli Krastavac kada mu je umakla u kućerinu u tamnom ćorsokaku ispod Panthéona.

Čekao i pratio ju svako večer, davao joj cvijeća, slatkiša i najzad je nagovorio da dođe na ročište, na Izložbu.¹⁶⁸ Svijet gledaše za njom: tako bijaše lijepa i vesela. Ni sa čim se odjenula kao lepirić; ni o čemu čavrljaše kao vrabac, kao lasta. Pričala mu kako teško živi sa majkom i sitnom braćom, kako radi za dva franka dnevno, kako pješači po dva sata na posao. A Krastavac ispovrtio iz špaga Musseta, pa joj čati strahovitim akcentom, u elegantnom restoranu, u kaosu svih jezika i dimu svih duhana. Tepa joj o ljubavi, o đaćkom lijepom životu, o Srbiji, kamo će ju odvesti iza zajedničkog živovanja i svršenog đakovanja. Nini, nenaviklu piću, zanijele dvije čaše šampanjca i uveče ode sa Krastavcem...

Sutradan, uveče, nije smjela kući, a Mitričević joj uzme kod neke babetine sobu za pola mjeseca, izgovarajući se da zasada nema novaca. Dolazila bi mu svako večer, luda od prve ljubavi. Iza dvije nedjelje joj reče njegova gazdarica da se Monsieur odselio, ne zna kamo. Nini zaplače, padne preko stuba, stane kao smušena juriti gradom tražeći ga, nemajući snage da se vrati u stan, neplaćen već nekoliko dana. Oko ponoći ju povede mlad gospodičić da je ne zatvori policija. Sutra ju odvede odvratani, gnjusani starac, sadičani krovopija. Prekosutra treći. I tako dalje. Kao janje na zaklanje.

Novi državni praznik na domaku, a Mitričević još ne sapjeva pjesme! Na terasi elegantne boulevardске kafane razmišljavaše o dva Miloša, o Topoli, o Lazaru i o Marku, kad al sje-dne pored njega — Nini. Srce mu se od zora ohladilo.

— Ja vas ne poznajem, Gospodo! — rekne strogo!

¹⁶⁵ Paul Adam (1862-1920), francuski romanopisac, autor brojnih naturalističkih i simbolističkih, te povijesnih romana smještenih u razdoblje Napoleona (tetralogija Vrijeme i život 1899-1903.); zbog naturalističkog romana Mekopotnost (Chair molle, 1885) završio je na sudu.

¹⁶⁶ Pierre Loti je pseudonim francuskog pisca Julièna Viauda (1850-1923), mornaričkog časnika koji je pisao romane smještene u egzotične zemlje.

¹⁶⁷ Ferdinand Brunetièr (1849-1906), francuski kritičar i književni povjesničar, glavni predstavnik tzv. dogmatske kritike, protivnik povjerenja u znanost, autor krilatice o »bankrotu znanosti«. Konzervativac sklon kultu klasicizma, negativno ocjenjuje svu književnost i umjetnost od romantizma nadalje, osobito naturalizam i impresionizam. Akademik, urednik časopisa Revue des Deux Mondes.

¹⁶⁸ Vjerojatno Svjetska izložba u Parizu 1900, s koje je i Matoš izvještavao kao novinar.

— Zar tako, bitango turska! (Nini bijaše, poput svih Francuskinja, slaba u geografiji.) Zar tako, gadni stranče! Vidiš li to, magarče Muhamedov!

Izvuče bocu u kojoj se Krastavcu učinio opasni, slijepi vitriol.

— Znaš li da tu bocu nosim već mjesecima za tebe, gadna ubico! Ja sam skrhana, uništena, ja sam bolesna...

— Ne od mene, Gospodo!

— Ne od tebe, turska kravo, nego zbog tebe! Još malo pa ću se živa zakopati kao mrcina. Da sam zdrava, ništa od tebe ne bi tražila, ali ovako da platiš, da me hraniš i liječiš, ubico!

Izađoše. Ona se umirila i uhvatila mu se, plačući, ispod ruke. U pustoj ulici zovne Mitričević stražara, a Nini krikne, dohvati i odčepi bocu, ali joj zadržase ruku. Policajac je ne mogaše skleptati. Bacila se na asfalt. Grebe, grize ruku, noge, pandurske cipele, kamen. Dotrče još dvojica i stanu je lupati šakama, nogama, u rebra, grudi, mršavo lice. Sakupilo se nješto svijeta, a Krastavac blijed i čini se nevješ. Pljucka, namješta cviker i steže ustima kao majmun kad traži uši.

— Ne, neću da idem u Saint-Lazare!¹⁶⁹ Ova hulja, ovaj Turčin me unesrećio, upropastio. Oh, lopove, crapule, maquereau, maquereau!¹⁷⁰

Ruke i lice joj krvavo, izgrebeno. Obuze je pjena i histerijsko jecanje. Ostrmoglaviše ju, pa je tako vuku. Raskošljana kosa svak čas dosegne do blata, do noćnih splaćina.

Na komisarijatu izjavi Mitričević da je pjesnik, stranac, stipendista, kojega evo bolesno, pokvareno čeljade htjede terorizirati, oguliti. Nini se htjede braniti, ali uzaman. Vitriol, bolest! Krastavac, crven kao crven lampion, naduven i rumen kao sita stjenica. Treplje očima, pijucka, moli da stvar ne metnu u novine i da djevojčure ne predadu sudu zbog vitriolizovanja. Namješta cviker, gleda ju ispod oka i ne može da je pozna jer joj lica otečena, nos krvav, usta zapjenušana, grudi razgaljene, a ispod bluze viri blatna košulja u zamusanim čipkama. Nini htjede vikati, govoriti, ali jedva miče usnama jer ju izdade hrapavo grlo. Kada je pjesnik izlazio, jurne kao zolja preda nj i stane pljuvati. I opet — on l'a passée à tabac,¹⁷¹ kako vele Francuzi! I opet šest šaka i šest debelih pandurskih potplata u grudi, u slabine, u glavu! Ona pokaže bijelo u očima, padne u histerijski grč, dugačak i strašan kao padavica. Onda — suze, teške, očajne, nemoćne, pokajničke suze.

Krastavac opazi tek na ulici da mu je lice vlažno. Otare pljuvačku ispod očiju, misleći, kao pravi pjesnik, da su suze koje je maločas, ne znajući, prosuo...

— Gadovi, gadovi, te Pariskinje! — rekne nekoliko puta glasno, a došavši kući, stao se tješiti, pišući u Srbiju:

— — — Badava, bre, brate, nismo ti mi Srbi za taj pogani svet. Taj Pariz pametan, nije vajde, ali pogan, pogan ko stoka. Koja fajda da Francuz i Gospodu Bogu kaže Vi? Svaka nova knjiga je tu nov skandal. Ej, bre, brate moj, na nama, na Slavenima će ostati carstvo sveta! Pogan, pogan siromašni svet ovde u Parizu! Šta ćeš,

¹⁶⁹ Ulica u sjeverozapadnom dijelu Pariza, u kojoj je isprva leprozorij, mjesto izolacije gubavaca, a od Francuske revolucije do 1935. zatvor i bolnica za žene.

¹⁷⁰ Gade, svodniče, svodniče!

¹⁷¹ passer à tabac (franc.) – izraz koji se u žargonu koristio kada nekoga dobro izmlati policija; doslovno: »dati duhan«, jer je nagrada policajcima bio duhan; francuska riječ tabasser znači izmlatiti.

glad nije šala. Čuo sam da je jedan bojem živeo od mleka svojih švalerki, raznih kuvarica i dojilja. Da živeš ovdeka, ti bi i to verovao, jer ja u Parizu »ne verujem ništa i verujem sve«, kako veli pesnik. A žene? Sama drolja, stoka bez repa! Mene htede večeras jedna vitriolom. Fala Bogu i mom krsnom imenu te ne oćoravih, jer malo te me ne kurtalisa oćinjeg vida jedna kokota. Izvuku flašu, pa pup med oći, a ti, bre, brate, ćorav, ne vidiš sunca ni meseca, iako ni luk jeo nit lukom mirisao! Da skoćiš sam sebi u usta — — —

Prosvjeta, 1906.

Vrabac

Ima više naših zemljaka svijetom rastresenih nego što bi se mislilo. Kako su ovi iskorjenjenci obično najenergičniji naši ljudi, njihov život je pokadšto zanimljiv kao najzabavnija i najpoučnija knjiga.

Kad upoznah Isaka Sterna, moglo mu biti i trideset i šezdeset godina. Imao je nešto nepromjenljivo, mumijsko, pergamentsko, muzejsko. Rodom Karlovčanin, govoraše uvijek franceski. Dao se naturalizovati i promijenio je ime u Jacques Étoile. Življaše crtajući za profesore, izdavajući medicinske preparate i preprodavajući knjige. Pun znanja kao leksikon. Svake bi godine najmanje po četiri mjeseca proboravio na strani, obično u Londonu. Odanle je jedared doveo prekrasnu, zlatokosu ženu. Držao ju kao malo vode na dlanu, zatvarao ju kao bulu, dok mu, kako mišljismo, ne pobježe. Iščekznu za njom, držasmo zauvijek, kad al ga iza godine dana i opet ugledam na starom mjestu u Louvreu gdje kopira medalje. Bijaše isti istacki kao lane. Ista gusta, više crna nego sijeda kosa; ista kovrčava, nečista, mršava i pogrušana brada; ista koža žuta kao pergamenat; isti zelenkasti cilindar i zlatni cvikar; isti nečujni kao u mačke koraci i štedljivi pokreti; isti salonski kaput i žute, američke cipele s debelim potplatima. Mršav kao prošle godine i nema mu, zajedno s odijelom, više od šezdeset kilograma. Tek stare, izdrobljene i žute zube zamijenio novima, bijelima i velikima.

— Što mi ono rekoste za izdanje Lionardove¹⁷² rasprave o lećenju ptica? Gdje je to izašlo? Odgovorim mu, krsteći se od čuda, jer se sjetih da je tačno nastavio naš posljednji razgovor tamo prije trinaest mjeseci. Taj dan me prvi put poveo svojoj kući. Tabani mi gorahu od izvjedljivosti. Putem kupi doktor — tako sam ga zvao — konjskog mesa, i u kafani opazim da se crna, svježja slova večernjih novina zalijepiše za konjetinu. Izvadim nož i...

— Ostavite to! — vikne mi doktor rugalačkom svojom mimikom. — Ostavite to, da mi večera bude masnija...

Putem u njegov stan sam se nadao da ću tamo naći stare umjetnine i knjiga, ropotarnicu ili starinarnicu, prizor kao na nekim holandeskim slikama. Popnemo se pod visok krov starinske kuće u plemićkom dvorištu aristokratskog Saint-Germaina,¹⁷³ ali u one tri sobe ne nađem baš ništa osim stola, stolica i ogromne, surove škrinje za otpremanje glasovira — čega li — a na dnu joj perina i ogroman ćurak ličkih ili slavonskih čobana. Tek zidovi puni puncati šešira. Kape, šubare, cilindri, polucilindri, novi, stari, olinjali, izlizani, razderani, pljesnivi, muški i ženski, moderni i staromodni!

¹⁷² Leonardo da Vinci.

¹⁷³ Saint-Germain-des-Prés, predio Pariza na lijevoj obali Seine, u 17. i 18. stoljeću aristokratska četvrt s brojnim palačama, a od kraja 18. stoljeća s brojnim kavanama (npr. Café Procope, Café de Flore) u kojoj se okupljaju umjetnici, djeluju brojni izdavači, obrazovne ustanove (École des Beaux-Arts).

— Što vam je to, doktore?

— To su šuširi svih beskućnika što ih nađoh na ulici bez konaka. Svakome sam kupio novi, a sebi zadržah stari: za uspomenu. Nažalost, mnogi dođoše ovamo bez šešira.

Dva pacova izađoše sasvim drugarski preda me, i kad zamahnuh nogom jer mi pred nosom zaigraše, vikne doktor, pošavši da ispeče večeru:

— Ostav'te ih u miru. Oni su tu kod svoje kuće. — Spopala me nesvjestica, i kad uđe sa večerom na komadiću lima, ispričam se da patim od glavobolje i odem.

One godine javila se zima već u studenom. Došla je iznenada, i siromašni, bijednički Pariz stao kašljati, zepsti, padati na trotoar, u bolnice, u grobove. Doktor iščeznu, i nisam se malo začudio kad uđe jedne večeri u gostionu Kod Prokopa¹⁷⁴ s odrpanim klipanom, sumnjivim na prvi pogled. Sjednu pored mene, a Stern-Étoile veli u zagonetnom svom smijehu:

— Vi ste me, mladi čovječe, uhvatili usred ulice i priznali da niste ništa okusili već dva dana i da ste bez krova. Jedite dakle svojski i služite se po volji. Iza večere ću vam kupiti novu kapu, a vi da mi date ovu vašu, znate — za moju zbirku. Slabost, šta ćete. I vi, bez sumnje, imate slabosti.

Doktorov adrapovac zine da odgovori, i ja osjetim vonj kao iz bureta od ruma i absinthea. Počeše s čorbom, i bilo mi čudo, jer doktor zalagaše kao čovjek ne osjetivši mjesecima ovakih đakonija, dok se njegov pitomac skanjivao, usiljavao.

— Jedi, služi se, Gastone! Ti mora da si grdno gladan, gladniji od mene, jer već dva dana nisi kusnuo. Jedi, jedi, moj sinko! Ti moraš jesti ono što ja večeram, čuješ li!

Kod mesa bijaše doktor još uvijek gladan kao sljepačka torba, a gost mu popi već bocu vode, gušeći se i silom gutajući ukusni biftek.

— Ja ne mogu, Monsieur, ne mogu više...

— Kako to, Monsieur? Ta vi ne zagriznuste dva dana, velite? Hoćeš li gutati, gulanferu!

— šapne Stern-Étoile i pokaže mu iz džepa držak novog revolvera. — Jedi, trpaj, vucibantino!

Onaj proguta još zalogaj-dva, zabijele mu se oči, i on se zaljulja na stolici. Doktor ga uzme ispod pazuha, povede na vrata i baci na ulicu, udarivši ga šakom u zvijezdu¹⁷⁵ po svim pravilima engleskog boksanja. Gosti, gledajući razvijenog, gojaznog voyoua i patuljastog cilindraša, zanijemiše, zapanjiše se i najzad se grohotom nasmijaše. Stern-Étoile nastavi mirno večerati i reče mi, turivši onu kapu u džep:

— To je posljednja kapa ovake vrsti, i čuvat ću je dugo, da me sačuva od filantropskih gluposti.

One noći bijaše vedro i hladno da se voda smrzavala po sobama. Jutrom kucnulo na moja vrata, i vrlo se iznenadih kad vidjeh doktora, jer ga nikad ne bijaše kod mene. U licu se sav promijenio. One tri tvrde, ciničke crte oko usta, spuštajući se iz kutova od nosa i od očiju, utopiše se u dobroćudnom smiješku. Nosnice sve trepte od radosti na zavijenom, tankom nosu.

— Što je, doktore? Da nije glavni zgoditak, da ne nađoste novo crnilo za štampanje što ga već godinama tražite?

¹⁷⁴ Café Procope, kavana u ulici Rue de l'Ancienne Comédie, jedna od najstarijih i najpoznatijih pariških kavana, osnovana 1686. godine, čuveno okupljalište književnika i umjetnika.

¹⁷⁵ Pleksus.

— Ne, ne! Vrabac, vrabac! Sinoć stignem kući, legnem, a kad ono kuc-kuc na prozoru. Otvorim, i ravno na topla prsa mi padne ozebli vrabac, vrabac, ovaj vrabac! Jadniče, bijedniče, golotinjo, lutaoče! Gdje si, huncute moj mali!

I drhtavom rukom izvadi iz njedara mjehur, duvankesu, a iz nje uplašenu pticu.

— Bože! — nastavi na najveće mi čudo hrvatskim jezikom — Bože moj, alaj mu lupa srce! Jadniče, lutaoče, proletarče moj mali! Ne boj mi se, ne boj se, dragi passereau, mali moj paseriću!¹⁷⁶ Pipnite ga samo, Grgure! Ovako, nježno i polako. Vidite li: sav se pretvorio u jedno veliko srce, i to srce bije i kuca, kuca i lupa kao naše! Dobro si se namjerio na mene, smrznuti, mali moj brbljavče! Ne štupaj me, bit ću ti bolji od oca i od majke, i od svih prijatelja bijednih ptičica. Ovakvi stari bojemi toplije vole vas, krilate causeure, nego svi filantropski gavani. Hajde, hajde u kesu. Ta-ako: Tu će ti biti voljko i toplo.

Od te se noći doktor sav promijenio. Odjenuo se u novo odijelo, ošišao dugačku do ramena kosu. Ne izbiva iz kuće, i više ga ne sastajem po noćnim ćorsokacima i po kukavnim, fukarskim ćumezima. Čovjek se okučio i kupio s krletkom za vrapca lijepo pokućstvo. Kad ga obidoh, nađoh prekrasne bakroreze, originalne nacрте, izvrsne kopije starih slika, orijentalne ćilime i stolice u najčišćem stilu régence.¹⁷⁷ Pacovima i onoj ogromnoj škrinji ni traga ni glasa, a oko tople peći i niskog, širokog gvozdеноg kreveta prši i živžika vrapčić, novi, pitomi ukućanin.

U isto vrijeme doseli se na isti sprat Talijan Dolcino, slikar, pjevač, veseljак i ćalov. S njim se doktor tako sprijatelji da mu prije uobičajenog putovanja u Englesku ne povjeri samo svoj stan nego i vrapca.

Nekoliko mjeseca iza toga, na same Duhove, dobijem pismo da se doktor vratio i da treba doći ka Dolcinu večeras na sastanak. Odem i u roju mladih slikara, pisaca, novinara, crtača i njihovih ljubavnica nađem Sterna-Étoilea, obrijanog, u otmjenom soirée-odijelu. Sav se pomladio i modernizovao. Jedva ga upoznah. Dobio je priličnu svotu za svoj štamparski patenat. Pjevalo se, šalilo, sviralo na glasoviru i na gitari, dok Nini la Saucisse¹⁷⁸ (tako smo zvali Dolcinovu ljubovcu) ne iznese na stol tako divan rižoto da mom dragom zemljaku, takozvanom Robičeku, Ivanu Krstitelju,¹⁷⁹ glasoviraču, udariše od milja suze u oči. Iza večere se tako raspištoljismo da nam je ozbiljni Stern-Étoile otpjevao uz pratnju spomenutog već Robičeka nekoliko pjesama. Kod crne kafe sjetio se doktor svog dragog vrapca, otišao prijeko u svoj stan i vratio se tako blijed i drhtav da svi umuknismo.

— Gdje je vrabac, moj vrabac, moj dragi, mali vrabac? — reče, šapnu, zausti staklenim očima.

— Ja ne znam, ne znam — izgovara se Dolcino i smije se vrlo glupo.

— Vaš vrabac? — dotrči iz kuhinje sva zažarena Nini la Saucisse. — Vaš vrabac? Hehehe! Mi smo ga pojeli s pirinčem i golubovima.

¹⁷⁶ passereau (franc.) – vrabac; paserić – vrapčić

¹⁷⁷ Stil u francuskoj umjetnosti u doba regenta Filipa od Orléansa (1715–1723), prijelazna faza između baroknoga stila Luja XIV. i dekorativnoga rokoko stila Luja XV.

¹⁷⁸; La saucisse znači kobasica.

¹⁷⁹ Robiček je nadimak Ivana Tkalčića. Braća Ivan (Ivo) Tkalčić (1875–1938), pijanist, Juro Tkalčić (1877–1957), ćelist, skladatelj i profesor glazbe, i Vladimir Tkalčić (1882–1971), muzeolog i kulturni povjesničar, te sestra Dragica Tkalčić, Matoševi su susjedi i prijatelji iz djetinjstva. U Dragicu je bio zaljubljen od rane mladosti, a s Ivom i Jurom prijateljevao je i u Parizu.

— Ne, vi se šalite, draga Saucisse! — rekne doktor promuklo i stane velikim svilenim rupcem trti znoj, hladni, samrtni znoj što mu se stao kupiti nad gustim, nervoznim, razigranim obrvama.

— Tantalska večera! — rekne netko, a Dolcino iznese iz pokrajne sobe škvorca i pruži ga dobroćudno Sternu.

— Evo ti, dragi susjede, druge ptice. Ova bitanga umije brbljati. Evo ti ga mjesto vrapca. Cijele zime smo se mučili i učili ga da štogod nauči. Kaži: Dobar dan, doktore!

— A vrabac, vrabac, moj dragi, mali vrabac? — pentaše doktor.

— Nini ga je zaklala.

— I...

— I pojedosmo ga.

— Večeras?

— Večeras.

— Sada kad sam i ja s vama blagovao?

— Tako je, moj doktore. Šta vam je? O, da sam to znao...

— Da mi dadoste večerati ljudsko meso, da mi ispekoste mog rođenog brata, manje bi me ucvijelili — veli doktor da ga jedva čujemo, i klone na divan, zatvori oči i spusti mršave ruke. Teško mu se smučilo. Zinuo, uzdiše bolan! Niz mršavo, blijedo, obrijano lice teku teške, krupne suze.

Dodijalo mi i odem neopazice.

Drugovi mi rekoše da je doktor u bolnici i da povraća sve što mu dođe u želudac. Ne vidjeh ga nikad više.

Narodne novine, 1902.

Osveta ogledala

Dr. I. Kršnjaviju

Bio vam je tako jedan čovjek. Kako se zvao, ne znam, i njemu samome ne bijaše do toga mnogo stalo, jer kao mnogi skromni demokrati htjede da mu ime — kao Franklinovo — počne od njega. Velike taštine nisu taštine. On je htio živjeti i umrijeti za čovječanstvo. Njegov narod postojao je za nj tek kao predmet preziranja. On privijaše na velikodušnost svojih inače uskih prsiju simpatične hotentotske žvane, privlačive turske gubice, žuti zanos mongolskih kosookih tikava i naturalističku primitivnost slinavih australijskih gubica. Kao veliki Diderot¹⁸⁰ čezne za nedalekim časom kada će posljednji vladar visjeti na crijevima posljednjeg svećenika. Tolstoja prezire, jer ga odviše ždere ovo poziranje pred novinarskim reporterima i fotografskim aparatima, ali koliko ga odbija taj apostolski snobizam, toliko ga zanose mnoge tačke jasnopoljanskog¹⁸¹ evanđelja. Socijalistički vođe su mu odviše nacionaliste, odviše brbljavi i bogati, a anarhiste nisu dosta odvažni i dosta krupulozni.

— Dolje s kompromisom! Kompromis je jedini zločin koji može počiniti Revolucionar i Revolucija! — veli svakom prilikom, izgovarajući ona dva posljednja velika R-a. Htio je posvemašnju ljudsku jednakost i iskreno je mrzio i prezirao sve koji njemu ne bijahu što sličniji. Zato i obožavaše, kao Crkva, sve što se odlikuje velikim siromaštvom prirodnih i socijalnih darova. Milijunare preziraše iz dna čestice duše, a milijunare duha i srca još više. Pravio im je milijun neprilika, govoreći e je protiv njih sve, baš sve dopušteno. Ljepotu, umjetnine smatraše tek utoliko opravdanima ukoliko služe napretku, to jest izjednačivanju svih ljudi. A pošto je vrlo malo umjetnika ovakvih načela, on je srdačno mrzio gotovo sve pjesnike i umjetnike, žigošući ih većinom kao ljude pokvarene i crkle za novcem. Naročito mnogo navaljivaše na književnika koji se usudio posumnjati u tačnost njegovih ideja i snagu njegovog mozga. Jedared mu se čak javno zapleo među noge, dobivši nekoliko vrućih udaraca, jer ga začuđeni literat držaše u prvi mah bijesnim psetom. Taj nesebični napadaj proslavio ga je u puku i pribavio mu mnogo učenika, naročito u idealnoj visokoškolskoj omladini.

Taj demokrat, propovjednik sveopćeg bratinstva i usrećitelj je dakle neobično jako mrzio. Od prokletih predmeta pak najviše ga je jedila laž ogledala. Još jače od nemoralnosti knjiga i umjetnina. Teško, vrlo teško mi je reći koliko je tu gizdavu stvar mrzio. Skoro kao božanstvo, u koje, uostalom, nije vjerovao. Jer zrcalo je hladno i mlako kao skeptik.

¹⁸⁰ Denis Diderot (1713-1784), francuski filozof i književnik prosvjetiteljstva, materijalist; pokretač i urednik Enciklopedije.

¹⁸¹ Jasna Poljana je mjesto u Tulskoj oblasti u Rusiji u kojemu je Tolstoj rođen i proživio veći dio svog života.

Jer previše laska srećnicima. Jer nije dosta utopijsko i idealno. Jer je sasvim nekorisno kao kristal dokonog soneta. Jer je sjajno i ugađeno kao laž diplomatskog egoizma. Jer ima opasnost vode bez dna. Napokon, jer je privlačivo kao magnet grijeha. Mami samotnu ljepoticu da se nad ovom glatkošću mazi kao mjesečina i oblak nad sjajnom majinom. Izvlači je iz moralnog ruha, te na zaključanoj svjetlosti planduje gola golcata na sagovima, baršunu i krznima, proteže ruke i noge kao leopard, isprsuje se kao sfiga, sjâ kao paunov rep u sunčanom umiranju, sanja o plamenu egbatanskih orgija i o tučnim šijama donžuanskih herkula, da najzad prokune svijet i život nad divnom tragikom svoje gole, same, nemoćne i prolazne ljepote. I svjetlo se u putenoj odaji gasi i gasi, a ljepotica, bolesna već od zaljubljenosti i ubavosti vlastite golotinje, ne opaža da je okvir ogledala zlatna aždajska zmija, šapćući joj kroz duboku magiju stakla orgijske, neodoljive priče, te zavodnički mirišu kao jabuke prvog paradiza.

I prijatelj globuskog čovječanstva propovijedaše potpunu jednakost spolova i žensku ravnopravnost, diveći se ženama muških nazora i običaja, padajući kao Raskolnikov i Gorkij¹⁸² na koljena pred osramoćenim nesrećnicama. Samo žena, oslobođena, emancipovana mesom ili mozgom, nalazila bi put u krepost njegovog srca. Zato bi naš propovjednik slobodne ljubavi ulazio u prodavališta ženske puti kao zaostala buržoazija u apsurdnost svojih licemjernih hramova i izlazio bi otuda kao iz nepotrebnih tragičnih kazališta, žaleći, vrlo žaleći, što nijedna Magdalena još ne pristade da joj on bude spasiteljem kao onaj u Tolstojevom Uskrsnuću...

Naš čovjekoljubac izbjegavaše dakle ogledala kao žive vragove, i jedared kada se kao terorista ušuljao u bogat, mramoran dvor, nakrcan grijehom lijepih predmeta kao carska priložnica bludnošću bolesnog smaragda i krvavog rubina, opazi u sjenama trijema, u blijedoj mekoći goblena, odurnog i groznog neznanika koji na nj podiže smrtonosno oružje.

Crn, tup prasak kroz kosti i kroz mozag, i usrećitelj čovječanstva leži raspuklog srca pod iverjem vlastitog zrcala.

— I opet jedan Herostrat! — reče zlovoljno gospodar mramornog doma. — Da samo znam što mu je skrivilo moje patricijsko, moje lagunsko staklo!

Novosti, 1907.

¹⁸² Rodion Romanovič Raskolnikov je glavni lik romana Zločin i kazna F. M. Dostojevskog. Maksim Gorki (1868-1936), ruski književnik, pristaša socijaldemokracije i marksizma, kasnije boljševik; osnivač tzv. socijalističkog realizma. Pisao o ljudima s društvenog dna; najpoznatija su mu djela drama Na dnu (1902), roman Mati (1907.) i autobiografska trilogija Djetinjstvo (1913-14), Među ljudima (1915-16.) i Moja sveučilišta (1922).

Ubio!

Mladi kipar Lacković dođe preko Božića iz Münchena u Pariz. Već se odavna oduševljavaše za crtanje i za bakrorez pa proučavaše naročito Callota, Daumiera, Ropsa¹⁸³ i moderne, kopirajući u Louvreu i vježbajući svoju plastičnu memoriju prizorima iz života. Bojeći se literature i estetičkih suhoparnih refleksija kao žive vatre, prolazio je kroz život kao objektivan gledalac, i kako je zanimljive vidike i osobe učio — kako govoraše — napamet, da bi ih docnije što vjernije mogao baciti na papir, življavaše kao u snu. Nekako prije odlaska ponestalo mu novaca, pa je iz štedljivosti morao dan preležati u krevetu, a noću biosamljen tamarao po boulevardskoj ljudskoj košnici, po samotnim, srednjovjekovnim ulicama ili bi zašao u kafanu punu posebnih ženskinja koje je proučavao i crtao odmah ili kod kuće, iz sjećanja, podražavajući bolnim studijama Toulouse-Lautreca. Tako mu se život neopazice pretvorio u pravi pravcati san kroz koji se pružaše u neizmjernost ulica izranjena elektrikom, gdje umirahu stare, mrke kućerine u drevnim, preživjelim fasadama, pod olovnim teretom ponoći, prekidane zagušenim hropcem orobljenog malograđanina — gdje grehota, glad i požuda šetaše kao gladna vučica u obliku propale, nabijeljene i sušičave nimfe u toaletama Francisa i krznu Grünwalda oko glupog, bogatog, snobskog čalova ili međunarodnog pustolova.

Jedared se Lacković vraćaše iza ponoći kući ozebao i zlovoljan. Ljutilo ga što nije mogao tačno zapamtiti neke detalje izvanrednog starog propalice, prodavača novina, sa glavom kao parodija Tintoretovog¹⁸⁴ autoportreta. Putem si dozivaše pred oči njegove tragične cipele, njegov izvanredni cilindar s dlakom kao u crklog fijakerskog konja, ono kukavno hodanje i kretanje na kratkim, brzim, pacovskim nogama, one lijene, lopovske, vlažne i odvratne ručice, pa njegovo bradato, sijedo i kaljavo lice, gdje u alkoholskoj magli plovi sedam smrtnih grijeha. Noć bijaše hladna kao kamenita grobnica. Svaka zima ima posebnu vrstu hladnoće, a pariska, naročito suha, ima tanku maglu, oštru i providnu kao staklo, pa sjajno, metalno nebo bez zvijezda s agonijom gradskih ozebljih i zalutalih svjetala, klupe s očajnim beskućnicama, dok iz zida i iz pločnika bije hladna propast kao sa smrzn-

¹⁸³ Jacques Callot (1592-1635), francuski grafičar, obrađivao teme iz pučkog života, tipizirane likove iz komedije dell'arte te mitološke, religiozne, povijesne i fantastične teme. Zahvaljujući njemu, grafika postaje samostalnom vrstom likovne umjetnosti. Poznat je po ciklusu grafika koje prikazuju strahote Tridesetogodišnjeg rata. Honoré Daumier (1808-1879), slavni francuski grafičar, karikaturist, litograf, slikar i kipar iznimno obimnog opusa, suradnik brojnih pariških satiričkih časopisa, nepoštedni društveni i politički kritičar. Félicien Rops (1833-1898), belgijski simbolistički grafičar i slikar; živio u Parizu, radio serije grafičkih mapa s erotskim i morbidnim prizorima iz pariškog polusvijeta. Ilustrirao je brojne knjige francuskih pjesnika (Baudelaire, Mallarmé i drugi).

¹⁸⁴ Tintoretto (pravim imenom Jacopo Robusto, 1518-1594), najveći venecijski maniristički slikar, Tizianov učenik. Najpoznatije slike: Suzana u kupelji, Posljednja večera, Svadba u Kani, Autoportret.

nute lješine. Lacković stigne na pusti i goli boulevard Saint-Germain.¹⁸⁵ Tek dvije-tri žene-tine ga drsko nagovore. Taman prijeđe preko puta, a na kućnom pragu opazi čeljade i stane, zadivljen i poražen, ne vjerujući očima! Kao da se ova bijedna, smrznuta noć pretvorila u najjadniju svoju žrtvu. Blizu svjetiljke stajaše žena, sitna, mršava i nijema, u lahkom odijelu, golovrata i gologlava, kose pune mraka, mraza iinja. Pružila je drhtave, ozeble ruke u grudi pod bluzu sve do razderanih laktova. Na tankim joj ramenima žut, nečist vunen rubac. Odijelo i kosa joj blatna kao rastrgani pariski oblaci, sa lica viri bijeda najbjednije ulice, oko je razbijeno i tamno kao sirotinjsko okno. Lacković još uvijek stoji i gleda! Tako što nije nikada vidio. Ona ni riječi. Vidi joj se da se stidi i da nije navikla dočekivati noćne prolaznike. — Pođite za mnom i ne bojte se! — oslovi je svojom groznom francuštinom, a ona pođe bez riječi, kao pseto. Čutaše i onda kada ju ogrnu svojim zimskim kaputom. Iz njenog pokornog, bezvoljnog držanja je zaključio da je sluškinja bez mjesta. U dobri čas se sjeti da ima kod kuće salame i čaja, pa kada je kupio kruha, ona stane putem pričati, trabunjati. Lacković razbiraše da je odista bez mjesta već tri mjeseca, da su ju zbog duga od 15 franaka bacili iz svratišta i zadržali joj sve stvari, da ima petgodišnjeg sina na ladanju, za kojega već dva mjeseca nije ništa mogla platiti. Nije plakala. Život joj uze i suze. Pravi nesrećnici ne plaču. Lacković ne bijaše buntovnik, naprotiv, ali misao da u tom prebogatom gradu ne može naći korice i zaklonište slab, čestit i marljiv ljudski stvor tako ga raspali da pruži ruke hvatajući za grlo crnu noć. Zaboravio je da je poveo nesrećnicu kao jeftin i izvrstan model. Cijelim putem je kradom jecao, jer se sjetio svoje majke, sirotice, što živi o maloj mirovini dolje u Primorju, i jedne dobre, lijepe i sirote djevojke, koje neće moći još dugo uzeti, jer su oboje kao ove suze što mu kaplju na rukave... Još nikada ga toliko ne taknu nevolja čovjeka, našeg brata.

Popevši se u sobicu na šestom spratu, pristavi čaj i bez riječi je ponudi hljebom i salomom, zaboravivši da je i on ogladnio. Ona se baci na hranu, i Lacković je vidio da je čovjek najhalapljivija životinja. Posjećivaše menažerije, vidio je kako žderu gladni jastrebi i hijene, ali toga — toga ne vidje nikada! Samo majmuni imaju ovako gladne pokrete. Premda joj prednji zubi bijahu crni i sasvim izlomljeni, progutala je pola hljeba za tili čas. Nozdrve joj se miču kao ptičja krila u lećenju, oči se zrcale pod niskim, ropskim čelom, punim dubokih, poprečnih brazda. Lacković ne vidje još čela na kojemu bijahu briga i skrb bolji orači. Ona je jela, jela i jela da joj pucahu zaušnjaci, mljaskala je jezikom, kašljala i tresla se kao u ljutoj groznici. Zima ju tresla kao tat vočku. Kada se nahrnila, stala se skidati i grepsti po cijelom tijelu punom crvenih tačaka, a zatim se bez pitanja i ponude uvukla u egoizmu patnje pod jorgan, cvokoćući još uvijek zubima i tresući se cijelim tijelom kao mokro smrznuto pseto. Pošto popije i drugi čaj, zažare joj se mršave jagodice, te usne, hrčući i glasno bulazneći, skupivši se pod pokrivačem u klupko.

Lacković obuče kaput i mišljaše dočekati zoru čitajući. No pošto nije više mogao trpjeti u nogama bol od zime sa hladnog poda od opeka, uzme šešir da izađe. Ona se probudi, moleći ga uzaman da ostane, a on joj obeća da će ju sutra uveče, oko devet sati, potražiti na mjestu njihovog sastanka i da će joj naći zaklonište dok ne nađe posla. Ozebao i nezadovoljan čamao je u kafanici do bijelog dana.

¹⁸⁵ Jedna od glavnih pariških ulica na lijevoj obali Seine, u četvrti Saint-Germain-des-Prés i Latinskoj četvrti. Građen je 1860-tih i 1870-tih, u vrijeme velike Haussmanove rekonstrukcije Pariza, kada su srušene brojne stare građevine i uske srednjovjekovne krivudave ulice. Poznata je po kavanama i noćnom životu.

Kada se vratio, glavoboljan, s gorkim ustima i mislima, legne i s uzrujanosti zaspi tek predveče. Probudivši se, sjeti se svog obećanja, skoči kao poparen i brzo se odjene. Oko da mu ispadne od nesnosne boli u desnoj sljepočici. Drhtaše od zime i od gladi. Od sinoć nije gotovo ništa progutao. U odaji vladaše još uvijek onaj sirotinjski, lješinasti zadah. Otvori širom prozore, i ljuti mraz ga udari u lice, u grudi i probije mu kosti. S poda digne dvije-tri zahrđale igle za kosu i blijedu fotografiju, sa mladom, srećnom, ljepušastom ženom sa ružom i golišavim jedrim djetetom na prsima... Lacković otrči na ročište. Kada stiže, izbijaše jedanaest na tornju Sv. Sulpicija.¹⁸⁶

— Prekasno, prekasno! — buncaše glasno, jureći do polnoći boulevardom i pokrajnim ulicama. Njegovoj beskućnici ni traga. Lacković ode u krčmu preko Sene i ne može blagovati unatoč gladi i bolnoj, zvučnoj praznini u utrobi. Njeno lice, tamno, žuto, pokorno, automatsko, bez traga od volje, oči bez sjaja, masna, prašna, neočešljana kosa i tupo, izorano, bestijalno čelo goni ga jasnoćom žive slike. Sjetio se na drevne Erinije i s trepetom opazi kako mu beskućnica probada grudi, zamrlim, gladnim, pasjim, prosjačkim očima, a nad tragičnim i glupim čelom sikću već zmiije i štrcaju mu na čelo otrov preko stola i stolnjaka. Ne može više mirovati u fukarskom dimu i dremovnom razgovoru, pa izađe na puste ulice. Zima mu postane nepodnošljiva. Odrpano, nametljivo priviđenje prati ga kao zlikovac. Toliki ga obuže strah da bježi u prvi bar, pun bekrija i djevojčura. I budne mu jasno, nesumnjivo jasno, da je njegova kobna bijednica ostala nesumnjivo noćas bez krova, da se dosele jamačno smrznula na kamenu ili pod klupom pored gladnog pseta. I budne mu kao sunce jasno da ju je ubio — ubio! — ne došavši navrijeme na sastanak... Strahovita bol i očajnost, ne očajnost i bol lupeža, hotimičnog ubice, niti grižnja savjesti nehotimičnog zločinca, nego grozno kajanje onoga što lahkoumno napušta, ubija slabo dijete, ženu, majku. Do zore lutaše oko svog stana, zapovjedivši da bijednicu puste, puklo kud puklo, u sobu. U sjeni stare kućetine, u vlažnom, uskom i ledenom ćorsokaku nađe žensko klupko, zapali žigicu i sa teškom kletvom na ustima opazi neznanu pijanu propalicu, koja mu, otvorivši krmežljive, krvave oči, stane praviti bljutave, užasne ponude.

Vrativši se oko podne kući, pitahu ga da nije bolestan. Legne, ali onaj zagušljivi vonj, ušuljavši se u krevet, u zrak, u zidove, tako ga trapio, toliko mu je dočaravao onaj kobni, neodoljivi, torturski ženski lik da se morao dići i promijeniti sobu. Ali ni ovdje, u čistom, svježem ležištu, ne nađe pokoja ni sna. Da silom usne, izvuče iz sanduka staro, ogromno, crno čisto, majčin darak, i stane glasno, pa sve tiše i tiše, mehanički moliti kronicu.

Probudi se tek drugi dan, slab i porušen, a prikaza mu se objesi za oči još življe, još bolnije. Čitajući u kafani — iza tolikog vremena! — časopise i novine, šaraše nesvjesno, ali vjerno njen grabilački, gladni profil, bestijalni, majmunski pokret uglastih, prozebhh lakata i pasivni, neodoljivi, ropski i tiranski onaj pogled — pogled mučiteljice i žrtve.

Za nekoliko noći obašao je sve pariske krajeve. Zapitkivao je na policijskim stanicama, ako joj i nije znao imena ni prezimena, čitao je uz rječnik različite novinske vijesti. Uzaman je pretražio jedno dvadesetak zavoda za namještanje služinčadi. Razderao je cipele; od kiše, nepogode i besanice se pretvorio u velegradskog propalicu, potrošivši već polovicu troška za povratak. Najzad ga stane tješiti da je cijeli onaj sastanak jamačno san, autosugestija, posljedica napora njegovog plastičnog sjećanja, šta li, a beskućnica imagina-

¹⁸⁶ Église Saint-Sulpice, monumentalna crkva u blizini pariškog parka Luxembourg. Građena je od 17. do 19. stoljeća u različitim stilovima (barok, rokoko, klasicizam).

ran produkt njegovih uličnih studija. Sjetio se — i to mu je vrlo laskalo — Pigmaliona¹⁸⁷ i da su često umjetnici u časovima najuspješnijeg stvaranja vjerovali u realnost stvorova ugrijane mašte. Lacković već zahvaljivaše tajanstvenom slučaju te mu pruži zgodu da bez modela iskleše najrealniji, a ujedno i najopćenitiji simbol proletarijata, modernog stradanja i nezaslužene, tragične boli. Djela moderne umjetnosti činila mu se prama ovom mačjim kašljem. Njegov mramor će biti okamenjena suza. Tu se sjeti na Morgue,¹⁸⁸ na mjesto gdje se izlažu kao roba u trgovinama bezimena mrtvaci, bijedno ljudsko iverje s kanibalskog pariskog puta. Često je prošao pored te kobne zgrade, na ironijskom mjestu iza katedrale, na vrhu senskog ostrva, koja čeka, hladna i žuta kao zlikovac u busiji, na nesrećne utopljenike, ali nikada se ne usudi ući. Njegovi živci su jedva podnijeli nezgrapne fotografije parijske ulazu.

I sada je već nekoliko dana dolazio do praga, punog sumnjivaca i ološa, jezik mu se osušio, srce lupaaše da razbije grlo, ali na kamenitim stubama ulaza ostavljahu ga sve sile, javljajući se to neodoljivijim žudnjama što bijaše dalje od te u kazalište pretvorene grobnice. U njemu se javiše, mučeći ga na javi i u bolnim snovima, dva glasa: jedan ga vuče da ide, da vidi, da se uvjeri, drugi — da ne ide u gotovu smrt. Nije mogao više jesti. Požutio i porušio se kao sušičav. Blizu kukavnih, otrcanih, prosjačkih žena klecaju mu koljena od slabosti i od nesvjestice. Jedne grozne noći, sanjajući, kao obično, o svojoj beskućnici, probudi se s ledenim znojem na čelu i napiše olovkom pismo:

Draga Jelko, vraćam vam zadanu riječ. Da vam ne dosadim suvišnim pričanjem, priznajem da vas nisam više dostojan. Ja sam zločinac. Ja sam ubio. Neka vas tješi da za moje djelo nikada niko neće doznati.

Vaš Franjo

Slično pisamce napisa majci, dodavši neka mu oprostite te ne može preživjeti zločina.

Bacivši pismo na poštu i držeći se jedva na nogama, uhvati se za rame začuđenog stražara da ne padne, jer je opazio nju, beskućnicu, svoju mučiteljicu, kako evo koraca prama njemu. Nije je odmah prepoznao, tako se ugojila, raširila, užirila. Na glavi joj šešir, na ruci rukavica, po odijelu bi je držao gospođom. Ispod ruke je vodi ogroman gardista. Prolazeći kraj Lackovića sa srećnim suzama u očima, nije ga ni opazila.

Narodne novine, 1904.

¹⁸⁷ Pigmalion, kralj Cipra, zaljubio se u kip morske nimfe Galateje kojega je sam napravio; na njegovu zamolbu, Afrodita ga je oživjela.

¹⁸⁸ Pariška mrtvačnica u kojoj su se izlagala tijela neidentificiranih žrtava.

Put u ništa

I.

Prosinačke noći, oko tri sata, izađe iz poznatog pariskog restoranta Maxima¹⁸⁹ pl. Orlović.¹⁹⁰ Zijeвне, pođe do crkve Sv. Madlene,¹⁹¹ nasloni se na svjetiljku i zagleda se niz Ulicu Royale prama¹⁹² Trgu sloge.¹⁹³ Bi mu neopisivo dosadno u Operi i kod soupera, pa po običaju čekaše kakog nikogovića bez stana da ga nahrani i da mu iza zabavnog razgovora dâ koj franak za prenoćište. Pored Orlovića prolaze docni klubaši i cercleuxi¹⁹⁴ naduveni od bogate beskorisnosti, sa ženama otečenim od teškog nakita i od bezočnosti. Ulične se svjetiljke pružile u neizmjernost, kao da vode u raj pospane, polusjajne dosade. Jedno fijakersko kljuse padne bez suze i jecanja, nijemo kao kamen, iskesivši na električno tvrdo svjetlo bijele zube, jezik i mekane oči. Orlović, ljubeći konje više od muškaraca, udari ljutito havanom o asfalt, pođe prama Operi korakom sada tromim i širokim, sad sitnim i nervoznim. Goli boulevard gubljaše svoj magazinski, pusti karakter na mjestu gdje prolazaše naš plemić u nepogrešivom cilindru naherenom kao kokotova kresta, u lijepom vunenom raglanu i monocleu koji se srastao s okom čistog koljenovića. Dugačko, okošto lice sa despotskim zavijenim nosom bilo bi mramorno kao u starog asketskog kneza prelata da nema očiju sitnih, mefistofelskih, bistrih kao u grabežljivih ptica, pa brčića nježnih, mršavih, konjaničkih, uzvijenih, jogunastih i crnih, pa teških obrva, još tamnijih i težih od prosijede po sljepočicama kose, na koju pružiše umorne, preživjele oči nabore svojih »guščijih nožica«.¹⁹⁵ Grudi široke kao u vitih hrtova i brzih konja trkača, ravna, široka se leđa ističu unatoč širokom, vrecastom kroju lakog kaputa. Dugačke kavalerijske noge kroče lako, gotovo nečujno, elegancijom lijepe ptice flaminga. Klupe pra-

¹⁸⁹ Maxim's, poznati i pomodni pariški restoran u ulici Royale, otvoren 1893. godine, na glasu zbog svog art nouveau unutrašnjeg uređenja.

¹⁹⁰ Za lik Orlovića, kao i u pripovijetki Bura u tišini, inspiracija je književnik Fran Mažuranić (1859-1928). Mažuranić je godine 1901. boravio u Parizu kao dopisnik njemačkih novina, ali se nije susreo s Matošem.

¹⁹¹ Poznata monumentalna neoklasicistička crkva u središtu Pariza, građena 1764-1842. godine po uzoru na rimski hram u Nîmesu, prvotno u slavu Napoleonove vojske. Parižani je neformalno često zovu samo La Madeleine.

¹⁹² Kratka ulica u središtu Pariza, vodi od Place de la Concorde do Place de la Madeleine.

¹⁹³ Place de la Concorde, jedan od najpoznatijih i najljepših pariških trgova.

¹⁹⁴ cercleuxi (franc.) – ljudi koji provode vrijeme u nekom cercleu, tj. zatvorenom društvu, krugu, klubu.

¹⁹⁵ Zrakaste bore oko očiju.

zne. Nigdje beskućnika. Nigdje camelota, pa da očajno i veselo rekne: — Jedan sou, moj kneže! Orlović htjede već pozvati kočijaša i krenuti kući, kad al naiđe, naleti, osvanu, iskrsnu iza ugla kafane de la Paix¹⁹⁶ čudnovato, nevjerovatno stvorenje. Kao da se noćan ćorsokak najstarijeg pariskog predgrađa utjelovio, očovječio.

Kosa dugačka, umorna, raskubana sakrila šeširić, kao oni zimski oblaci što sakriše mjesec. Mjesto cipela — kaljače. Ispod kratkog, žutog, ljetnog, prije nekoliko godina skupog ogrtačića vise poput repova od netopirskih krila repovi pohabanog redengota. Lice pljesnivo, vlažno, žuto. Čelo pobijeljelo kao od refleksa silne hartije i svjetla. Neznalik skine svoj — o, Bože veliki! — olinjali šeširić, sličan kapicama na tjemenu katoličkih svećenika, i zagleda se niz Avenue de l'Opéra¹⁹⁷ kao čovjek koji ne zna kamo bi. Orlović se sjeti, sjeti se na nekoga — na nekoga — gledajući uleknute, avetinjske, maglovite oči, divlju, jareću, satirsku bradicu i mršava, upala lica, stisnuta poput trule potleušice pod ogromnim krovom pod težinom masivnog, kvrgastog čela. Paćenik mrzovoljno plenuo na prvu klupu i — zabo bez obzira na svog otmjenog posmatrača nos u jedan broj »Obzora«.¹⁹⁸ Orloviću iz oka staklo, a iz grla...

— Marjanoviću,¹⁹⁹ stara kućo, jesi li ti to, trista mu petalja! Onome iz ruke »Obzor«, a iz dubine prsiju, iza dugačkog, nijemog posmatranja:

— Orloviću, stari štenkeru, cigajnerbarone,²⁰⁰ zar nisi više kod ulana? O, kaki sastanak!

— Ja sam u Parizu tek mjesec dana. Čuo sam da si tu, ali mi pišaše da si i u Americi. Šta se kriješ, dovraga, kao zmija noge?! No, hvala Bogu, gubica ti nije tako hin kako sam mislio. Ima još puno lijepih tragova...

— Kao izgorio rukopis što je pun crnih slova, je li?

— Da. Ta ti je u kabao. Još si uvijek, vidim, osobenjak. Čuo sam za te onomad iz novina. Slučajno. Iz »Agramer Bote«.²⁰¹

— Vrlo lijepo. Postat ću popularan kao Društvo Sv. Ćirila i Metoda u Istri²⁰², ako srećno propanem kao kninske kraljevske ruševine. Lijepo ti je to biti nesrećan, dragi moj primorski bane! Zar bi bez te bezimene nevolje mogao osjetiti slast tog nenadanog viđenja?

— Dobro, dobro. Hajdmo na čašicu razgovora. Ne ustručavaj se, molim te, mi smo svoji. Kamo ćemo? Na Place Blanche,²⁰³ Maximu?

— Zar u ovakom habitusu, Božji čovječe? Ajdmo u kaki »mali crni kutić«.

¹⁹⁶ Slavni pariški café u kojega su zalazili Zola, Maupassant i druge poznate osobe, na Place de l'Opéra, otvoren 1862. godine u sklopu mondenog hotela Grand-Hôtel de la Paix.

¹⁹⁷ Pariška ulica, vodi od Opere do kazališta Odéon (Théâtre Français).

¹⁹⁸ Zagrebački dnevni list; okupljao protivnike bečkog centralizma i umjerenu opoziciju. Izlazio s prekidima od 1860. do 1941. Zbog političkih razloga i zabrana, list je više puta mijenjao ime (Pozor, Novi pozor, Zatočnik, Branik, Obzor, pa opet Pozor).

¹⁹⁹ Matoš sebe naziva imenom Marjanović, kao i u nekim drugim pripovijetkama.

²⁰⁰ cigajnerbaron (njem.) – »barun ciganin« (prema imenu operete Johanna Straussa ml.)

²⁰¹ Agramer Bote (njem.) – Zagrebački glasnik (izmišljeno ime novina).

²⁰² Hrvatska kulturno-prosvjetna udruga za podizanje i uzdržavanje hrvatskih škola u Istri, na narodno-katoličkom temelju, utemeljena 1893. godine, vrlo aktivna prije Prvoga svjetskog rata. Vodili su je narodni prvaci i domoljubi: D. Vitezović, M. Laginja, A. Stanger i V. Car-Emin.

²⁰³ Mali trg nedaleko trga Pigalle u Parizu; na njemu je poznati kabaret Moulin Rouge. U Matoševo vrijeme središte boemskog života, s brojnim kavanama u kojima su se okupljali književnici.

U kolima bijahu kao pijani. Pitahu deseto, odgovarahu deseto. Tek u *chambre-séparée*²⁰⁴ noćnog restoranta u Halles²⁰⁵ središe im se misli.

— Što da ti priča jedan badavadžija? — veli Orlović. Jamačno nisam više tako rječit kao ti, iako se još više potucam. Do mature znaš moju povijest, jer bijasmo komšije. I to znaš kako mi umrije otac, ekšelencija Ivan Orlović,²⁰⁶ kraljevski savjetnik, ostavivši mnogo manje imetka nego što se nadasmo. I to znaš da sam otišao u vojničku akademiju. Dobro. Brzo postadoh ritmajstor i pobočnik. Druge godine mog kapetovanja, preklani, upoznam u Nici glumicu Ninon du Quesne. Voljela me ludo dok sam hinio da je smatram plaćenom ljubovcom, dok sam ju mučio vrstom prezira. Pojedavši kapital, ono malo zemljice u Slavoniji i vinodolske vinograde, priznah joj svoju duboku ljubav jedne slabe, prestrasne večeri, i od gazde postadoh robom. Prije kratkog vremena uzajmih posljednje pare na svoju vojničku plaćicu, a prekjuče odoh od nje da Nineta ne ode od mene. Senjanima nestanulo para, a bez para nije razgovora. Reaktivirati se ne mogu. Prekasno je. Dugovi. Lane mi izdahnu majka i dobrotvor ujak, đurski²⁰⁷ kanonik Gostomski. Ergo ja sam fuč kao i ti, gore nego ti. Ima časova kada ti ne bih mogao odgovoriti za datum mog rođenja. I Očenaš zaboravih: to je sramota! A što ti? Najmanje socijalista ili anarhista.

— Varaš se. Ja sam Hrvat, dakle lojalni legitimista. Volim kao i ti Tirol, Prater, madžarsku pustu, Beč. Nu to je krasota, Orloviću, kako si pun čojstva i junaštva, elegancije i mira, pouzdanja i prezira! Silno prezirati je teže nego silno ljubiti. Ako se sjećaš, momkom ne bijah ni ja mačiji kašalj. Gledaj svaki dan mramornog Apolona i bit ćeš mu sličniji, kao stari burš što postade sličan svom pudlu, glumac svojoj najmilijoj ulozi, kočijaš konjima. Tvoj me drski obraz opominje na naše slobodno, burno more, kolijevku dosjetljivog Odi-seja i svilenih Mletaka. Vidi se, amice, da ti dadoše meso junačka gospoda, da ga čuvahu dobri kuhari, da ti krv miriši od tokajca i šampanjca, a oko da ti je krotilo mlade žene i mlade konje. Tvoj znoj jamačno miriši kao znoj Aleksandra Velikoga. Ja nikad ne mogah gajiti moj ponos. Barem si se naživio, a ja — *via dolorosa*. Već desetak godina svakog jutra gorčina, čemer u suhim ustima. Želudac mi pokvaren od rđave hrane, mozak od rđavih knjiga, srce od trulih, nepotrošenih strasti. Suhi mi kruh tako omrznuo da ga i crkavajući od gladi — ne mogu gledati. Naučih pisati u tmini, olovkom među prstima, očima okrenutim u sebe, u pomrčinu. Najveća mi naslada derati, trgati stari papir i sama sebe. Ne mogu više čitati, jer mozak izgubi podobnost pažljivosti. Tako sam rasijan da često ne razbiram smisao domaćih vijesti po novinama. U mutno ovo vrijeme boli me neosjetljivi svijet, kao invalida što boli drvena noga. Juče mi bacio nenadani vjetar kapu u rijeku. Nije tragično živjeti u Parizu bez hrane i krova. Tragično je biti bez šešira. Danas imam samo jednu naviku: bol. Prije dva mjeseca posljednji put dočepah se novaca, i to me tako uzrujalo, demoralisalo, da zaboravih, pogibajući od inanicije, na jelo i kupovah knjige, koje iste večeri moradoh prodati — za petinu jutrošnje cijene. Sit ne mogu spavati od sitosti, gladan od gladi. Urednost me više muči od neurednosti. Volim kukavne sobe, kukavnu fukaru, kukavne noći, pauke i paučinu. Volim sve što nosi tragičnu pređu vreme-

²⁰⁴ *chambre-séparée* (franc.) – odijeljena soba (u lokalu)

²⁰⁵ Les Halles – središnja pariška tržnica, »truh Pariza« (Zola), s restoranima koji rade cijelu noć; srušena 1971. godine.

²⁰⁶ Po logici stvari, Ivan Mažuranić, ali otac Frana Mažuranića je Matija Mažuranić, autor putopisa *Pogled u Bosnu*, a Ivan mu je stric.

²⁰⁷ Pridjev prema Đur, što je hrv. naziv za mađarski grad Győr. U tom je gradu više znamenitih Hrvata zauzimalo visoke crkvene položaje.

na. Ti si, uskočko koljeno, pun puncat tužne, staračke, ponosite pređe vremena kao knjige starostavne i kao stare, plemenite grobnice. Mora da te jako ljubljahu dvorske gospođice sa ručicama kao dvije mekane breskve i glumice sa rukama kao binjiš u burmama od dragulja, sa prstima punim zore, rose i sunca u banalnoj ponoći monstre-hotela. Oprosti te govorim odviše, jer već četiri dana, ko trapista, usta otvorio nisam.

— I ti si, Marjanoviću, vrsta aristokrata. Športsman boli. Braća smo, nas dvojica Hrvata na smiraju.

— Ako se, Orloviću, ne varam, ti si nekad napisao lijepu hrvatsku knjižicu, Uvelo granje,²⁰⁸ u duhu Turgenjevljevih nesrokovanih pjesama. Neki se naši na te ugledahu. Piši i opet.

— Ne mogu. Ko hoće biti pisac, ne može se sasvim predati životu i nijednoj strasti osim umjetnosti, ritmu. Ja bih danas mogao biti virtuoz tek u naticanju rogova na široka čela mojih oženjenih iskrnjih. Živjeti, ljubiti, bezbrižno, bujno, neizmjeno! Za mene ljubav bijaše uvijek veća naslada od piskaranja. Da bijah nesrećan ljubavnik žena i nesrećan ljubavnik života, može bit bih nastavio ona mladenačka literarna ćaskanja. Ne mogu živjeti bez žena, bez luksusa, bez novaca, bez vjetra, bez bure. Znao sam živjeti — znat ću i umrijeti — još bolje.

— Side li s uma, kapetane? Ti imaš kod nas dolje i suviše prijatelja za miran i udoban život. Još imaš vremena da sagradiš lijep grob na Mirogoju sa vidikom na Savu, na Sljeme i na grad koji penje pod nebo svoje križeve i onaj buzdovan na kuli kralja Bele.²⁰⁹

— E, nestašni moj Marjanoviću, ja nisam za podžupana, kao ti što nisi za seoskog bilježnika. Odviše živjeh, odviše se naživjeh. Okusih odviše medenih kupa. Ispih ih više od svih Orlovića, tamo od harambaše Petra, pobratima hrabrog Posidarca,²¹⁰ pa do mog mudrog roditelja. Svakome je odmjerena mjera uživanja, i ko je neumjeren kao ja, stigne prije vremena dancu, grobu. Živimo u doba bajagi demokratsko, a ja nisam vičan davati ruku svakoj šuši. Kamo da odem ovako nezgodan i samoživ? Meni bi trebala pljačka Tridesetgodišnjeg rata. Kako se zvao onaj naš pustolov u XVI. vijeku? Njegova je duša u meni.

— Idi u englesku vojsku.

— Ne znam engleski. A da ovako mator počnem vom Pick auf²¹¹ — ne ide, ne mogu, postadoh meke puti kao Hanibalovi plaćenici.

— Tolika snaga, pa tako jalova! Da, da, Orloviću, prava, prevelika je snaga vazda tragična. Zamisli da se danas nađe kakav div — visok kao katedrala, gladan kao najgladniji London! Ubili bi ga iz topa. Zamisli Napoleona rođenog, recimo, u našoj domovini! Kod mene je bolovanje drukčije. Vi izdanci prastarih hrekova²¹² te cvatete u Gotskom alma-

²⁰⁸ Aluzija na Lišće Frana Mažuranića.

²⁰⁹ Popov toranj na zagrebačkom Gornjem gradu, sazidan za vrijeme kralja Bele IV. Na vrhu kule ugrađen je buzdovan; ondje je i kupola s teleskopom Zvezdarnice Zagreb.

²¹⁰ Posedarići, Posedarski, stara hrvatska velikaška i uskočka obitelj.

²¹¹ Njemački: od samog početka.

²¹² Stari izraz za panj, a odatle i za pleme, rod.

naku,²¹³ vi ste internacionalni kao prastara korablja Sv. Petra,²¹⁴ a ja, paorsko čedo, ja sam Hrvat. Ovaka su seljačka djeca srasla sa rođenom grudom kao sijamski blizanci. Oboli li jedan, eto i drugog bolesnog. Moja blizanica Kroacija mora grdno bolovati, sudeći po meni i tolikim bolnim seljakovićima. Ja sam kao slomljeno perce ptice selice, kao skrhana slamka iz one oblačine, iz one golotrbe bazije koju duva nevolja iz bijedne otadžbine preko tuđinskih planina i hladnih okeana.

— Pretjeruješ, Marjanoviću. Istrijebi domovinu, i ja ću i opet spokojno živjeti. Što je domovina? Najprije — ljudi. A naši mi današnji ljudi nikako ne prijaju. Lijenčine, praznovi, slabe duše. Putujući ih izbjegavah, opomenut neugodnim iskustvima. Zbog kleveta pres-tadoh čitati sve naše neslužbene novine. Jedino bratoubilačkim inatom smo slični starim Grcima. Naši žurnaliste — slijepci vode slijepce. Kam' lijepe sreće da ostaviše Krajinu i zadrugu!

Vince im udarilo u srce i lice, a konobar nosi i nosi. Marjanović smrtno probljedio, trepte mu laloke, gnjati i laktovi. Orlovićevim se obličjem prosuo mir velikih srećnika ili velikih nesrećnika.

— Uzalud, uzalud se nećkaš, Orloviću. Ti si Hrvat, ti ne možeš biti drugo, kao vuk što ne može biti drugo nego vuk. Sličnost modernih pantalona neće uniformirati narodnih duša i jezika. Ti si Hrvat, stariji, čišći, hrvatskiji od mene. Tvoja je glava kao glava u čistokrvnog bosanskog bega. Živila Hrvatska! Već sedam godina ne pih sa Hrvatom za taj tituluš. Kucnuvši se, Marjanović brznu plakati tiho, teško, pa bolno, grčevito, kao histerična žena. Orlović se tek prezirno nasmjehne, sneveseli i rekne:

— Našto riječi... riječi... riječi, moj brajane? Što plačeš kao mekani Krsto Frankopan? Moj otac, Ekselencija Orlović, reče mi pet dana prije smrti: »Reci im, moj laćmane, kada me stanu iza smrti opadati, da deset čilijeh kosaca ne mogu složiti plasta ako sijeno tek jedan slabić vilama razgrabljuje.« Ja, Marjanoviću, vidim u nas više razbijača nego zbijača hrvatskog plasta, pa se nikako ne nakanjujem na uzaludan posao. Glupo je boriti se proti kobi.

— O, ne. To je veličajno, to je tragično. Dovikujem ti protiv sudbine: In deiner Brust...

— ... sind deines Schicksals Sterne!²¹⁵ I ja se, Marjanoviću, sjećam svog Schillera. Tek nemoj zaboraviti da tvoje grudi nisu pluća naše zemlje. Ne gledaj, molim te, vazda u nebo kao kokot pijujući vodu. Budi najprije Marjanović koji može svoj materinji jezik i zaboraviti, a onda drugo. Najteže je biti sam i naći — sebe. Ja to postigoh i vrlo sam miran. Hebreje, Talijane, Parižane mrzim zbog te njihove vječne dreke i poziranja. Volovi se vežu za rogove, ljudi za jezik. Živjeti za druge, miješati se u tuđa posla — prostačka rabota. Lijepa žena, lijepa knjiga (kad nemam lijepe žene) i velike tjelesne umornosti — to mi je sasvim dosta. Najsrećniji su trenuci mog života kad zadrijemah, umoran od mačevanja i od ljubavi, pod zefirom Ninonine stare lepeze iz XVIII. vijeka, nakrcane ašikovanjem, parkovima i plemićkim vlasuljama. Onda opazih da kosa može osjećati kao oživjeli živci: vrhunac blaženosti. Par grešnih, bijelih ručica, nekoliko mehaničnih pokreta starom svi-

²¹³ Gotha-almanah, najpoznatiji genealoški godišnjak, s popisom članova europskih vladarskih kuća i plemića, te podacima o njima (ime po njem. gradu Gothi u kojemu je izlazio od izlazio od 1763. do 1944.).

²¹⁴ Katolička crkva.

²¹⁵ »U tvojim su grudima zvijezde tvog usuda.« Stih iz drugog dijela Schillerove trilogije Wallenstein, Die Piccolomini (1800).

lom: postignut cilj života. Nemaš pojma kako mi je teško te zbog nemaštine morah napustiti Ninetu. Gledaj kako je čiodom iskopala moje oči na vraćenoj fotografiji. O, da imam moći pa da isto njoj učinim, nevjernici! Ali... skandal, tamnica, društvo, drugi... oh, ti prokleti drugi, koji ne smetahu Filipu II. iskopati zubom oko svojoj ljubavci. Nikada djetesce ne pružaše halapljivije ručica za prvom zvijezdom nego ja što ih ovih dana pružam za zločinom, za osvetom. Glagoljaš o mojoj snazi, i gledaj tog junaka, tog hajduka, nesrećnog zbog lutke. Gledaj kako pišti, jer mu kao brvno pritisnu prsa ljubav, lijepa, beskorisna i laka kao perce na slučajnom vjetriću. Što ne jedeš, ne piješ, ne pušiš, gospodine Možda? Sutra putujem, ne znam kamo i ne potpisujem se više gizdavo grof Nunquam-abo.²¹⁶ Izgladi, Marjanoviću, te gadne, guste, horizontalne bore, noseći ih na čelu kao gladni bojemi, licemjerne sluge i stare kokote. Volim čiste košulje i čiste duše, i zato govorim. Sa tobom mogu barem besjediti kako hoću.

Orlović se pružio na divan, bacio nogu na stol i prebacio boce, tanjire, iced i piće. Bakti i puši. Uzduh izbe dobio trzavicu bakanala, groznicu posljednjeg bančenja na smrt osuđenih.

— Batali, Marjanoviću, svaku tugu. Sa kakvom se glavnom mišlju nosiš, što te veže za život koji te nikad oslastiti neće?

Marjanović se uzeo zlorado, nervozno smijati, trgajući ubrus i stolnjak, kršeći pokvarenim zubima čašu, a Orlović mu se taj put ne nasmjehnu.

— Orlović... hehehe... govoriš o ljubavi... o lju... lju... lju... bavi... hehehe! Ne mogu zboriti, ah, ah, to boli, ubit će me, ah, ah, pući ću. Hvala Bogu, prošlo, prošlo je, bit ću ozbiljniji. Ne ljuti se. Uvijek me hvata grčevit smijeh kada se ne smijem smijati, kada se bojim smijati. Ja sam prekorek, što na srcu, to na jeziku. Ah, ah, ti grozni, zaljubljeni, zaljubljeni mačkovi, hehehe!

Marjanoviću oči iskočiše, izbuljiše, zakrvaviše se, pobijelješe. Usta se nacerila, ukrutila, iskezivši velike, izjedene, žute i crne zube.

Orlović se silom nasmiješi i instinktivno dohvati za držak od revolvera u džepu.

— Ti si, ti si, kako vidim, humorista.

— Dabome, dabome, pogodio si! — umiri Marjanovića riječ kao morfijum. Oprosti, oprosti poganom jeziku, oprosti! U gradovima, u ovim kamenitim šikarama, punim majmuna što misle da su ljudi, postadoh i ja zloban kao stari mandril. Jedino što mi mило na tom babilonskom smetištu, u Parizu, to je jedan pijevac negdje blizu Sene, kojega slušah svake zore kao naše seoske trumbetaše. Ti živiš za žene — kako da ti se ne smijem? Ljubavnica je ili grešno meso ili nebesko priviđenje. Ni u kojem dakle slučaju ne treba nam žena, živa žena. Alaj je ugodna ta mekana, prijateljska, sita i pijana klonulost! Neću zadržati od zime sjetivši se Napoleonovog povratka iz Rusije. Tako mi je kao da ću umoran, sit i okupan leći na snježni domaći odar.

— Ti, Marjanoviću, veseli noćni moj pticu, imaš pravo, i ja imam pravo. Svi imamo pravo, jer razlike mišljenja nisu drugo nego razlike temperamenata. Vi literati ste kao Ikar. Letite na tuđim krilima, na tuđim mislima, tuđe vas misli nose u provaliju kada se hvata te vječnog sunca kao slijepi orlovi. Tebi hartija, meni žena. Ja sam zadovoljniji, čovječniji.

— Žene, zar to nisu dijelovi društva, zar to nisu Drugi, oni Drugi koji su ti toliko omrznuli noseći bradu? Tebi, hehehe, žena, meni, meni cigareta! Ona je moja, cigareta je sa-

²¹⁶ Latinski: nikada neću voljeti. Tim se lažnim imenom koristio Orlović i u pripovijetki Bura u tišini.

svim moja. Izgara za mnom od ljubavi, i naposljetku iza nekoliko vrelih ljubavnih časaka gasim jednookoj mojoj ljubavci očinski vid, cinički, nogom ili slinom, ne pružajući uzalud ruke za osvetom kao čedo za zlatom Večernjače. Cigareta, to je moja žena. O duši joj se ne sumnjam, jer ju vidim modru, lelujastu, oblačnu, mirišljavu, cjelivajući je uzdrhtalim plućima i uznemirenim srcem. Koža je u moje dragane bjelja, nježnija i lakša od kože u tvoje nevjerne Ninete, jezik kraći. Dalje, žena mi moja daje tješilicu misao i oduševljenje kao Beatrica Danteu. Vječna je kao duvan i vatra, vječnija od Laure de Sade,²¹⁷ vječnija od Afrodite. Grudi mi suhe, usta izgorjela i požutjela od njenih vrelih i čistih cjelova, brk mi pozlatiše ogarci ove vječno žive i vječno mrtve ljubavi. Na svakom sastanku moja draga i ljubezna mijenja odijelo, mijenja tijelo i dušu, promjenljiva i zaljubljena kao sev-dahlja Dzeus. Tebi Ninon, meni cigareta, i ko je srećniji?

— Vrlo dobro. Osobito mi je drago što ne moram večeras usamljen fićukati ko Kent u kladama.²¹⁸

— I što te, dragi plemiću, zabavlja kraljevska dvorska budala? Od nesreće postadoh clown. Gledaj samo moju crnu lakrdijašku kapicu koja mi pade, reko bih, sa noćnog oblaka na zabrinutu glavu. Pitaš me što me drži u životu? Pelivanstvo, gluposti, vesele tlapnje. Evo, evo, Orloviću (izvadi iz ogrtača omašan rukopis) — evo rašta se živjelo i kuburilo. To je moj Vademecum.²¹⁹ U toj žutoj hartiji skačem kroz obruč vječnosti na mizernog mog Pegaza.

Orlović dohvati rukopis i pročita glasno, svečano naslov:

Put u Ništa. Bilješke sa putovanja u Novu Ameriku.

Dok prolistavaše rukopis, Marjanović je pio, lio, čašu za čašom.

— Šta ti je to?

— Knjiga, moja knjiga, moja ćuška životu i Drugima. Prva i posljednja moja knjiga, moj Ja, moje sve. To je roman, humoreska, putopis, epopeja, himna, moralka, tragedija. To je moj noćni mučitelj i tješitelj, moj demon, svezan za papir. Na tom je papiru...

— Budi jasniji.

— Lijepo. Ja u toj knjizi pokazujem nasmijanu, gostoprmljivu luku novih svjetova. Ta je luka Ništa, vječni, apsolutni Ništa, kako ga definira Spinoza na početku Etike. Ovo moje Ništa je vječno i čisto bitisanje, dakle vječno Nješto, dok je ono što zovete stvar, pojava, materija, dok je ta vaša priroda fikcija, ništa. A pošto je vječnost u nama, u meni, to je moj apsolutni, vječni Ja identičan s apsolutnom idejom, sa tim što humoristički zovem Ništa. Ja je Ništa, Ništa je vječno kao i Ja. Ja je dakle Ništa i treba ga realizovati, valja dakle Ništa pretvoriti u Nješto. Nađoh evo tačku sa koje novi Arhimed pokreće svijet. Treba realizovati, oživotvoriti, pretvoriti u vječnost naš Ja, treba svoju volju projicirati na prirodu, i masa, vasseljena će savršenom čovjeku služiti kao što mu danas služi ovo parče krhkog tijela. Čovječanstvo će dakle postati Jedan, Monos, Solus, koji će se stopiti sa jednim besmrtnim. Dabome da će u takvom razvitku postati cijelo naše tijelo suvišno, a od

²¹⁷ Laura de Sade (1308-1348), ljubav Petrarkina.

²¹⁸ Lik iz Shakespearovog Kralja Leara; kad je jedanput preobučen kao sluga bio bačen u klade, odgovorio je svome tješitelju: »... jedno ću vrijeme spavati, a ostalo ću zviždati«.

²¹⁹ Latinski: »hajde sa mnom«, priručnik, podsjetnik, knjiga koju čovjek uvijek nosi sa sobom.

čovjeka će ostati tek volja i misao. Ja, ljudski Ja, moj Ja će se sve više spiritualizovati, deificirati. Cilj, posljednja riječ evolucije dakle nije masa, nego pojedinac koji će sjesti na nebo. Vaši deterministe su dakle plitka ćeretala. U mojoj je volji tačka slobodna, nezavisna od slijepog fatuma, i sa te tačke pokrećem, bacam u kaos, uništujem staru, trulu materiju. Odakle u nama žudnja, glad za nebom, ako nema Božije zlatne trapeze? Odakle glad, da nemamo pored želuca i hljeba? Zašto životinja ne može žuditi nevjerovatnosti? Svaka pjesma, svaka želja ima krila da nas odnese u tu luku vječnosti. Sve što hoćemo moći ćemo, jer inače ne bismo mogli htjeti. Htjeti je moći. Ako zaželim četvrtu, petu, x-tu dimenziju, imat ću je. Ako zaželim vječnost, imat ću ju kao kraljevsko čedo, ubivši crnog zmaja, ubivši smrt, dušmanina.

— Sada poimam tvoju Kalvariju! — rekne Orlović zamišljenim očima.

— Ne priđi mi dakle sa mesarskim prirodnjacima i sa fatumom. Volja ljudska može biti fatum, moira, sudbina, prirodni zakon. Priroda, stari gazda, robovat će, ugrijat će se kao hladna soba od moje topline. Ove me misli, ova me vjera spasava, daje mi čistoću i krila, te me se ne prima blato močvare, pa nad njom poput bijelog, čistog labuda letim pod oblake. Ovaj papir je moja morska zelena baršunasta dubina, bez dosadnog svjetla, bez ćuha od vjetra i od čovječjeg glasa. Ovamo se spuštam ispred tvrdog, poluživotinjskog pogleda onih Drugih, koji samo zato postoje da stvore božanski, posljednji Ja, kojega već vidim u sjaju svesilne harmonije. Meni ne treba tlapnje, sna o novcu, ljubavi, slavi. Ja sam živ, jer nisu najjači koji najviše mogu i znadu, nego oni koji najviše slute i vjeruju.

— Misliš li stvar štampati?

— Ne. Da i hoću, ne bih našao nakladnika. Za obradu ovakva djela, ovakva sistema, trebalo bi do dvadeset godina mirnog, slobodnog, naučnjačkog, izolovanog života, dakle volje, zdravlja i kapitala. Svega toga — nemam. Ovakva kakva je, moja je knjiga torso, nacrt, u humorističnom, zagonetnom obliku, i žalim što je u domovini ne mogu pečatati. Marjanović stade piti, piti, piti i odjednom trgne rukopis sa stola, baci ga širokim gestom u kaminsku vatru, i kada svežnjić izgori, ostavivši u sobi neugodan dim, pa Orlovićeve razjapljene oči i usta, sruši se Marjanović sa stolice zelen kao lešina, hripljući i stenjući kao u posljednjim mukama.

Orlović zaogrne jarana svojim kaputom i odnese ga kao bolesno djevojče u kola, šapćući mu putom mazne riječi kao nekad lijepoj maloj Nineti. Dopremivši ga do zgodnijeg hotela, već se uvelike razdanilo. Orlović ga je svukao, položio nježno u krevet, preporučio gazdi, zatvorio prozore i ostavio na stolu novaca sa pismom i adresom svog family housea.²²⁰ Ne mogavši kod kuće zaspati, uzme gvozdenu ukoženu toljagu od kojih četrdeset kila i ode u pustu Bulonjsku šumu.²²¹

— Krajnje je vrijeme da za spas duše svoje spasem to bradato dijete! — misli, gazeći žuti listopad, ostavljajući svakim korakom suh, šušlav zimski uzdisaj.

²²⁰ Engleski: obiteljska kuća.

²²¹ Bois de Boulogne, najveći i najpoznatiji park u Parizu, na obali Seine.

II.

Otvorivši Marjanović oči iza burnog sna, osjeti na grudima teret olovne mòrē. Ništa, ništa se ne sjećaše. Vidje tek crnu, grobnu, mrtvu tišinu. — Da, da, ja sam umro ili sam oslijepio u kojoj bolnici! Srce mu se ukosilo, zadrhtalo. Zadrži dah. Čuje tek disanje, teško, naporno disanje poizdalje, iza hladnih duvarova. Sklopi oči i najednoć sve zaigra, zatitra, kao iza najmučnije zubobolje. Trepavice se pretvorile u dva usijana gvožđa, u dvije vatre, u dva tropska sunca. Zabolila ga ljuto glava, te mišljaše da će mu život prsnuti, mjehurić na vatri. U ušima pišti, pišti, kao da to tišina jauče. Marjanović zviždi i zviždi kao vazda u mukama, i ne čuje svog zviždanja. Nerješljiva, očajna misao ga baca po nepoznatom ležaju kao elektrika žablja stegna. Grebe noktima zid, zubima trga ponjavu i guber. Najzad se malko sjeti jučerašnjice, bol se iz usijanog mozga povuče na zidove sljepočica, oluja u ušima zatomi i on klone, mičući jedva jedvice suhim, vrelim, žučljivim jezikom, šapućući sa vremena na vrijeme, kao da govori drugome, ne sebi.

— Evo me i opet k tebi, mene, tvog demonu. Umiri se, dronjče izmučenog mesa. Još jedan ovaki plamen i nećeš biti više neizgorivi salamandar.

— Što bijaše juče? Ponedjeljak... utorak... srijeda, četvrtak? Danas je jamačno petak. Dan muke. Svaki dan ima svoju boju, svoje lice, svoju dušu. Sedmica ima sedam dana, sedam duša. Aj, dušo petka, krvnička dušo!

— Hladi, cjeluj mi mirnim cjelovom kožu, nepoznata noći. Zamahni krilima crnim i krvavim, crna, plamenita ptico mojih ponoći. Sada mi sjedni ovamo, na prsi, ta-a-ako. Pandže ti oštre i vlažne i tople, tople kao vrela lešina. Trgni, mahni, udari krilom mutnim i krvavim, crvena i crna noćna moja ptico, ponesi me na pučinu najdeblje pomrčine da napasem na sinjoj, mrtvoj stepi oči moje, bolesne i slijepe od svjetla, tvrdog i nesmiljenog, jer probija srce, lubanju i tvrde dijamante.

— Aj, ja buncam! Da nisam, majko moja, lud? Ne, nisam, nisam.

I stade prstom pisati po zidu. Nokat ostavlja trag kao fosforna žigica. I sinu bijelo, plavičasto Ja te volim.

— Zdravo da si, bijela i čista odivo moja. Zdravo nevidena, nenađena, mrtva i živa ljubavi moja. Kada budem burama disao, kišama se znojio, morima se sjajio, zvijezdama gledao, planinama se rebrio, vulkanom disao i oblakom se ogrtao, bit ćemo, dušo, jedno, i vjenčat ćemo se. Čekni samo da nadjačam smrt i udes! Zdravo, krotka grlice, i nadavij se nada me kao anđeo nad mlađanim, brbljavim životom. Pusti mi među obrve jednu, samo jednu suzu i razgali mi čelo. Oči ti gore crnim sjajem kao crni koralni, lice ti plamti kao jantar iza kojega drhti plamen. Sjećaš li se kako mi te ovo dana i opet oteše, u kafani, kako se za te uzalud borah svojom vojskom na šahu, kraljice moja? Grizao sam suhi papir kao bolno pseto što grize zelenu travu. Gataj mi štogod, moja bijela vilo i gatalice, darni mi kožu rubom tvog plašta izvezenog od rujnog sna i žutih, zlatnih želja. Sjajiš u gorkoj ovoj noći, topla i čista kao čista, vrela i gorka suza. Šapni štogod, ko što šapću usnule ptice kroz usnule grane za pospanim lišćem. Zacvrkući i ne puštaj na mlade grudi glave kao mlado, ranjeno golupče, kao mlada, bolesna ružica. Evo, na ovoj neizmjerljivoj crnoj vodi, koja ne poznaje žubora, ćuha od vjetra i od ljudskog glasa, na vodi ovoj svečanoj kao smrt i kao vječna ljubav, stoji naša spremna barka. Odnijet će nas prama onom modrom, kao otava mirišljavom ostrvu optočenom medom zaborava i mlijekom vječnog

mladovanja. A nad otokom dim, miran, ravan, nepomičan kao nebeski stup, blag i gostoljubiv kao modri dim nad slavnim krovovima mog dalekog oca. Hvala za noćno cvijeće u naborima tvoje haljine, hvala ti za zvijezde u tvojim očima, za zoru što mi je donese u njedrima, za blagu rosu u kosi koja me rosi poput svježeg izvora, kapljući niz tvoje nijeme, medene usne. Kamen trpi te nije cvijet, cvijet trpi te nije topao, zvijer trpi te nema razuma, čovjek trpi te nije heruvim, ja trpim što te nemam, vječna dušo moja.

— Tek dijete, sina si mi mogla pokloniti! — krikne Marjanović, osjećajući kako mu se nešto sitno i živo penje po košulji, hvatajući ga mekanim, nevinim prstićima za samo srce.

— Dijete, dijete! — jaukne i pruži u mrak ruke, a iza fantoma ostade tek miris, miris suhog cvijeća u starim knjigama i miris rastrganog tamjana u starim hramovima.

Izokola dopirahu prvi glasovi, a on šaptaše, zebući od straha.

— Što mi se srce uzvjerilo? Što, što me to kinji? Što mi udaralo na moj dvadesetgodišnji krst dvadeset krvavih rana? Žena? Ljubav? Ljubav mi je bezbolna kao svjetlo — vatra bez topline. Strasti, vatre bez sjaja, ne osjećam. Muke, brige, glad, nevolja? Iz lijepe te povorke izveo me Orlović. Knjigu sam spalio. Sa njom izgori jedini most koji me vezaše sa ljudima. Gdje je, gdje je moj strah, moj dušmanin? Gdje je zlo? Ne vidim, a osjećam ga. Padam kroz ambiz života, padam sve brže, padam prama vječnoj, žutoj močvari vječnog dosađivanja. Misao, moj crni orao, zario mi od strave tako duboko pandže u oči, te poginu ne mogući ih izvući iz krvavog mozga, iz slijepe moje lubanje. Mrtav mi njegov kljun kljuje meso, mrtva krila mi paraju rebra.

Što se više snebivaše i upinjaše da ne dršće, to mu se više približavaše, valjajući se i valjajući, mutan, crn, deblji i deblji talas. Već hukće na njega kao željeznica na putnika što pada od umora preko mraznih tračnica, nemajući snage da se skotrlja niz rub od nasipa. Zora se šulja u ćeliju kao blijed, pozan zločinac u nedoumici, a Marjanoviću budne odjedared jasno kao dan da je njegov očajni strah opravdan, da je neprijatelj, da je pogibija, da je smrt, da je krvnik tu u sobi i da ga zbog toga osjeća kao konj kurjaka. Pred očima mu sine čovjek zvijer, čovjek ubijca od ćefa. Tu, tu je. Skutrio se ispod kreveta. Gvožđe mu u tvrdom smiješku na ustima, gvožđe mu u ruci, gvožđe mu u očima. Marjanović očajno stisne rukama usta da ne primami zlotvora cvokotom, klepetom zubi i slukti, slukti kao uplašeno zeče. A zora pušta i pušta kroz pukotine od prozora svoje jatačko svjetlo. Odjedared Marjanović — o, teško njemu! — opazi. Opazi njega, čovjeka, zlikovca, ubijcu. Gore, vrh sebe, u zraku, te visi kao vampir. Marjanović sklopi oči i ni dahnuti, jer se laki sobni uzduh pretvorio u hrid koja ga priklještila — živa mrtvacu. Pritvori oči i odista: ravno iznad njega čovjek, mučitelj, zvijer. Lice mu je sve žuće, sve jasnije. Vampirski je nepomično, a sa te blijede krpe prikivaju ga uz odar dva čavla, dva gvozdena, nepomična oka. Marjanović gledaše i gledaše, čekaše i čekaše, kao osuđenik što čeka posljednji udarac iza vječnosti od sramotnog čekanja. I onaj gore jedva čeka i udara zubima kao gladan gavran gladnim kljunom. Jutarnje gmizavo svjetlo se pretvori u groznu ogromnu zmiju, koja udari tvrdim, metalnim repom Marjanovića usred mozga, a njemu se smrzne na žutim, modrim, krvavim usnama:

— Ja — Ja — Ja —

III.

Kada dođe drugi dan jutrom Orlović, nađe ga na krevetu kao lik od voska, žut i nepomičan. Posjedio kao starac. Izbuljene, krvave, staklene oči tek živu i zalijepiše se gore, u ogledalo iznad sumnjivog hotelskog, razvratnog kreveta. Bolesnik ne prepozna Orlovića. Morahu ga odnijeti, jer bijaše gluh, slijep, nijem i nemoćan kao dijete prije rođenja. Predavši ga liječnicima, Orlović otputuje istog dana u Afriku, u rat, Burima.²²²

Nada, 1902.

²²² Rat između južnoafričkih burskih (afrikanerskih) država (Transvaal i Oranje) i Velike Britanije vodio se 1899-1902. Simpatije svjetske javnosti bile su na strani Bura, te se borbi na njihovoj strani priključio i određeni broj dragovoljaca. Unatoč tome, Buri su poraženi.

Cvijet sa raskršća

Gđici O. H.²²³

Umoran stignem u južni francuski gradić N. Kupim hrane i izađem u okolinu na koljenima bolnim, klecavim, tvrdim od umora. Jedva nađem zgodno odmorište u aleji pored ljetnikovca tako novog i tako bijelog da me od gledanja zabolješe oči. Ispriječim se pored zapuštenog izvora na putu punom trave, mahovine i tolike samoće da osjetih e ovdje ne bijaše već odavna ljudske stope, prem ne bijaše daleko od dvorca. Put se penje uzbrdo kroz ptičije pjevanje i kroz šaptanje lišća na vjekovskom, sapletenom kao prsti granju, iščezavajući u zelenim sjenama planinske šume. Bijaše očevidno da je moje odmorište ostatak lovačkog puta i da se mjesto ljetnikovca i modernog vrta ovdje još nedavno gizdao lovački zamak. Napivši se iza ručka svježe vode sa polurazrušenog istočnika, utiživši suhu žeđ mlazom iz mramornog ždrijela zmijokose, mramorne Gorgone među visokom popradi, zapalim duhan, pružim se preko zelenog, mekanog puta, naslađujući se poljima, zasecima i salašima, gradićem N-om sa sivom bazilikom i jezerom koje sniva zelenim, sjajnim, podnevnim snom. Tišina mi u uhu. Suvarak je bez šuškovog šljepića, zrak bez ose i bumbara. Prhnu vrapčić, moj stari pratilac i lakomi poznanik, otrvši na mahovini proždrljivi kljun. Iz gradića se zatalasa bakarno podne i prosu sunčanom okolinom još veću tišinu, svečani mir blagdana. Možda bijaše nedjelja, praznik. Ne znam, jer već davno izgubih kalendar. U dimu cigarete rastresam se u mirnu modrinu zraka, iščezavam među granje, među cvijeće, a žubor vrutka me ljulja i uspavljuje. Sunce grije, gori tako zlatno i sjajno da kamenje i krute hridi dođoše od tog sjaja mekani i puni života kao bilje. Zemlja, šuma, modre planine dršču, trepere kao da će se probuditi, uskrsnuti. Sve je tako prožeto sjajem da bi svijet, čini mi se, sijao kao dragulj u pomrčirii da sunce iznenada ugasne. Cvijeće pjeva mirisom tratinčica i ivanjskog cvijeća šaren pastorage. Jezero šumi srebrnu himnu, iz tamnih šuma bruje crni koralni. Nebo šušti zastavom od modre svile. Iz dubine grmlja, gajeva i gore skaču razigrane djevojke, šibajući uzduh znojnom, bahantskom kosom. Kao nabujala bujica struje u bučnoj, krvavoj orgijskoj pjenu niz glasnu goru i kotlinu, a u njoj graja, bleka stoke, duduk gajda kroz pastirski dim, kroz satirsko, vinsko jecanje od požude, kroz jareće drhtavo, požudno blejanje.

Probudim se. Nema sumnje, neko mi nad glavom. Po čelu, po kosi, po nosu, po ustima pipaju me prsti mirišljavi i mekani, pipaju oprezno kao da modeluju. Pritvorim oči. Nema sumnje, ja više ne spavam, jer eno sunce tek za koplje nad goricom, vrelo žubori, prapad šušti, a vjetar mi briše znoj sa čela.

Prsti, mekani i mirišljavi, digoše se sa mojih usta. Sklopim oči. Uzaman! To nije, nije san! Za glavom mi neko diše tako voljko i spokojno kao da spava, i sav strepim da bi me pog-

²²³ Olga Herak (1884-1963), Matoševa vjerenica. Zbog teške bolesti, Matoš je raskinuo zaruke.

led mogo lišiti nježne tlapnje. Na lice mi padne marama bijela i providna, tako čista i tako namirisana da se sasvim probudih. Bilo mi je kao božjaku koji se probudio u čistom, bijelom krevetu. Da: neko mi nad glavom, i taj neko mora da je žena, jer samo žene umiju ovako buditi. Srce zakucalo, grlo se osušilo, usne se trzaju. Da promucam, da prozborim — ali šta? Bojao sam se da nju, da moju Samaritanku ne zaplašim, ne otjeram, i tako ležah, ležah i ležah presenećen, u neizvjesnosti srećnoj i mučnoj. Muha mi padala na vlažan vrat, kinjila me i mučila da me probijaše nesnosan znoj, ali ne imadoh srca mahnuti na nju rukom, da sa njom ne odleti ova iza mene što tako slatko diše i miriše, što miriše i diše kao večernja ruža, što ima prste dobre i milosrdne ko što su samo na ruci majčinoj.

Dune vjetar, ponese sa lica maramu, ali ju zadržim u letu. Ona iza mene ni riječi. Svratim na nju krišom pogled i ne mogah vjerovati sam sebi! Za glavom mi sjelo na mahovinu djevojčice tako bijelo i nježno kao da vidje samo bijelu mjesečinu, kao da disaše večernje cvijeće, kao da se sigraše samo sa noćnim, tamnim, baršunastim leptirima. Kosa se ras-košljala u rumenzlatnim pramovima niz nježni, snježni, goluždravi vrat, tresući se u dugačkim, teškim zavojcima na pupoljastim, mladim i slabačkim grudima. Pored nje širok, bijel slamani šešir sa dugačkom modrom vrpcom. Na nogama joj bijele cipelice, koje nikad blata ne vidješe. Na kaišu drži hrta, koji leži pruživši tanku glavu među ispružene noge. Preko krila joj dugačak, visok štap s omašnim, starinskim zlatnim dugmetom i lijepo svezanom svilenom bijelom vrpcom. Jedan sunčan zrak joj kroz granje pao na desnicu, bijelu i elegantnu sa rubinom na kažiprstu. Sklopila sjenaste vjeđe kao da spava. U mirnom tempu joj podrhtavaju tek nježne nosnice i prsa pod bijelim čipkama i medailonom na zlatnom lancu. Da bijaše noć, scijenio bih gledati mjesečarku, somnambulicu. Ovakko ne razbirah ništa i pitah se koje čedo Van Dycka ili Greuzea²²⁴ dođe pred grozničavu moju fantaziju iz starog, gospodskog okvira. Je li to koj' slijepi prerušeni mramor iz talijanskih trijemova? Dođe li duša kakog sjetnog notturna da me očara na sramotu ironijskog dana? Sa kojeg gotskog prozora, sa koje duge siđe ta djevičanska bajka sklopljenih očiju? Koje vilinsko vreteno mi prede po bijelom danu ovu opojnu sliku tkanjem od snova i od sjetne čežnje? Je li to oživio akord Beethovenovog uzdaha nad arpedijem *Mondscheinsonate*?²²⁵ Je li to opak, pakleni Zavodnik pored skeptičkog modernog raspuća? Sa koje sise nebeske kanu na moj put ova kaplja sreće? I skrušen, ponižen, raskajan od nenadanice ležah ničice pred nijemim djetetom sa licem duguljastim, bolnim od nježnosti, s ustima poširokim, rumenim i mokrim kao u nevinašca, sa čelom tako čistim, mirnim i punim modrih žilica kao mramor. Takvog čeda ne vidjeh ni onda kada su mi u očima plovili ostaci prvog momačkog sna. Ostavila me svaka briga i nemir. Uto digne hrt glavu, zareži i zalaje.

— Pst-pst-pst — reknemo oboje.

— Jeste li se probudili? — veli ona naprečac glasom u kojem bijaše sjena tuge koja ne boli.

— Pst, Fido! Čut će nas u kući i zatvoriti u dosadnu sobu. Ko ste vi, tuđinče? U vas je lice kao u mog pokojnog, dragog brata. Vi ste mladi?

— Ja sam... Ja sam...

²²⁴ Anthonis Van Dyck (1599-1641), glasoviti flamanski barokni slikar, poznat po ženskim portretima i Madonama. Jean-Baptiste Greuze (1725-1805), francuski slikar; čuven po dopadljivim portretima žena i djevojčica, te po žanr-slikama i povijesnim kompozicijama.

²²⁵ Mjesečeva sonata, poznata Beethovenova klavirska sonata (op. 27, br. 2), skladana 1801.

— Vaš glas mi prija — rekne ona i diže se pošavši za hrtom i tapkajući, pipkajući pred sobom krajem od štapa. — Zaklonimo se da nas ne vide iz dvorca, jer me jamačno već traže. Vašu ruku, ako vas ne mrzi.

Bila je visoka kao ja. Skočim i povedem je za vrh od prstiju. Zarumenjela se, i grlo, pamćenje me iznevjerilo! Sjedosmo na moj stari ogrtač iza žuborne Gorgone i šušlave popradi. Smješkala se i besjedila drukčije nego sve djevojke koje dosele čuh i vidjeh. Sve ih začinila licem i uzrastom. Govoraše kao djeca kada se bude, bez ikakvog ženskog prenemaganja. Ruke joj u govoru nepomične, a miče tek usnama odviše rumenim i vlažnim: kao morski korali. Bijaše lijepa, slijepa kao sreća, kao sudbina. Crno mi ogranulo sunce!

— Danas je prvi put u mom životu te se odšuljah iz dvora. Miss Maud, moja čitateljica i paziteljica, zadrijemala, otac nekamo otišao, a ja izadoh prvi put u svijet sa vjernim mojim Fidom. Bože, alaj se uplaših, jer malo te ne padoh preko vas! Fido lajaše, a vi se ne probudiste. Mišljah da ste naš sluga ili naš kočijaš. Ko ste, kako vam ime?

— Ime mi, ime mi... Solus.

— Čudno ime, latinsko ime, jel'te? Vi niste prosjak ili vandrokaš, jel'te?

— Ja sam putnik. Putujem pješke oko svijeta. Što je lijepo, uhvatim fotografskim aparatom. To je jedini zanat koji znam.

— A zašto putujete ovako sami i samoćni?

— Naša zemlja je puna velikih ropskih gradova. Zato bježim iz varoši i kružim sam, slobodan kao soko. Ovo je teško, ja sam nesrećan, ali živjeti sa ljudima, sa lašcima, bilo bi mi još gorče. Znete li basnu o psu i kurjaku? Ja sam vuk, mršavi, slobodni vuk.

— Čudno, čudno. Znala sam da me moji kod kuće varaju. Aj, da i ja mogu ovako u svijet, na sunce, na vjetar, spavati na cvijeću, prolaziti kroz strana sela, gaziti rijeke i planine! Ne znate kako mi je milo te se skobismo. Jeste li vidjeli i volite li more? Ja sam ga čula, u Bretanji. Vidjela sam ga uhom. U moru spavaju gromovi i — mrmore, bruje, tutnje kroz san, a onda ustaju, jezde na oblacima i tutnje kao topovi. Blago vama okatome, jer vidite munje i valove! Zašto, zašto puzem u tom mraku? Što sakrivih te ispaštavam?

— A kako je vaše ime, lijepa gospođice?

— Izabela.

— Ne žalite, ne tugujte za očima, lijepa Izabelo. Čovjek vidi da ne vidi i žali što je vidio. Kada hoću da gledam, zatvaram oči kao vi i gledam u tminu, u sebe. Najljepše što sam dosele vidio, to ste vi, Izabelo, ljepša od mora i od strijele, od cvijeta i od svijeta. Vi ste najljepša — da, vi, vi...

Sagnem se i cjelivam njenu bijelu cipelicu i svilenu, modru čarapu. Ona se smješka i rumeni kao dijete u snu, a hrt mi liže glavu tankim jezikom.

— Ovdje, ovdje — veli ona i nuđa mi ručicu. — U vas je lijep glas, junačan, iskren, i negdje sam ga već čula.

Pritisnuh na usta njenu ruku, bijelu, hladnu i krhku kao vosak.

— Ovdje, ovdje! — istrgne ona ruku, rumena kao večernja magla, i pokaže na obraz. — Mene samo ovdje cjelivaju.

I dotaknem joj cjelovom bogomoljno, spokojno lice, a vjetar me miluje njenim zlatnorumenim, nježnim uvojcima. Časovi oslijepiše, vrijeme prestade teći i rušiti. Odjedared mi odrine objema rukama glavu.

— Što ćutite?

— Ne znam, jer ste tužni — odgovorim.

— Nisam žalosna. Ne znam šta mi je. Jel'te, vi ćete sa mnom u dvor. Kazat ću ocu da otjera guvernantu i da mi vi čitate lijepe priče vašim poznatim, jakim glasom.

Nasmijah se.

— U dvor? Nipošto. Vaš bi me otac izjurio. A sluga, rob ne mogu biti.

— Vi nećete biti sluga. Vi ćete mi biti muž. Vi me volite, jel'te? Ja vas ne vidim, pa vas volim.

Ljubav! Tu je dakle, ovdje preda mnom, ljubav bjelja od lijera, čišća od glečerskog snijega, pjanija od vina! Na cesti, između dvije noći bez konaka! Ljubav — lijepa kao boginja, slijepa kao slučaj! Okrenula se spram mene, i osjećah kako mi gleda u dušu pritvorenim, vlažnim ustima i sklopljenim, slijepim očima. Ljubim, a ne smijem! Moram odlunjati kao krivac, kao zlikovac pred jedinim darom koji mi mogaše dati mučni put, počinjući u ludoj kolijevci, svršavajući u nijemom, slijepom grobu! Od bola padoh ničice mahovinom, sklopih oči i pritisnuh šakama sljepočice da ne prsnu.

— Što vam je? Vjerujte da vas ljubim — priđe mi Izabela i zaplete prste u moju kosu bez žacanja. — Što ućutaste, putniče? Pođite sa mnom u dvorac.

— Ne mogu, ne mogu, davor-djevojko! Ko nauči na oblak mjesto na krov, na gore mjesto na stube, na šume mjesto na sobe, ko ču glas Gospodnji nad vodama, taj ne može živjeti u kućama. More i vjetar je moje gudalo i moj glasovir, cvijeće i zvijezde su slova u mojoj knjizi, tišina je moja čitateljica. Kao lišće što pada i povene na putovima, tako ću i ja klonuti i požutjeti, i tuđi će točak preko mene prijeći na nepoznatoj cesti. Kiša će me oplakati mjesto suza, vjetar će me okukati mjesto glasne naricaljke.

— Pa dobro. Ja idem s tobom.

— Kamo? U jarak, u baru? U groznicu, u smrt? I bez tebe će mi teret uspomene ovog sastanka tištati ranjava leđa na besciljnom putu. Imati srce prionljivo, ljubiti sunce, zrak, slobodu, život, kao ja što ga obožavam, i ne moći živjeti, ne smjeti ljubiti — nije li to žalost, Izabelo, slijepa moja srećo? Zašto? Jer su ljudi robovi, jer je svijet mučilište gdje je čovjek čovjeku tamničar i mučitelj torturom zakona i običaja, naslijeđa drevnih grijehova. I ovdje na slobodnom putu ispriječila se među nas, ljubavi moja, ropska volja onih drugih koji mi ne daju dahnuti, živjeti! Da sam kralj vlašću ili zlatom, ja bih tebe, slijepa moja sudbino, odnio u sjajne dvorove u plavetnom zatišju oblačnih brdina, ali ovako... kamo, kamo da se skrasimo? Oni, oni drugi su gospodari svih prisojnih utočišta, svih toplih gnijezda. Kamo da se krenemo? Među kljaste i bogaljaste, na crkvena vrata?

Od jada me napopala žučljiva pjena, stadoh vikati i jaukati kao da šenuh pameću. Izabela čučne i drhtaše, uhvativši nestašnim rukama psa za ogrlicu. Hrt me gledaše nepovjerljivo, režući. Sunce jurve zalazilo za modre bregove. Sa livada i iz šume struji vlaga. Vjetrić nosi mušice i komarce; vrelo pišti, cvili, žubori. Negaženim putom odjeknuše sa dvorske strane nagli, samotni, šuplji koraci. Pas zalaje. Prema nama se žuri dežmekast gospodin sa dvocijevkom i sa slugama.

— Otac! — rekne Izabela, prihvati mi se za ruho i pritisne mi glavu na prsa.

Stigoše.

— Što je to? Gdje ste, zaboga, Izabelo, drago dijete? Kako ste smjeli izaći iz kuće ovako sama i nikome ni riječi? Bijedno, bijedno moje dijete! Baš čitamo u novinama o vampiru

Vacheru²²⁶ i o ubijenim nesrećnicama. Ne pričah li vam o Žaku Trbosjeku,²²⁷ što ubija latalice djevojke? Polovica tih skitačina i bezimernih nikogovića na našim drumovima je mučki zlotvor.

I debeli gospodin otrgne sa mene i brutalno povede bijedno djevojče.

— Pardon, gospodine! Zahvalite gospođici ako ne razumjeh smisao vaših kleveta! — rekнем muklo, gotov na sve. — Gospođica je nabasala slučajno, pošto spavah, i ja je nagovarajah da se vrati u kuću.

No gospodin učini kao da me ne ču, i pođe vukući šljepicu ispod ruke. Hrt na mene zahukti i zalaje, te se morah braniti toljagom. Sluge zaostaše, šapućući bezočno, i navezli se na me pogrdljivom riječi i smijehom. Došlo bi do gušanja da se iza desetak koračaja Iza-bela ne stade trgati, otimati i mahati rukama kao uhvaćeno ptiče slabačkim krilima, čemereći blago veče jadikovkom nemoćnom i slijepom.

— I njega povedi, i njega! On ima glas koji sam negdje čula i liči našem pokojnom Gastonu! On ide u grob, u grob! Ja ću umrijeti, umrijeti...

Sluge priskočiše i ponesoše siroticu. Gvozdena kapija proguta njen bijeli, magloviti, neporočni trag i slijepo jecanje, a ja ostanem kao sinji kamen u nijemoj tišini.

Mjesec se već visoko popeo nad jele i nad crne borove, a ja, skapavajući od čemera, gledah i gledah na bijeli, novi dvorac. A kad utrnuše osvijetljeni prozori, napih se ledene vode iz mramornog ždrijela zmijokose Gorgone i pođoh u zelenu šumu, u planinu pogruženu u crnu tišinu. Vodila me slobodna i maglovita vila, lijepa i slijepa Avantira, moja gospođa.

Nada, 1902.

²²⁶ Joseph Vacher (1869-1898), mentalno poremećeni francuski serijski ubojica, poznat kao »francuski trbosjek«. Okrutno je ubio najmanje 11 ljudi. Osuđen je na smrt i pogubljen 31. prosinca 1898.

²²⁷ Jack Trbosjek (Jack the Ripper), serijski ubojica koji je u Londonu 1888. godine ubio najmanje šest žena.

Sjena

Lacku Paviću²²⁸

Ja volim tužnu sjenu, uspavano svjetlo: svjetlo što sniva o noći. Ja volim sjenu, bliznicu toplog sunca i hladnog mjeseca. Ja volim sjenu, vječnu moju posestrimu i pratilicu, što spava kraj mene i hoda kraj mene, tamna moja slika i karikatura. Da, ja volim sjenu, žutu, sivu, crnu, žalosnu i kao smrt tihu sjenu.

Sve, sve je sjena. Svijet je sjena. I sunce je sjena mističnog sunca. I život je sjena tajnovitog života. Sjena je kolijevka. Sjena je grob. Kad ne bijah, bijah sjena. Kada me ne bude, bit ću sjena. Ja sam sjena od onoga što bijah i od onoga što ću biti, sjena između danas i sutra, sjena između dvije sjenaste vječnosti. Misao je sjena. Svijet je sjena. Sve, sve je sjena.

Sjena je veća od svjetla, kao moja sjena što je uveče veća od oranice mog djeda. Pšenično i zrno čovjekovo klije u sjeni i gine u sjeni. Život se diže iz sjene, luta u sjeni, iščezava u sjeni.

Mi smo sjene.

Sjeno, dijete noći i dana! Sjenasto jutro i purpurna večeri! Sjeno, čedo tmine i svjetla, blijeda kćeri zagonetke, otvarajući sjetne, nijeme, snene oči, a kroz njih život začuđeno zuri u zagonetnu smrt! Sinoć si mi drhtala na srcu očiju vlažnih od milošte i od sreće. Ja sam te zvao srećom, ljepotom i ženom, ali mjesto meda ostade mi na jeziku pregršt pepela. Ljubavi, i ti si sjena!

Ja sam sjena i volim sjene tihog čemera što čekaju nove titane i nova bogomračja.²²⁹

Te mi sjenaste, maglovite i sive bajke bajaše sinoć sjena kada je rasla i rasla za starim hrastom na dragoj mjeseci, čekajući rosu i sjenastu pjesmu slavulja u grmu od gloga i šipka. Sve mi te sutonske tajne šaptaše i jutros sjena, šetajući ispod vunastog oblaka preko strništa, milujući gnijezda ševa i goluždravih prepelica i cjelujući drhtave glavice suhog poljskog cvijeća.

Sjeno, mekano uzglavlje svjetla! Sjeno, crna posteljo života! I kad ugasnu planeti, ti ćeš biti carica svijeta.

Ja te volim, Sjeno, čista, tiha boginjo! Digni svoj mekani, magloviti, zlatnim tajnama protkani plašt i pokrij mi umorne oči da ih sklopim i da zagrlim svoju sjenu.

Hrvatska smotra, 1908.

²²⁸ Vladimir (Lacko) Pavić (1884-1914), Matošev prijatelj, sin sveučilišnog profesora dr. Armina Pavića (1844-1914), studirao je pravo, ali je studij zbog teške bolesti morao prekinuti.

²²⁹ Izraz kojim se nekad prevodio njem. Götterdämmerung, Suton bogova iz germanske mitologije.

Rječnik

abbé (franc.) – opat, svećenik, velečasni
abonos (grč.) – ebanovina, crno tvrdo cijenjeno drvo

absinthe (franc., prema grč.) – apsint, jako žestoko alkoholno piće od pelina i anisa

adrapovac (njem. Haderlump) – odrpanac, probisvijet; obješenjak, deran

afetim (tur.) – usklik odobravanja: tako je!, bravo!

akonto (tal.) – predujam, akontacija

Altissimus (lat.) – Svevišnji

ambiz – ambis, ponor, bezdan

ametist (grč.) – vrsta ljubičastog poludragog kamena

amice (lat.) – prijatelj

Amoropolis (lat.-grč.) – Grad Ljubavi

amvrozija (grč.) – ambrozija, hrana bogova na Olimpu od koje dobivaju besmrtnost

anemona (grč.) – biljka šumarica, sasa

Angelus (lat.) – molitva uz jutarnja i večernja zvona (»Anđeo gospodnji navijestio Mariji...«)

Annecy – grad u istočnoj Francuskoj u Alpama, na obali istoimenog jezera, glavni grad departmana Haute-Savoie

arhimilijunar – višestruki milijunaš, multimilijunaš

arivist (franc.) – skorojević, nametljivac, laktaroš

armonija – harmonija

arpedio (tal. arpeggio) – način izvođenja akorda kada se tonovi ne sviraju istovremeno, nego jedan za drugim, kao na harfi

arslanski (tur.) – lavlji

avantira (prema franc. izgovoru) – pustolovina, avantura

bangaloz (grč.) – vucibatina, probisvijet

bazija – pečalbari, ljudi koji odlaze u inozemstvo u potrazi za poslom; skitnice; danas bismo rekli: »gastarbajteri«

benediktinac – vrsta likera, po receptu redovnika benediktinaca iz 16. stoljeća, koji je i danas strogo čuvana tajna

benetati – govoriti gluposti, blebetati

benevreci (tur.-tal.) – vrsta muških hlača iz narodne nošnje

beril (grč.) – skupocjeni dragi kamen žutozelenkaste boje

berjaknuti (tur.) – viknuti, zapomagati, zvati u pomoć (od berja!, uzvik koji znači: amo!, ovamo!)

betek (mađ.) – bolest

bezbeli (tur.) – naravno, dabome, daka-ko; očigledno, jasno; sigurno, bezbrižno

bezjak – seljak, seljačina, glupan

binjedžija (tur.) – vješt jahač, konjanik

binjiš (tur.) – ogrtač, najčešće od crvene svile

Biograd – Beograd

bisos (grč.) – morska svila, vlakna kojima se jedna vrsta školjki (dagnja) drži za morsko dno

bitandžiti se – ponašati se kao bitanga, skitničariti

bo – jer, dakle, stoga

bojem – boem

bokor (mađ.) – buket

bolvan (tur.) – glupan, budala, tikvan, nespretnjaković

bostan (tur.) – vrt, voćnjak

bouquet (franc.) – kita, buket

bozadžija (tur.) – prodavač boze, istočnjačkog osvježavajućeg pića

brenovanje (njem.) – kovčanje kose, pomoću naprave koja se zove brenšer (kovrčalo)

brojenisati – prebirati, moliti krunicu, brojnicu

budoar (franc.) – elegantno uređena žen-

ska odaja u boljim kućama i stanovima
budža (tur.) – toljaga, kijača, batina; preneseno: važna osoba, ali i glupak, sirovina

bula (tur.) – muslimanska žena, u dimijama i feredži

buliti se – zavijati se poput bule (u zar, feredžu i sl.)

bulvar (franc.) – bulevar, široka gradska ulica

burmutica (tur.) – kutija za burmut, duhan za šmrkanje

burš (njem.) – momak uopće, oficirski poslužnik, posilni, a onda i student (član nekadašnjeg studentskog društva Burschenschaft)

buturnica (rum.) – zatvor

camelot (franc.) – ulični prodavač

causeur (franc.) – kozer, čovjek koji ugodno priča, vješt zabavljač

celi – ciljeve; od cel, cilj, meta

cercle (franc.) – krug, društvo, klub

cercleux – množina od **cercle** (v.)

cijeć – zbog, radi

cikada (lat.) – vrsta velikog cvrčka

Cincarče – deminutiv od Cincar, Cincarin, pripadnik etničke skupine Cincara romanskog porijekla u Srbiji i susjednim zemljama, Vlasi, Aromuni; nomadski stočari i trgovci; prema stereotipima smatra ih se škrtima (poput Židova)
crnopiknjast – istočkan crnim točkama

čakšire (tur.) – hlače

čamati – čamiti; biti potišten, tjeskoban, neaktivan

čapkun (tur.) – obješenjak, vragolan

čatiti – čitati

čibugdžija (tur.) – sluga u turske gospode koji je posluživao čibukom, lulom

čirak (tur.) – svijećnjak

čislo – krunica, brojanica

čivitast (tur.) – boje čivita, modrila biljnog porijekla, indiga, plavetan, modrikast

čkalja – rupa, brlog, pećina

čmavati – spavati, izležavati se
črezvičajan (rus.) – izvanredan, neobičan

ćalov – budala, luda

ćebe (tur.) – deka

ćepirkanje – v. **ćepirkati**

ćepirkati – treperiti, igrati na vjetru, šuštati, šuškat

ćifta (tur.) – sitni trgovac; preneseno: malograđanin, buržuj; škrtac (od Ćifut, pogrdni naziv za Židova)

ćir (grč.) – gospodin

ćula (tur.) – mali topuz, kijača, batina koja na jednom kraju ima zadebljanje

ćurak (tur.) – kožuh

dahija (tur.) – uzurpator, pretendent; nasilnik

dahira (tur.) – दौरا, vrsta malog bubnja s praporcima

dance – dem. od dno

daninoć – cvijet maćuhica, noćidan

darnuti – dirnuti

denjak (tur.) – svežanj, vreća, bala

diurnist (lat.) – dnevničar, vrsta nižeg činovnika koji je plaćen po danu rada

diva (tur.) – diba, brokat, zlatom protkana teška svilena tkanina

dizdarski (perz.) – pridjev prema dizdar, zapovjednik grada; vratar tvrđave; stražar na vratima

dodolica – deminutiv od dodola; Dodola je slavenska boginja kiše i Perunova žena, zbog čega se u južnoslavenskim zemljama izvodi dodola, ritual zazivanja kiše u vremenima suše; isto se zove i žena koja izvodi taj ritual

doksat (tur.) – balkon, terasa

domine (lat.) – gospodine

Doppelgänger (njem.) – dvojnik

Dorćol – četvrt u Beogradu, uz Dunav

Dositije – Dositej Obradović (1739-1811), srpski prosvjetitelj i filozof

drijade (grč.) – u grčkoj mitologiji šumske nimfe, gorske vile

držaljče – držak, drška

duduk (tur.) – vrsta pastirske frule
duhopiriti – teško disati, dahtati
durnovit – silovit, srdit
duvar (tur.) – zid, stijena
dvogrlje – dvojnice, vrsta frule
dvornica – dvorište ili soba u koju se najprije stupa kad se ulazi u kuću ili dvorac; soba za primanje gostiju
Dzeus – Zeus, vrhovni starogrčki bog

džandrljiv (tur.) – čangrizav, svadljiv
džapati se – otimati se oko čega
džiji-džic – džiju-džicu, jiu-jitsu, jujutsu, tradicionalna japanska vještina samoobrane bez oružja

đulabija (tur.) – vrsta sočne i slatke jabuke

egav (tur.) – kriv, iskrivljen, krivonog
egbatanski – pridjev prema Egbatana (Ekbatana), antički grad u Medijskom i Perzijskom carstvu, danas Hamadan u Iranu; godine 330. pr. Kr. tamo je po naredbi Aleksandra ubijen grčki general Parmenion

Eh bien! (franc.) – Pa dobro!

ekspedirati (lat.) – slati, poslati
empire (franc. carstvo) – naziv za stil Napoleonovog vremena; kasni klasicizam, kićena imitacija antičkih stilova
empirejski (grč.) – božanski, nebeski (u grč. kozmologiji i mitologiji Empirej je najviši dio neba, iznad svih zvjezdanih sfera, gdje obitavaju bogovi)

ergo (lat.) – dakle

Erinije – tri starogrčke boginje osvete (rim. Furije, naše ime Srde)

espap (tur.) – roba, predmet trgovine

étoile (franc.) – zvijezda

Faeton – u starogrčkoj mitologiji sin boga sunca Helija; zamolio je oca da mu dopusti da jedan dan upravlja nebeskim kolima, ali se – preslab za taj posao – srušio i gotovo zapalio zemlju

fajta (mađ.) – soj, rod, vrsta, kov

Fantas – u grčkoj mitologiji sin Hipna, boga spavanja i Nikte, božice noći; jedan od Oniroja: Morfejev i Fobetorov brat; Fantas stvara irealne, nestvarne snove i u snove dovodi nežive predmete
ferbl (od njem. Farbe, boja) – vrsta hazardne kartaške igre u kojoj je najvažnija boja

filistarski – malograđanski; uskogradno licemjerno (prema Filistri – Filistejci, biblijski narod)

filišćanski – filistarski (v.), malograđanski

flirtovati (eng.) – flertovati, ljubakati, koketirati, očijukati

Fobetor – u grčkoj mitologiji sin Hipna, boga spavanja i Nikte, božice noći; jedan od Oniroja: Morfejev i Fantasov brat; Fobetor stvara strašne snove, noćne more, te u snove dovodi životinje

franceski – francuski

fronderski (franc.) – zavjerenički, urotnički, oporbeni, nezadovoljnički, kritički (fronda je u Francuskoj u 17. stoljeću bio pokret višeg plemstva protiv apsolutističke kraljevske vlasti)

funjara (tur.) – nitkov, ništarija

Galateja – u starogrčkoj mitologiji morska nimfa, kći Nereja i Doride; simbol ljepote i života; Pigmalion, kralj Cipra, zaljubio se u kip Galateje kojega je sam napravio, a Afrodita mu je udahнула dušu

galicati (prez. galičem) – milovati, golicati

gedža (tur.) – seljak; seljačina, prostak

gejački (tur.) – neotesan, prostački

gigoćanje – hihotanje

golognjat – koji je golih gnjatova, listova

graščak – zapovjednik tvrđave, kaštelan

grečeski – grčki, helenski

grivna – narukvica

grizeta (franc. grisette) – mlada siromašna švelja ili prodavačica, naziv dolazi od franc. riječi gris, sivo, prema boji jeftinih haljina koje su nosile; namiguša, žena slobodnijeg ponašanja. U Parizu su se

tim izrazom označavale žene koje žive slobodnim boemskim životom, družu se s umjetnicima, bivaju im ljubavnice, poziraju slikarima...

guber (mađ.) – deka, pokrivač, gunj

gulanfer (tur.) – uličar, skitnica, razbojnik, probisvijet, mangup

guljar – gulikoža, lihvar

gurbet (tur.) – stranac; skitnica, probisvijet

habitus (lat.) – odjeća, odijelo; vanjština, izgled (pored ostalih značenja)

hadum (tur.) – uškopljenik, eunuh

Harite – Agleja, Eufrosina i Talija, tri boginje dražesti, Zeusove kćeri, dvorkinje Afrodite; poznatije pod rimskim imenom Gracije

hartija – papir

Heraklejt – Heraklit (oko 540. – oko 480. pr. Kr.), starogrčki filozof

Herostrat – Grk koji je, da bi na bilo koji način bio zapamćen u povijesti, zapalio veličanstveni Artemidin hram u Efezu (356 pr. n. e.)

herubim, heruvim (hebr.) – kerubin, anđeo višeg reda

hijacint (grč.) – vrsta dragog kamena, rubin (pored drugih značenja)

hin (njem. tamo, onamo) – u zagrebačkom govoru najčešće u frazi biti hin: biti iznemogao, dotrajao, pokvariti se

hintov (mađ.) – kočija

hiperborejski (grč.) – sjeverni, sjevernjački, nordijski; Hiperborejci su u starogrčkoj mitologiji narod koji živi u miru i izobilju na krajnjem sjeveru Europe

hlijev (mn. **hljevovi**) – staja, pojata

Horacije – Kvint Horacije Flak (65-8. pr. Kr.), rimski lirik, pjesnik oda i satira

Hore – boginje četiriju godišnjih doba i vratarice na Olimpu

horjat (novogrč.-tur.) – hulja, nitkov; lopov; prostak, neotesanac, grubijan, seljačina

hosanati – klicati hosana!

hozentregeri (njem.) – naramenice, hlačnjaci, tregeri koji pridržavaju hlače

hrizolit (grč.) – vrsta zelenog dragog kamena, krizolit, topaz

hrizopraz (grč.) – vrsta zelenkastog dragog kamena

hudobica – vražičak

husar (mađ.) – vojnik lake konjice

hvoja – grana

igalo – žal, obala

ilinjdanski – koji se odnosi na Ilandan, dan sv. Ilije, 20. srpnja

illustrissime (lat.) – presvijetli

inanicija (lat.) – praznina; iznemoglost, izgladnelost; poniženje, ništavost

iroj – heroj

iroški (mađ. iroš – pisar; kicoš, ženskar) – razmetljiv, gizdav, kicoški

iskrnji – bližnji

istočnik – mjesto gdje ističe voda, vrelo, fontana (ne razabire se iz teksta radi li se o prirodnom izvoru ili o umjetnoj napravi)

istraga – istrebljenje, uništenje

Izida – staroegipatska božica plodnosti, kraljica bogova; zaštitnica braka, liječništva, poljodjelstva i plovidbe

izlaptan – poderan, otrcan

izvjedljiv – radoznao, znatiželjan; **iz-**

vjedljivac – radoznalac; **izvjedljivost** – radoznalost

jaspis (grč.) – poludrugi kamen crvene boje

jatagan (tur.) – veliki zakrivljeni orijentalni nož, nalik sablji

jeđupački – ciganski

Jeđupčad – Cigančad

Jevripid – Euripid, starogrčki tragičar

jurve – već

kadifast (tur.) – od kadife, baršuna, samta, pliša

kadiva (tur.) – kadifa, baršun, samt, pliš

kalcedon (grč.) – vrsta poludragulja, mliječni kamen

Kaliopa – u grčkoj mitologiji jedna od devet muza, zaštitnica epskog i elegij-

skog pjesništva te govorništva
kamašna (franc.) – gamaša, nazuvak koji pokriva gornji dio obuće
kantaridski (grč.) – pridjev prema kantarida, kukac španjolska mušica, za kojega se vjeruje da djeluje afrodizijački
kapetovanje – kapetanska služba
kapral (tal.) – kaplar, niži vojni časnik
kaprisa (tal.-franc.) – hir, »mušica«
karabogdanski – pridjev prema vojvodi Kara-Bogdanu, Bogdanu I. Moldavskome (14. st.), prema kojemu su se Moldavija i sjeverna Vlaška nazivale Karabogdanska ili Bogdanova Vlaška (Crna Vlaška)
Karavlah – sinonim za Vlaha, Rumunja; Morlak, Crni Vlah
kasino (tal.) – klub, dvorana za zabave
kaštigati (lat.) – kazniti
katarka (grč.) – jarbol
kavalerijski (franc.) – konjanički, konjički
kazan – kazna
kažiput – kažiprst
keđar (grč.) – cedar, drvo iz porodice četinjača; **keđar libanski** – libanonski cedar
kidisati (tur.) – nasrnuti; naškoditi sebi ili drugome; ubiti
Kirenac – stanovnik Kirene (Cirene), antičkog grada u današnjoj Libiji; filozof Aristip je iz tog grada, pa je njegova hedonistička filozofska škola prozvana kirenskom ili cirenskom
klincov – momčina
klincura – djevojčura, ženetina
kobnica – zloslutnica, zloglasnica
Kochbuch (njem.) – knjiga kuharskih recepata
kolije – kola, kočije; automobili
komisar – viši policijski službenik
komisarijat – u Francuskoj: policijski ured, policijska stanica
kondijer (grč.) – kondir, vrč, krčag, pehar
koral – koralj
kostura – seljački sklopivi nožić s drvenom drškom, škljoca

košija (tur.) – utrka
kovrdin – kovrdan, kordovan, vrsta sablje kakva se nekada kovala u španjolskom gradu Cordobi (nekada arapskom)
kreljut – krilo
krivošija – zakrivljena sablja
krokus (lat.) – biljka krok, šafran
krtola – krumpir
krupulozan – skrupulozan
kudljiv – koji voli kuditi, svemu nalaziti zamjerke
kumir (rus.) – kip ili slika božanstva, idol, fetiš
kursalon (njem.) – dvorana za koncerte i društvene skupove u kupalištima, lječilištima i sl.
kurtalisati (tur.) – lišiti, osloboditi, riješiti

laćman – iskvareno umjesto lajtnant, potporučnik
ladanje – selo
Laert – otac Odisejev
lagum (tur.) – mina, eksploziv; prokop u koji se stavlja eksploziv za rušenje zidina i sl.
lagunski – venecijanski, mletački
lala – uglednik, gazda, velikaš; učitelj
lepir – leptir
leventa (tur.) – vojnik dragovoljac; besposten, hvalisav vojnik; hvališa; pustolov
libanski – libanonski
lijer (grč.) – ljljan
lisje – lišće
lujdor (franc. Louis d'or, zlatni Luj) – zlatni novac iz 16. i 17. stoljeća, 20 zlatnih franaka

mahna – mana
majina (tal.) – maina, bonaca, tišina
manjolija – magnolija, vrsta ukrasne biljke
mein Herr (njem.) – moj gospodine
Ménilmontant – gradska četvrt u istočnom dijelu Pariza, naselje radničke klase i boema

Messire (franc.) – gospodin, gospodar
metanisati (grč.) – klanjati se, moliti, činiti pokoru, ropski puzati
metulj – leptir
mezetisati (tur.) – mezetiti, meziti, jesti
miché (fr.) – mušterija bludnice, prostitutke (zapravo vrsta kvalitetnog kruha)
mirha (arap.) – mirisna smola nekih tropskih stabala
mirotočiv – onaj koji iz sebe toči miro, tj. mirisnu mast, posvećeno ulje; svet, blažen
Misir – Egipat
mititi – minuti, proći
mitra (grč.) – zavoj, pojas, opasač
moba – skupno obavljanje poljoprivrednih poslova; prenos. gužva, metež, rulja, gomila
mogila (rus.) – grob, nadgrobni humak, gomila
moira (grč.) – sudbina
monos (grč.) – jedan, jedini
monstre-hotel (franc.) – veliki, raskošni hotel
Morfej – u grčkoj mitologiji sin Hipna, boga spavanja i Nikte, božice noći; jedan od Oniroja: Fantasov i Fobetorov brat; Morfej u snove šalje ljudske likove
morija (tal.) – kuga, pomor, epidemija, masovno umiranje
mozag – mozak
Musset, Alfred de (1810-1857) – francuski pjesnik, dramatik i pripovjedač iz razdoblja romantizma

nagraisati – nastradati
najeren – naheren
najstojniji – najčvršći, najtvrdi
nedođin – nedodija; niotkuda
negve (mađ.) – okovi, lanci

obisnuti (se) – objesiti (se) nekome oko vrata
oblaporan – proždrljiv, pohlepan, nezasićen
obojski – koji se odnosi na obou, glazbeni instrument

obrazina – maska, krinka
obrstar (njem.) – pukovnik
odežda – odjeća
odiva – nevjesta
odvulati se – odvući se, nestati
ofirski – pridjev prema Ofir, biblijska zemlja iz koje je kralj Solomon uvezio zlato, drago kamenje i slonovaču, vjerojatno današnji Jemen; naziv za čisto zlato
oglušak – neposluh, neslušanje
okošt – koščat, snažan
okrom – osim
omnibus (lat.) – velika kola s više sjedala za gradski prijevoz, nalik autobusu
opaklija – bunda od ovčje kože
oroz (tur.) – pijetao, kokot
orsag (mađ.) – država
ozliti se – ozlovoljiti se, naljutiti se

pacov, parcov – štakor
pajacl (tal.) – pajac; lutak, dječja igračka
Palada – pridjevak božice Atene, kao jake i hitre djevice
palatin (lat.) – visoki dvorski dužnosnik; najviši državni namjesnik u Mađarskoj u doba Austrije, kraljevski namjesnik, potkralj (slično našem banu)
palavorda (tur.) – hvalisavac, razmetljivac; nitkov, hulja
Pan – starogrčki bog šuma, pokrovitelj stada i pastira
pant (njem.) – svodnik, mušterija prostitutki (od riječi Bund, veza)
paorski (od njem. Bauer) – seljački
parfen (franc.) – parfem, miris
Parid – Paris, sin trojanskoga kralja Prijama
parija – pripadnik najprezrenije kaste u Indiji; odbačen, prezren, obespravljen čovjek
Parke – tri sestre Sudenice u rimskoj mitologiji, božice sudbine koje predu i raspredaju nit života (grč. Moire)
parski – koji se odnosi na grčki otok Par (Paros), odakle potječe poznati bijeli mramor
patarica (novogrč.) – drugi dan iza krs-

ne slave kod pravoslavaca, pojutarje;
štap, toljaga, batina
patos (grč.) – pod
pečatati – tiskati, štampati
pedant (franc.) – sitničar, cjepidlaka; nadriučenjak; formalist, užtogljena osoba
pedepsa (grč.) – kazna; **pedepsati** – kazniti
pelivanstvo (tur.) – akrobacija, cirkusantstvo, lakrdijaštvo; prevrtljivost
peltečiti – pentati, mucati, zamuckivati
pension (franc.) – svratište, pansion
penjoar (franc.) – ženski kućni ogrtač
peplon – v. **peplos**
peplos (grč.) – starogrčka duga ženska haljina; ogrtač, plašt
peš (tur.) – skut, prednji dio haljine ili kaputa
peškir (tur.) – ručnik
peštera – pećina, špilja
piksna (njem.) – kutija; tintarnica
pince-nez (franc.) – cviker, naočale koje se štipaljkom pričvršćuju za korijen nosa
pinjal (tal. pignale) – bodež
pizmen (grč.) – zloban, zao, nesklon prema nekome
plenuti – ružno ili nespretno sjesti (plehnuti)
podagra (grč.) – giht, upala zglobova
podjevojčar – u Akad. rj. dva značenja: 1. mladić koji trči za djevojkama; 2. sin koji se rodi iza nekoliko kćeri; kod Matoša ni jedno od tih značenja ne odgovara, vjerojatno znači: nezrelo momče
poeta laureatus (lat.) – pjesnik ovjenčan lovorovim vijencem
pokle – pošto, nakon što, otkad
pomizantropiti se – postati mizantrop, čovjekomrzac
pomorkinja – morska vila
poprad – paprat
postiljon (franc.) – poštanski momak, kočijaš poštanskih kola; poštar
potajak – tajno skrovište; labirint
prekorek – koji je prijek, nagao, oštar u izražavanju
prelat (lat.) – visoki crkveni dostojanstvenik, npr. biskup, opat

premijeminister (prema franc.) – prvi ministar, premijer, predsjednik vlade
prezent (franc.) – dar, poklon
prhenjav – prhak, sipak
prigrevica – pripeka, vrućina
Prosit! (lat.) – Nazdravlje!, Živio!
prosočiti (tur.) – prokazati, prijaviti, izdati
Protej – u grčkoj mitologiji bog mora, sin Posejdonov, starac prorok koji se mogao pretvarati u različite oblike; grčki vojskovođa pod Trojom Menelaj vezao ga je tako da mu se nije mogao izmigoljiti bez obzira kakav lik uzeo, i tako je bio prisiljen Menelaju proreći povratak iz Troje u Spartu
prug – opruga
puđljiv – plašljiv, strašljiv, osjetljiv
pupav – trbušast, debeo
pusnica – nesretnica, prokletnica; raspuštenica
putir (grč.) – kalež, čaša za pričest; vrč, čaša

rabi (hebr.) – učitelj, učenjak; židovski svećenik, rabin
radikali – odnosi se na pripadnike Narodne radikalne stranke u Srbiji
raglan (engl.) – gornji kaput posebnoga kroja (nazvan po engleskom lordu Raglanu)
rajevati – uživati kao u raj, biti blažen
rapinski (franc.) – pridjev prema rapin, slikarski naučnik; nevješt slikar, »mazalo«
raskovnik – »trava kojom se otvaraju sve začarane riznice« (Matoš); višegodišnja zeljasta ljekovita biljka za koju se u narodu vjeruje da ima magična svojstva
raskubati – raskidati, razderati
raspahuriti se – raskalašiti se
razbašiti se – raširiti se, ugodno se smjestiti (poput baše)
razdarušnost – darežljivost
rebriti se – propinjati se, nakostriješiti se
redengot (franc.) – dugački muški gornji kaput
rekomandovan (franc.) – preporučen

rezeda (lat.) – vrsta mirisne biljke, katanac, katančica

ridikilizirati (prema franc. izgovoru) – redikulizirati, izvrgavati ruglu

rinoceros (grč.) – nosorog

ritmajstor (njem.) – konjički kapetan

riza (grč.) – svećenička haljina, reverenda, mantija; zlatni ili srebrni okvir ikone

rudokos – crvenokos, zlatokos

sabajski – sabejski, koji se odnosi na Sabu, antičko kraljevstvo u današnjem Jemenu, poznato po proizvodnji miomirisasa i mirodija, kao i po biblijskoj kraljici od Sabe

samosam – potpuno sam, samcat

samoski – koji se odnosi na Samos, grčki otok u Egejskom moru, koji je već u antici bio poznat po muškatu i vinu od te vrste grožđa

samotok – vino koje se samo od sebe iscijedi iz osušenog grožđa

samotrački – pridjev prema grčkom otoku Samotraki, na sjeveroistoku Egejskog mora blizu obale Trakije

samum (ar.) – pustinjska pješčana oluja

sardij (lat.) – smeđi poludragi kamen, vrsta kalcedona

sardonik (grč.) – sardoniks, tamnocrveni poludragi kamen, vrsta kalcedona

sarevnjiv – surevnjiv, ljubomorani, zavidan

scijeniti – misliti, smatrati

sekskrajcerbazar (njem.) – trgovina u kojoj se sva roba prodaje po šest krajcara

select-bar (engl.) – noćni lokal za probrano društvo

seraf (hebr.) – anđeo višeg reda, serafin

serbez (tur.) – bezbrižno, opušteno, slobodno

sfingovit – sličan sfingi, zagonetan, enigmatičan

sigrati (se) – igrati (se)

Silen – jedan od pratilaca boga Dioniza (Bakha), veseo i pijani starac

sirće – ocat

skobiti se – susresti se

sluktiti – pomalo slušati, naslušivati

smagnut – preplanuo, pocrnio, opaljen suncem

snimati – skidati

soirée (franc.) – soareja, večernja priredba, večernje primanje; **soirée-odijelo** – večernje odijelo

sojlija – čovjek od dobra soja, koljenović, plemić, aristokrat

solus (lat.) – jedan, jedini

somnambula (lat.) – mjesečarka

sou (franc.) – sitni francuski novac, 5 santima ili dvadesetina franka

souper (franc.) – večera

spektator (lat.) – promatrač, motritelj

starovičnjaštvo – pristajanje uz stare običaje, konzervativizam

Stern (njem.) – zvijezda

šakač – boksač

šantanski – pridjev prema šantan (franc. chantant), kafešantan, kavana s pozornicom u kojoj su se izvodile popularne, zabavne, ponekad i vulgarne pjesme

šaporiti – šaptati, šaputati

šćav – podrugljiv talijanski naziv za Slavena; schiavo znači rob

šestarenje – kruženje

šestoperac – buzdovan sa šest pera, veliki buzdovan, kakvog je koristila turska vojska

škaf (lat.) – plitka drvena posuda za vodu, s dva uha za nošenje; služi za umivanje

škljoca – vrsta svinutog seljačkog noža s drvenim koricama, kratak džepni nož

škrofulozan (lat.) – koji boluje od škrofula, guke, tuberkuloze vratnih limfnih žila

škuljav – rupav, šupalj, poderan

škvorac (kajk.) – čvorak

špag – džep

špica, špiclov (njem.) – špicl, doušnik, špijun, policijski agent

špicnamen (njem.) – nadimak, pridjevak

športsman (engl.) – sportaš

štamgast (njem.) – stalni gost

štenker (njem.) – svadljivac, zabadalo

šulovrtan – sulud, luckast

talmi – polu-, nepravi, patvoreni; **talmigigerl** – polukicoš, lažni kicoš; **talmiplemenitaš** – lažni plemenitaš, tobožnji plemenitaš
tandler (njem.) – staretnar, kramar, prodavač rabljene robe
tantalska večera – aluzija na grč. mit u kojemu je Tantal pozvao bogove u goste i servirao im vlastitog sina za gozbu, da iskuša njihovo sveznanje, a oni su ga kaznili tantalskim mukama
tapija (tur.) – sudski ovjerena isprava o vlasništvu nekretnina
tarok – vrsta komplicirane, nekoć popularne kartaške igre
telut – strana noža ili mača suprotno od oštrice
tifoza – koji se odnosi na tifus
tingl-tangl (njem.) – naziv za zabavište, varijete, gostionicu najniže vrste
tirjanski – tiranski
tituluš (lat.) – pravna podloga, razlog za neki postupak; povod za proslavu ili pijanku
tokorse – tobože
tonzura (lat.) – ošišani krug na glavi katoličkog svećenika
topaz (grč.) – poludragi kamen zelene ili žute boje
trapeza (grč.) – stol, trpeza
trusovina – »voda zaboravka« (Matoš)
tučan – brončan, mjeden
tvrđinja – tvrđava, utvrda

udegenečiti se – ispružiti se, ukočiti kao degenek (tur. batina)
ukeketiti se – primiriti se, strpljivo čekati, nakostrušiti se
ula – hulja
ulak (tur.) – glasnik, glasonoša
ulan (polj.) – prvotno konjanik oboružan kopljem, a kasnije naziv posebnih konjaničkih jedinica koje su se od ostalih razlikovale samo uniformom
uljanik – košnica, pčelinjak
unisono (tal.) – u glazbi: izvođenje zvuka iste visine s dva ili više glasa ili glazbala, jednozvučje, jednoglasje

uročljiv – urokljiv, koji može ureći
urvina – ruševina, razvalina
utoma – nasumice
uzaman – uzalud
uzovnik – uzvanik, gost
užditi – užgati, upaliti; prenes. pokuljati, povrvjeti
užiriti se – ugojiti se, utoviti se

valeas! (lat.) – živio!, zbogom!; latinski pozdrav na odlasku, upućen nekome kome govorimo ti
vandrokaš (njem.) – prvotno: kalfa na putovanju; kasnije: skitnica, probisvijet
varoška kuća – gradska vijećnica; policajna
vaseljena – svemir
veselnik – jadnik, bijednik
vežgati – siktati
via dolorosa (lat.) – bolan put, put patnje
vijati – tjerati, goniti
vinjaga – vinova loza
vitriol – stariji naziv za sumpornu ili sulfatnu kiselinu; **vitriolizovanje** – osljepljivanje bacanjem kiseline u oči
voyou (franc.) – protuha, skitnica; mangup
Vračar – četvrt u Beogradu, južno od središta grada
vuhven – lukav, prijevaran, zločest

zaćoriti – obnevidjeti; umrtviti se
zagar – lovački pas
zaklisiti – zalizati, učvrstiti kosu (vjerojatno od riječi klis – hrid)
Zaporožac – ukrajinski Kozak
zasjedan – koji napada iz zasjede, izdajnički, zločinački
zborit – govorljiv, rječit, izražajan
Zefir – zapadni vjetar u grčkoj mitologiji; lagan vjetrić, povjetarac
zgeba – kržljavac, slabić
zolja – osa

žrec – svećenik, mag, vrač